

SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ

Sosyal Bilimler
Araştırmaları Derneği

SoBiAD

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Online)

ISSN: 1309 - 8012

Yıl: 2025 Cilt: 17 Sayı: 2

Amaç ve Kapsam

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD), Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) tarafından Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Sadece Türkçe makaleler yayın için kabul edilmektedir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi; Ekonomi, İşletme, Yönetim, Siyaset Bilimi, Hukuk, Sosyoloji, Felsefe, Etik ve diğer alanlarda hazırlanmış teorik-analitik-ampirik araştırmalar ve incelemelere açık bir dergidir.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir.

Ücretsiz Yayın

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD)'nde makale yayınlanması için yazarlardan hiçbir ücret talep edilmemektedir.

Yazarların Sorumlulukları

Yazarların makalelerini dergi web sayfasında sunulan yazım kurallarına ve örnek şablona göre hazırlamaları gerekir. Yazarların, hakem raporlarında belirtilen düzeltmeleri zamanında yapmaları beklenir.

Etik İlkeler

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD)'nde yer alan etik görev ve sorumluluklarda Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından kabul edilen ve yayınlanan ilkeler benimsenmektedir.

Yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- Yazarlar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılara referans vermiş olmalıdır.
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir.
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidir.
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdır.
- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdır.

Hakemlik Süreci

Makaleler, hakemler tarafından altı ölçüt - bazı ölçütlerin belirli türdeki bildirilere uygulanamaması halinde daha az- dikkate alınarak değerlendirilir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır. Makaleler yayınlanmadan önce turnit-in ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir.

Telif Hakları

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) bünyesinde yayınlanan yazıların fikirlerine resmen katılmaz, basılı ve çevrimiçi sürümlerinde yayınladığı hiçbir ürün veya servis reklamı için güvence vermez. Yayınlanan yazıların bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazılarla birlikte gönderilen resim, şekil, tablo vb. unsurların özgün olması ya da daha önce yayınlanmış iseler derginin hem basılı hem de elektronik sürümünde yayınlanabilmesi için telif hakkı sahibinin yazılı onayının bulunması gerekir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD), yazarlardan devraldığı ve derginin çevrimiçi (online) sürümünde yayınladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel açık erişimin (open access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını (ilgili içerikte tersi belirtilmediği sürece) Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) Lisansı aracılığıyla bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için alınması gereklidir.

Yazarlar yazılarının bütün yayın haklarını derginin yayıncısı Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD)'ne devrettiklerini kabul ederler. Yayınlanan içeriğin (yazı ve görsel unsurlar) telif hakları dergiye ait olur. Dergide yayınlanması uygun görülen yazılar için telif ya da başka adlar altında hiçbir ücret ödenmez ve baskı masrafı alınmaz; ancak ayrı baskı talepleri ücret karşılığı yerine getirilir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) aşağıdaki indexing/abstracting servislerinde kayıtlıdır.

| Index Copernicus | Asos Index | Academic Research Index | AJIndex | Directory of Research Journals Indexing | CiteFactor | Academic Researches Index | Index of Academic Documents

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) ayrıca TÜBİTAK- ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) çerçevesinde DergiPark'ta kayıtlıdır

KURUCU EDİTÖR

Prof.Dr. Coşkun Can AKTAN, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye

EDİTÖR KURULU

Doç.Dr. Serdar Yay, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye (Editör)

Prof.Dr. Hakan Ay, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye

Prof.Dr. Serpil Ağcakaya, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye

Doç.Dr. Meryem Karaaziz, Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC

Doç.Dr. Hamza Kandemir, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye

Dr.Öğr.Üyesi Sumru Kaleli, Trakya Üniversitesi, Türkiye

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Prof. Dr. Billur Güner Kohen, Loyala University, ABD

DERGİ SEKRETERYASI

Hayal Zelal Şimşek, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye

İLETİŞİM

sobiadsosres@gmail.com

**SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi

TATAR ŞARKİYATÇI AGAFANGEL EFİMOVİÇ KRİMSKİY: LÜBNAN'DAN MEKTUPLAR
(1896-1898)

TATAR ORIENTALIST AGAFANGEL EFIMOVICH KRIMSKY: LETTERS FROM LEBANON (1896-1898)

Arif AKBAŞ

182-199

Araştırma Makalesi

PSİKOLOJİK DANIŞMAN ADAYLARININ ÇEVİRİMİÇİ GERÇEKLEŞTİRİLEN İLK
PSİKOLOJİK DANIŞMA DENEYİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

*PSYCHOLOGICAL COUNSELOR CANDIDATES' WIEWS ON THEIR FIRST COUNSELING EXPERIENCES
PERFORMED ONLINE*

İdil EREN KURT

200-223

Araştırma Makalesi

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİNE YÖNELİK ÖZ-YETERLİK
ALGILARININ ARAŞTIRILMASI

*INVESTIGATING THE SELF-EFFICACY PERCEPTIONS OF PRIMARY SCHOOL TEACHER'S IN VALUES
EDUCATION*

Ahmet AYDIN & Bilal YORULMAZ

224-244

Araştırma Makalesi

AİLE İÇİ İLİŞKİLERİN ERGENLERE ETKİSİ

THE EFFECT OF FAMILY RELATIONS ON ADOLESCENTS

Tuğba KOP

245-279

Araştırma Makalesi

THE LINE KENTİNİN (SUUDİ ARABİSTAN) KARŞILAŞTIĞI EKOLOJİK ZORLUKLAR

ECOLOGICAL CHALLENGES FACED BY THE LINE CITY (SAUDI ARABIA)

Gouran HASAN & Canan KOÇ

280-300

DİĞER (Editorial Notlar, Fikir Yazıları, Kitap Tanıtımı, Kitap Eleştirileri, Söyleşiler,

Tercümeler vs.)

TRANSFER DEVLETİ ve RANT KOLLAYAN TRANSFER TOPLUMU Prof.Dr. Coşkun Can
Aktan'la Sosyal Transferler (Sosyal Yardımlar) ve İktisadi Transferler (Teşvikler/Sübvansiyonlar)
İstismarı Üzerine Söyleşi

Muhammed Berat KÖKMEN

301-313

**DİĞER (Editoryal Notlar, Fikir Yazıları, Kitap Tanıtımı, Kitap Eleştirileri, Söyleşiler,
Tercümeleler vs.)**

SOSYAL TRANSFER İSTİSMARI Kamu Tercih Perspektifinden Transfer Devleti'nin Sosyal Yardım Dağıtma ve Transfer Toplumu'nun Sosyal Yardım Kollama Faaliyetleri
Coşkun Can AKTAN

314-327

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

TATAR ŞARKİYATÇI AGAFANGEL EFİMOVİÇ KRİMSKİY: LÜBNAN'DAN MEKTUPLAR (1896-1898)*

Arif AKBAŞ¹

Öğr.Gör.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu

E-mail: arifakbas@marun.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8480-4350

Öz

Bu çalışmada, Kırım Türkü olan Rus Şarkiyatçı A. F. Krimskiy'nin (1871-1842) "Pis'ma iz Livana (1896-1898)", Lübnan'dan Mektuplar (1896-1898) isimli çalışması Weberci yorumlayıcı yaklaşım çerçevesinde tanıtılıp açıklanacaktır. Kitap, Ukraynalı oryantalist ve yazar A. E. Krimskiy'nin 19. yüzyılın sonlarında Lübnan'daki yaşamı, yaşam biçimini ve toplumsal düşünce durumunu anlatan mektuplarından oluşan bir yayındır. Mektuplara I. M. Smilyanskaya ve N. P. Vizier tarafından derlenen yorumlar eşlik etmektedir. Bu kitabın amacı yalnızca okuyuculara Krimskiy'nin Lübnan mektuplarını tanıtmak değil, aynı zamanda bilim adamının el yazısıyla yazılmış mirası arasında saklanan şimdiye kadar bilinmeyen etnografik ve folklor kayıtlarını bilimsel dolaşıma sokmak ve Lübnan hakkındaki fikirleri genişletmektir. Kitaba Krimskiy'nin Oryantalist yaratıcılığı üzerine bir deneme yazısı da eklenmiştir. Agafangel Efimoviç Krimskiy, şarkiyat tarihçisi, yazar, çevirmen, oryantalist İslam âlimi, Türkolog, Arap-İran araştırmacısı, Semitolog, olup Hetman P. P. Skoropadsky yönetimindeki Kırım-Ukrayna Bilimler Akademisi'nin kurucularından biridir. Agafangel Krimskiy 60'a yakın dil (ekseriyette şark dilleri) bilmekteydi. Dil öğrenimine karşı doğal olağan üstü bir yeteneği vardı. O, Arap memleketleri, İran, Türkiye ve başka ülkelerin

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar: arifakbas@marun.edu.tr

Atıf (APA): Akbaş, A., (2025), Tatar Şarkiyatçı Agafangel Efimoviç Krimskiy: Lübnan'dan Mektuplar (1896-1898), Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17 (2): 182-199.

tarihi ve medeniyetlerine dair bir dizi işlerin müellifidir. Bundan başka filoloji-Sami dilleri uzmanlığı ve İslam cihetinden de birçok çalışması vardır. (Örneğin; Müslümanlığın Tarihi, Araplar ve Arap Edebiyatı'nın Tarihi, Acemistan ve Onun Yazıcılığının Tarihi, Türkiye ve Onun Yazıcılığının Tarihi, Kur'an Üzerine Dersler, İran Tarihi, Edebiyatı ve Derviş Teosofisi, Yeni Arap Edebiyatının Tarihi, Kırım Tatarlarının Edebiyatı, Nizami ve Çağdaşları vb. dışında yüze yakın bir sayıda makalesi vardır.

Anahtar Kelimeler: Rus edebiyatı, Agafangel Efimoviç Krimskiy, Lübnan'dan Mektuplar, Orta Doğu, Kırım

Alan Tanımı: Edebiyat, Beşeri bilimler

TATAR ORIENTALIST AGAFANGEL EFIMOVICH KRIMSKY: LETTERS FROM LEBANON (1896-1898)

Abstract

In this study, the work of Russian Orientalist A. F. Krimsky (1871-1842), a Crimean Turk, named "Pis'ma iz Livana (1896-1898)", Letters from Lebanon (1896-1898) will be introduced and explained within the framework of Weberian interpretive approach. The book is a publication consisting of letters by Ukrainian orientalist and writer A. E. Krimskiy, describing life, lifestyle and social thought in Lebanon in the late 19th century. The letters are accompanied by comments compiled by I. M. Smilyanskaya and N. P. Vizier. The purpose of this book is not only to introduce readers to Krimskiy's Lebanese letters, but also to introduce into scientific circulation hitherto unknown ethnographic and folklore records preserved among the scientist's handwritten legacy and to expand ideas about Lebanon. An essay on Krimsky's Orientalist creativity has also been added to the book. Agafangel Efimovich Krimsky is an oriental historian, writer, translator, orientalist Islamic scholar, Turkologist, Arab-Iran researcher, Semitologist, and one of the founders of the Crimean-Ukrainian Academy of Sciences under the direction of Hetman P. P. Skoropadsky. Agafangel Krimskiy knew nearly 60 languages (mostly oriental languages). He had an extraordinary natural talent for learning languages. He is the author of a number of works on the history and civilizations of Arab countries, Iran, Turkey and other countries. In addition, he is an expert in philology and Semitic languages and has many studies on Islam. (For

example; History of Islam, History of Arabs and Arabic Literature, History of Acemistan and Its Writing, History of Turkey and Its Writing, Lessons on the Quran, Iranian History, Literature and Dervish Theosophy, History of New Arabic Literature, Literature of Crimean Tatars, Nizami and Contemporaries etc. He has nearly a hundred articles.

Key Words: *Russian literature, Agafangel Efimovich Krinskiy, Letters from Lebanon, Middle East, Crimea*

JEL Codes: *Z11, B52, N01, N9*

I. GİRİŞ

A. F. Krinskiy,² Ekim 1896'dan Mayıs 1898'e kadar Suriye ve Lübnan'dayken, (Orta Doğu) Şark'a dair kapsamlı yazışmalar yürütmüştür. Krinskiy, Osmanlı topraklarındayken yazdığı notlar ve mektuplardan sadece yayımlamak için akrabalarına – babasına ve erkek kardeşine olanları seçmiştir. (Çernikov, 1992, s. 104) Özellikle erkek kardeşi ve onun eşi dışında kendi ablasıyla yazışmayı tercih etmiştir. Mektup [Rusça; “Pis'ma”] (iletilen mesaj anlamında), yazılı metni kullanarak bilginin uzaktan iletilmesine ve zaman içinde pekiştirilmesine olanak tanıyan işaretlerle konuşma kaydetme sistemidir. Günümüzde klasik mektup yazma neredeyse yok olmuştur. Tipik olarak, bir mektup kâğıt (veya diğer materyaller) üzerine metin olarak yazılır ve posta veya kurye ile gönderilir. Mektuplar iki veya daha fazla muhatap arasındaki yazışmalarda kullanılır. Mektup yazarlarının ölümünden sonra, uygulamanın gösterdiği gibi, yazar yazılı olarak yasaklamadığı sürece mektupların yayınlanması mümkündür. (Gorbacheva & Migulina, 2016, s.6) Bu mektuplar tanımı gereği yazarın “Orta Doğu” günlükleri şeklinde de düşünülebilir. Mektupların muhtevası edebi tür anlamında “günlük” niteliği de taşımaktadır.

Rus Arşivleri'nde aileye yazılan mektupların daktilo edilmiş kopyaları yer almaktadır. Yazarın XX. yüzyılın 30'lu yıllarında yayına hazırladığı mektup şeklindeki bu notlar/ günlükler [Mektupların kenarlarında dibace/ haşiye ve açıklama şeklinde el yazısıyla yazılmış notlar vardır.] oldukça ayrıntılı ve özen

² “Siyasî görüşleri sebebiyle 1930'lu yıllarda Sovyet düzeninin baskılarına mâruz kaldı. 1941'de hapsedilerek Kazakistan'a sürgün edildi. 25 Ocak 1942'de Kazakistan'ın Kostanay şehrinde öldü.” (Qıyas Şükürov, 2019, s. 3)

gösterilerek yazılmıştır. Ne yazık ki orijinal mektupların çoğu günümüze ulaşamamıştır. Kitabın ilk baskısında sadece 32 orijinal mektup yayımlanabilmiştir. Rus Arşivleri taranarak ve aileye ulaşılarak yapılan bu yeni çalışma da ise 123 mektup bulunmaktadır. Tüm mektupların orijinalleri Rusya Arşivleri (GARF, RGADA, RGALI ve RGIA) “A. F. Krimskiy” başlıklı Fond’larda tutulmaktadır. Ukrayna SSR Bilimler Akademisi Merkezi Bilimsel Kütüphanesi’nde 31 mektup bulunmaktadır. Bu mektupların bir kısmı Edebiyat Enstitüsü’nün el yazmaları koleksiyonunda saklanmaktadır. Bazı notlara ise Ukrayna SSR T. G. Shevchenko Bilimler Akademisi sahip çıkmaktadır. [Sonradan bu kuruluşun adı “Kiev Taras Shevchenko Üniversitesi” olmuştur. (Krimskiy, 1975, s. 2) Kitabın mektuplardan sonraki en son kısmında I. M. Smilyanskaya, “Ocherk vostokovednoy deyatel’nosti A. Ye. Krymskogo” A. F. Krimskiy’nin Doğu Bilimi Faaliyetleri [oryantalist/ şarkiyatçı] diye güzel bir makale eklemiştir. (Krimskiy, 1975, s. 303) Krimskiy’e dair başka yazılar da vardır. Örneğin M. N. Verkalets’in “Problema Duhovnosti Tyurk: Narodov v Issledovaniyah A. E. Krymskogo” Türk Maneviyatının Sorunu: A. E. Krymsky’nin Çalışmalarındaki Halklar (Verkalets, 1994, s. 7) ile Bahadır Alioğlu’nun “Rus Oryantalist Agafangel Efimoviç Krimskiy’nin Hayatı ve İslam Tarihi Üzerine Çalışmaları”nı anabiliriz. (Alioğlu, 2013, s. 8) Ayrıca Sevda Suleymanova ve Gökçe Yükselen Peler ise “Agatangel Krimski’nin Çalışmalarında Özbek Dili ve Edebiyatı” ile ilgili bir makale yazmışlardır. (Suleymanova & Peler, 2021, s. 261)

Ukrayna SSR Bilimler Akademisi Merkezi Bilimsel Kütüphanesi’nde bu yayında yer verilen “3, 5, 6, 9, I, 13, 15, 16, 19, 21, 23, 25, 26, 28, 29, 33, 34, 40, 42, 46, 47, 49, 51” nolu orijinal mektupları kaynak olarak içermektedir. Ukrayna SSR Bilimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü’nde ise sadece 76-78, 117-119 aralığındaki ve 93 nolu mektuplar vardır. Bu numaraların dışında kalan tüm mektuplar Rus arşivlerinden ya da aileden elde edilmiştir. Diğer mektupların metinleri daktilo yazılarından çoğaltılmıştır. Merkezi Bilimsel Kütüphanede saklanan onaylı kopyalar Ukrayna SSR Bilimler Akademisi, kod/ fond no: I, 23634 kapsamındadır. Bu yayının hazırlanması bazı nedenlerden dolayı zor olmuştur. A. F. Krimskiy eliyle bazı metinlerde üzeri çizilerek düzeltmeler ya da eklemeler yapılmıştır. Özellikle el yazısı olan metinlerde bazı harfler eksiktir. Bu da metni ya da metinde geçen cümleyi anlamakta güçlükler çıkarmaktadır. Eksik kısımlar parantez içinde üç nokta koyularak [...] işaretlenmiştir. Yazım hataları için ne yazık ki bir çözüm üretilenmemiştir. Bu tarz hatalar daktiloyla yazılmış mektuplarda da vardır. Kimi mektupların ise sadece dia ya da mikrofilmi bulunmaktadır. Bunların bilgisayara üzerinde değişiklik yapılacak şekilde

aktarılması gerekmiştir. Aktarılan bu metinler de ise Arap harfleriyle elle yazılmış kısımlar da vardır. Orijinal mektuplarda geçen birtakım terimler ve ifadelerin açıklaması dipnotlarda tek tek verilmiştir. Bu yayında mümkün olabildiğince yazıların orijinallerinin korunmasına dikkat edilmiştir. (Krimskiy, 1975, s. 3)

Bu mektupların çoğu Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığına bağlı Beyrut şehrinde yazılmıştır. Memleketi Rusya'ya pek azı postahaneden gönderilmiştir. Yazarın kendi elinde tuttuğu günlük şeklinde olan notlar da vardır. Bu notların bazıları daha sonra mektup biçimini almıştır. Beyrut'tayken çok daha az sıklıkla, akrabalarına gönderdiği özel mektuplar vardır. Tuttuğu notlar şarkiyatçı şahsiyetini büyük oranda yansıtmaktadır. İçinde bulunduğu topluma bir bilim adamı/içtimaiyatçı gözüyle bakmaktadır. Bilim adamı kişiliğiyle lehçelerin özellikleriyle ilgilendiğinden, [Filoloji uzmanlığı son derece yüksektir.] genellikle bu özellikleri ve bazen de kulak tarafından algılanan ses çeşitliliğini koruyarak günlük konuşma dilini yeniden üretmeye çalışmıştır. Krimskiy, bir dili sadece dinleyerek bile çok kısa bir vakitte öğrenebilmekteydi. Dil öğrenme kabiliyeti açısından muhteşem bir âlimdi. Arapça isim ve terimleri aktarırken ek üst simge ve alt simge karakterlerine başvurmuştur. [Tecvit] Ancak tüm harflerde katı bir üslup sistemi uygulamamıştır. Bazen hiç “üstün”, “esre” ve “ötre” hareketlerini kullanmadan tam bir Arap-Fars ya da Osmanlı münevverleri gibi yazmıştır. Bu nedenle bunu kolaylaştırmak için dizgi çalışmaları sırasında yayıncılar bu işaretleri kaldırmaya karar verdiler. Sadece “ayın” harfini taşıyan işaretleri bıraktılar. [Aslında dizgicilerin hareketleri kaldırması metnin anlaşılmasını daha zor hale getirmektedir. Bu biraz tercüme işinde kolayca kaçmaktır. Harekeler olmadan bir Osmanlıca metne eğer aşinalığınız yoksa oldukça zordur. Söz konusu metin size bulmaca gibi gelebilir.]

Krimskiy'nin yazdığı mektuplar basılı bir karaktere sahip değildir. Birçoğu el yazısıyla yazılmıştır. E. A. Krimskiy'nin daha önce Kiev'de 1973'te yayınlanan “Yaratıcı Çalışmaları”nın [Tom. V, ç. II] derleyicileri Oryantalist konularla veya A. E. Krimskiy'nin bilimsel ve sosyal faaliyetleriyle doğrudan ilgisi olmayan materyalleri hariç tutmanın uygun olduğunu düşünmüşlerdir. Özel bir ilgi göstermeden aile konularıyla ilgili yazışmaların samimi detayları, A. E. Krimskiy'nin kişisel ilişkilerinin gelişmeleriyle ilgili raporlar, Gagarin ve diğer diplomatik temsilcilerle yazışmalar, anlık günlük tahrişe dikte edilen tonlardaki bazı notlar [Sovyet ideolojisine uygun olmayan], Beyrut'taki Tüccar Yu. Atay'ın dikkatsizliği gibi ticaret eğilimleri hakkında bilgiler gereksiz bulunarak çıkarılmıştır. [Bir tür sansürden geçmiştir.] Kitabın 1973 baskısında çıkartılan ya da anlaşılmayan yerler yine [...] şeklinde verilmiştir. . E. A. Krimskiy'nin basılması için seçtiği 143 mektup ya da nottan bazıları kısaltılarak bu sayı 123'e

düşürülmüştür. Ayrıca yazarın kardeşi olan Efim Efimoviç'e gönderilen mektuplar değersiz bulunarak metne dâhil edilmemiştir. [20 mektup her iki basılımda da eksiktir.] Yazarın kardeşiyle yazışmaları günlük sıradan konuşmalar şeklindedir. A. E. Krimskiy, Suriye'de kaldığı süre boyunca kardeşi E. E. Krimskiy Moskova Üniversitesi'nde okumuş ve 1898'de mezun olmuştur. Daha sonra Zvenigorod Okulu'nda Rus dili ve edebiyatı öğretmiştir. Orada, Zvenigorodka'da 1956'da ölmüştür. Kardeşi ölünce ona yazdığı mektuplar bir şekilde devletin eline geçmiştir. Mektupların geri kalanı şarkiyatçının kız kardeşi Mary Efimovna'ya (1863-1951) yazılmıştır. Bunlar dışında özellikle babası Efim Stepanovich'e (1838-1915), Zvenigorod Gimnaziyumu'ndaki öğretmenine, bir dizi ders kitabının ve edebi eserin yazarına, Kırım'daki erkek kardeşinin karısı olan Maria Ferdinandovna'ya (kızlık soyadı Orchistskaya) yazdığı mektuplar vardır. A. E. Krimskiy, mektuplara bazen yeni (miladi) bazen de eski dönem tarihler (hicri) koymuştur. Bu ayırım Rus Ortodoksluğu ile alan ilişkisinden kaynaklanmaktaydı. O yıllarda Rusya Müslümanları kendi aralarında tıpkı Osmanlıdaki gibi hicri takvimi kullanıyorlardı. A. E. Krimskiy'nin Beyrut Hikâyeleri'nde belirttiği gibi, şanlı Arapların tarihi eski tarzda tutuluyordu. [Osmanlı, o yıllarda (Tanzimat Devri) Batı ile uyum sağlamak için Rûmî takvime geçmişti. Rumi takvim hicreti (622) başlangıç kabul eden “şemsi” yani güneş esaslı bir takvimdir.] Yayımın adı “Lübnan'dan Mektuplar”dır. Kendisi “Suriye'den Gelen Mektuplar” diye adlandırmayı amaçlamış olsa da editörler modern coğrafî ve yazılımlara uygun olarak bulunduğu konumu tercih etmişlerdir. (Krimskiy, 1975, s. 4) [Lübnan Devleti, çok sonraları 1943'te kurulmuştur. O zamanlar burası Cebel-i Lübnan Sancağı diye anılmakta olup Osmanlı toprağı idi.] (Pavet de Courteille, 1876, s. 112)

Bu kitapta derlenen mektuplara I. M. Smilyanskaya ve N. P. Vizirem ayrıntılı şerhler/ açıklamalar ve dipnotlar eşlik etmektedir. Bu kitabın amacı okuyuculara sadece edebiyat açısından bilgi vermek ya da Lübnan mektuplarını tanıtmak değildir. Kitabı derleyenlerin amacı bilim adamının el yazısı mirası arasında saklanan, şimdiye kadar bilinmeyen etnografik ve folklor kayıtlarını bilimsel dolaşıma tanıtmak ve aynı zamanda genişletmektir. Mektuplar XIX yy. 1890'lardaki Rusyalı bir şarkiyatçının Orta Doğu'ya nasıl baktığını da göstermektedir. Mektuplar dışında yayına “A. E. Krimskiy'nin Oryantalist Eserleri Üzerine Bir Deneme” eklenmiştir. [Şarkiyatçının bir tür bibliyografisi olarak da düşünülebilir.] Kitabın hazırlanması için birçok kişi emek vermiştir. Bunlar arasında; Rus bilim adamı K. I. Gurnitsky, Arapça uzmanlarından Yu. N. Zavadovsky ve D. I. Yusupov, İran uzmanı N. A. Kuznetsova, Ukrayna AP SSR Merkezi Bilimsel Kütüphanesi'nin el yazmaları bölümü sorumlularından A. G.

Adamenko ve E. I. Nikoloevskaya, Bilimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü'nden K. M. Sekareva ve Lumumba Marwan Habib Abdo [Lübnanlı] yayının hazırlanması ve yazılması sırasında yaptıkları yardım ve yorumlar için özellikle anılmalıdır. Bu yayının oryantalizm bilimi açısından E. A. Krimskiy'nin daha yakından tanınmasına vesile olabileceği düşünülebilir. (Krimskiy, 1975, s. 5)

II. KRİMSKİY'İN LÜBNAN MEKTUPLARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Ünlü bir oryantalistin adıyla çekilen okuyucu boşuna yayınlanan mektuplarda bilim insanının şarkiyatçı yansımalarını arayacaktır. Metne yansıyan yazarın çoğunlukla kişisel hayatıdır. [Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Günlükler"iyle okuyucuyu sükût u hayale uğratması gibi bir durum söz konudur.] (Kerman & Enginün, 2013, s. 9) Mektupların çoğu onun bilimsel araştırmalarından ziyade sıradan bir insan olarak hayatıyla ilgilidir. Sadece sonraki eserlerinde A. E. Krimskiy şu konularda olgun sonuçlar sunacaktır: Orta Doğu gözlemleri ve etkileri, Suriye'deki çeşitli yaşam olgularının/ biçimlerinin bir analizi, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki kendi çok taraflı tavrının özeti veya yorumu vs. Krimskiy, Suriye ve Lübnan'dayken Arap kültürünün tarihini yakından tanıma olanağı bulmuştur. Birçok Arapça esere oradaki kütüphanelerden ulaşmıştır. Tabi bunda Beyrut'un kozmopolit yapısının da etkisi vardır. Nahda dönemi/ hareketini (Yeni Arap Rönesans'ı veya Modernleşmesi) yakından tanımış olması son eseri olan "Yeni Arap Edebiyatı Tarihi"nde abartısız, yaratıcılığının zirvesine işaret etmektedir. Yazarın bulunduğu koşulların özel bir kombinasyonu nedeniyle bu iki yıllık ziyaret onu Şark'ı tam içinde bulunarak tanımasına ve keşfetmesine vesile olmuştur. Ne yazık ki Lübnan'da toplanan materyal ve folklorun yayımlanması planı asla yerine getirilmeyecektir. Bu materyal ve deneyimden geriye yalnızca bu mektuplar kalmıştır. (Krimskiy, 1975, s. 5)

Bu mektupların bazıları "Lettres sur la Turquie" ve "Suriye Yaprakları" ismi altında tarihi-edebi türdeki mektuplar olarak "Çernivtsi Gazetesi" ya da "Bukovyna" dergisinde (1897, No. 70-72) yayımlanmıştır. Neşriyatlarda çıkan mektuplar yerine getirilmesi amaçlanan özel mektuplardır. Bunun dışındakiler kendisi için tuttuğu notlardır. Babasına, kız kardeşi ve erkek kardeşi, yengesine yazdıkları samimi duygularını yansıtmaktadır. Coğrafi açıdan çok uzak bir ülkede kalma hakkında gurbetlik psikolojisini yansıtan hasretlik yazılarıdır. Akrabalarına "Beyrut mektuplarımı yırtmayın, saklayın" diye tembihte bulunmaktadır. "Şimdilik günlük tutmuyorum beni en çok şaşırtan şey, mektuplarda buna

değınmem” demiştir. Genç bilim adamı kardeşine yazdığı ayrı bir kısımda; “Rusya’ya döndüğümde zarfları bana verip, mektupları tekrar okumama izin vereceksiniz, ben de çağrıştırarak anılarımı hatırlayacağım. Mektuplarda yer almayan pek çok şey var” diye ilginç bir istekte bulunmaktadır. 19. yüzyılda “Suriye”nin siyasi ve coğrafi kavramları şimdikinden farklıydı. Modern Lübnan ve Suriye kompozisyonu Osmanlı İmparatorluğu’nun bir vilayeti olan Suriye’ye aitlerdi. Avrupa baskısı sonucu 1861’den itibaren kullanımda olan Dağlık Lübnan özerk bölgesi diye anılmaya başlanmıştı. Bu adlandırma bazen siyasi bir birim olarak öne çıkmaktaydı. Tüm bölge Osmanlı’nın atadığı bir vali tarafından [mutasarrıf] yönetilmekteydi. (Krimskiy, 1975, s. 6)

Gerçekten de, ilk mektuplarda bildirilen Orta Doğu bilgileri yüzeysel ve parçalanmıştırlar. [fragmentler halinde] Bununla birlikte, zamanla kayıtlar daha uzamsal ve bağlantılı hale gelmiş ve izlenimler gittikçe derinleşmiştir. Bu özellikle Dağlık Lübnan’dan gelen mektuplar için geçerlidir. Krimsky, Lübnan’da neredeyse eğitilmiş insanlardan yoksun, vatanını özleyen bir insan pozisyonundadır. Kendi Kırım’da alıştığı dünyayla bağını yazıştığı bu mektuplar vasıtasıyla kuruyordu. 1896’da A. E. Krimskiy Üniversiteden [“Moskova’da Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü” ile “Moskova Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi”] mezun oldu, üniversiteyi yüksek notlarla başarıyla tamamlamıştı. Bu yüzden üç bölümden kalması için davet almıştı. (Rus Edebiyatı, Halk Edebiyatı ve Slavistik) Slav-Rus şubesi üniversitede kalmak için tercih etmişti. Aynı zamanda onun önünde başka bir yönelim daha vardı. Lazarev Enstitüsüne dönme ihtimalini düşünerek enstitünün açtığı yüksek lisans sınavına girdi ve bunu da kazandı. Arapça derslerin okunmasına dair dil bilgisi üniversitedeki en iyi hocalardan bile daha iyiydi. A. E. Krimskiy, bilimsel faaliyetlerinde; “Slavistik” ve “oryantalizm”i gibi iki farklı bilimsel yönü/ metodolojiyi birleştirmeyi amaçlamıştı. (Krimskiy, 1975, s. 318)

Arap Doğusuna yaklaşan bir iş gezisi daveti onu oryantalizm lehine bir seçim yapmaya zorlamıştı. Bundan sonraki uzmanlık yönelimi Türkçe-Farsça-Arapça ve bu üç dilin birleşiminden oluşan “Osmanlıca” üzerineydi. 1896 sonbaharında A. E. Krimskiy, Arapça çalışmaları yapmak için iki yıllık bir iş gezisine çıktı. Mısır’a gitmesi gerekiyordu ama buradaki epidemik kolera salgını yüzünden bundan vazgeçildi. Bu yüzden genç bilim adamı kendisi için Dağlık Lübnan’ı ve Suriye’yi seçti. Kaldığı yerde ılık kış aylarında ise Suriye’nin iç kesimlerine ve Filistin’e geziler düzenledi. Kalış süresinin sonuna kadar Doğudaki ziyaretler, iş gezisi planının bir parçası olduğu ortaya çıktı. [Belli aralıklarla materyal toplayıp bilimsel notlar yazması gerekiyordu. Bunun için çalıştığı üniversiteden ödenek ayrılmıştı.] O Batı Avrupa’yı da ziyaret etmek istiyordu ancak bunun için zaman

ve fonlar artık geçerli değildi. A. E. Krimskiy, Batı Avrupa Oryantal araştırma merkezleriyle [Almanya, İngiltere ve Fransa'daki şarkiyat enstitüleriyle] iletişim kurmak ve tanışmak istiyordu fakat buna asla fırsatı olmadı. Beyrut'taki işleri hakkında çalıştığı kuruma kısa bir rapor yazmıştı. Şarkiyatçı V. F. Miller'e yazdığı mektupta: "Burada Suriye'de Arapça sorunumu tamamen ortadan kaldırdım/ hallettim. Halkın dilini onları bilinçlendirmek için öğreniyorum. Edebi dille biraz ilgileniyorum; okyanus olan eski Arap dilinin kelime dağarcığını öğreniyorum. [Bu isimde Arapça devasa bir sözlükte vardır.] Edebi dilin naif-belagat dilbilgisi inceliklerini ve tartışmalı konularını inceliyorum. Henüz okumadığım yahut ilk kez gördüğüm Arap edebiyatının abidevi eserlerini okuyorum. Farklı stillerdeki hatların yazı dilini [Kaligrafi] ve bu şekilde sanatlı yazılmış el yazmalarını okumaya çalışıyorum"demiştir. Bu mektuptan anlaşıldığı gibi rapor gezi programına göre oluşturulmuştur. [Raporda incelenen eserler hakkında akademik kısa açıklamalar da yapılmıştır.] Bu arada A. E. Krimskiy, Doğuda iken geleneksel oryantalizmin çok ötesine geçmiştir. Onun ilgi alanları arasında modern folklorun, diyalektolojinin, yeni Arap edebiyatının soruları da vardır. (Krimskiy, 1975, s. 319)

Demografik değişimden/ farklılıklardan dolayı, Suriye'de meydana gelen olaylarda Beyrut deneyimi A. E. Krimskiy'e konuşulan halk dilinde meydana gelen süreçleri gözlemlemek için güzel fırsatlar sağlamıştı. Büyük Osmanlı Devleti yönetimi altında tüm etnik gruplar barışçıl bir şekilde birlikte (sembiyotik) yaşayabiliyordu. Buradaki deneyimiyle en az on dil daha öğrenmişti. [Hami-Sami dillerinin çeşitli varyantları vs.] Görev süresinin sonuna kadar "Suriyeli Arapların Halk Sözleri Hakkında" diye bir tez de hazırlamıştı. Topladığı materyaller ve elde ettiği bilgi birikimi ve yazdıkları yüksek lisanstan çok doktora düzeyindeydi. 1899'da Kırım'da hala bu konu üzerinde çalışıyordu, araştırmanın tamamlanması için Suriye'yi tekrar ziyaret etmesi gerekliydi. Bu konuda hocasına: "Farklı lehçelerle konuşan Araplar arasında haftalarca kaldığım için, tezi açık bir şekilde formüle etmek için bu bilgileri mükemmel bir biçimde kullanabilirim"demiştir. [Krimskiy'nin her kaliteli âlimde olduğu gibi mükemmeliyetçi bir yapısı vardı.] 1899 yılının Temmuz ayında A. E. Krimskiy, V. F. Miller'e yazdığı notta "çeşitli birikmiş diyalektolojik soruları araştırıyorum" demiştir. Yeni bir gezi planı gerçekleşmediği için bilim adamı Suriye ile ilgili bu çalışmasını ertelemiştir. Âlim'in bu gezi deneyiminden geriye sadece yazdığı bu mektuplar ve kısa raporlar kalmıştır. (Krimskiy, 1975, s. 320)

III. MEKTUPLARA DAİR ÇEŞİTLİ YORUMLAR

A. E. Krimskiy'nin gözlemlerinin kapsamlı kayıtları için çok az zamanı vardı. O son derece meşguldü. Konuşulan dili öğrenme, etnografik ve folklorik materyallerin toplanması, el yazısıyla yazılmış Arapça yazılarının yeniden yazılması, edebiyatın incelenmesi vs. “Ah, Arapça varakları, sizi daha önce de okuyordum!” O Beyrut'un masalsı güzelliğini birden Şair Palmova Gillya'nın “Egzotik Şiirler” kitabında geçtiği şekilde hatırlıyordu. “Palmiye Ağaçları Dalları” altında geçen günler, Lviv ve Moskova dönemlerine dair yazışmaların gönderilmesi, Galiçya yayınlarında işbirliği yapılması, bu yıllarda yazar Ukraynalı Demokrat şair Stepan Vasilyevich Rudansky'nin eserlerinin toplanmasına da öncülük etmişti. Ayrıca şarkiyatçı Brockhaus ve Efron'un Ansiklopedik Sözlüğü'ne İslamiyet ve Müslümanlar hakkında çeşitli makaleler yazmıştı. İslam'ın geçmişi, Müslüman halkların mevcut durumu, zihinsel yetenekleri, Avrupa medeniyetine olan ilişkilerini incelemeye özel bir gayret gösteriyordu. (Dağlık Lübnan'ın Dhur al-Şuair bölgesinden yazıyordu. 22.IX.1897 Beyrut, 1/13.PP. 1898) «Beyrut Hikâyeleri» koleksiyonunun yaratılması, onun asıl mesleğinden uzaklaştığını edebi bir zemine doğru kaydığını göstermektedir. [“Şark: Bir meslektir!”] Bununla birlikte, bilim insanı için böyle bir tavır değişikliği, sürekli çalışma nedeniyle açıkça alışılmış bir durumdur. [Bazen insanlar monoton tarzda yazma zorunluluğuna hapsoldüklerinde başka işlere yönelebilirler. Bu durum bir tür yazar hastalığıdır. Üstün zekâsından bahsetmiyoruz.] A. E. Krimskiy, yirmi beş yaşına geldiğinde mükemmel bir filolog ve ansiklopedist olarak eğitilmişti. Daha henüz on yedi yaşındayken bile 15 civarında dil biliyordu çünkü o kelimenin tam manasıyla “polyglot” bir yaratılışa sahipti. 1895'te Kolomiya – Lviv'deyken yazar ve arkadaşları eski Ukrayna-Polonya entelektüel hayatının zenginliğini yansıtan bir çevre kurmuşlardı. Lviv, Kiev ve Moskova yayınları için birçok inceleme ve araştırma yazısı yazmıştır. Arapça ve Farsça şiirleri Ukrayna diline çevirmişti. İngilizce'den Clouston'un kitabını tercüme etmişti. Böyle yoğun bir çalışma temposu Moskova ve Beyrut arasında gidip gelen mektuplarda açıklanmaktaydı. Bununla birlikte, edebiyat yapmak pek bir kazanç getirmiyordu. Lübnan mektuplarında nakit parayla ilgili sürekli şikâyetler vardır. Ayrıca para sıkıntısı bilim insanının Avrupa'lıların yazdıkları kitapları ve Arapça el yazmalarını toplama konusundaki tutkusunun bir sonucuydu. (Krimskiy, 1975, s. 7)

O'nun da dâhil olduğu birçok şarkiyatçının eseri Vatanseverlik Savaşı'ndan önce, eski eserler topluluğunun bir kısmı ile birlikte Moskova arşiv depolarına ve SSCB Bilimler Akademisi nadir eserler kütüphanesine devredilmiştir. [Sovyetler Birliği zamanında 1950'den sonra şarkiyatçılık, Moskova merkez olacak şekilde

merkezleştirilmiştir.] Transfer eylemiyle Rus akademisyenlerin, gezginlerin, diplomatların, Rusya'nın zengin el yazısı, kitap ve etnografik koleksiyonlarının eserleri Moskova'ya taşınmıştır. Böylece, Kırım'dan mektup yazmak için çok az zamanı kalıyor ve gördüğü her şeyden çok, onu etkileyen her şeyden çok uzak yazıyordu. Bu merkezleştirme kararı taşradaki ve Kazan, St. Petersburg'daki şarkiyat çalışmalarını zayıflatmıştır. Soru şu: Bu mektuplar bilimsel ilgiyi temsil ediyor mu? Doğu motiflerinin Ukrayna edebiyatına nüfuz etme yollarını araştıran bir filolog özellikle A. E. Krimskiy'nin «Beyrut Hikâyeleri» ve onun «Palmiye Dalları» koleksiyonunun değerlendirilmesiyle bağlantılı olarak, Mektuplarda son derece değerli materyaller bulacaktır. Pek çok kayda değer el yazısının içeriği bir edebiyatçı psikolojisiyle yazılmıştır. Onları okuduğumuzda gerçeklerin ilk seçiminde bir çeşit anı izlenimlerinin kaotik kütesinden oluştuğunu anlayabiliyoruz. Bazen de bilim insanının gerçeğin doğru bir şekilde tespit edilmesine olan ilgisini gözlemliyoruz. (Günlük detaylar ile sosyal durumun folklorik bir unsuru olarak yazılmış atasözleriyle karşılaşılmaktadır.) Yaratıcı düşüncenin bir sonraki ilham aşamasında, bilimsel genelleme veya sanatsal sentez düzeyinde, bu gözlemler Arap ulusal karakteri olan kamu psikolojisini ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. A. E. Krimskiy, Lübnan'ın doğasına ve manzarasına dair izlenimlerle, tıpkı şairler gibi lirik kahramanların duygusal ruh halini ifade eden bir karaktere dönüşmüştür. Gerçeklerin birincil seçimi seviyesinde; değerlendirmeler ve ilişkisel bağlantılarında doğrudan tepkiler, edebi tatlar hala geçerli olmaktadır. Yazar çoğu zaman akademisyen kimliğinden uzaklaşıp edebiyata yoğunlaşmaktan kendini alamamaktadır. Doğal olarak, bilim adamının işaret ettiği gerçeklerin çoğu günlük bir karakterdir. Örneğin Lübnan'daki beslenme/gıdalar ve yemekler ile ilgili ayrıntılı bilgiler açıklanmaktadır. Yazar ailesine dair dönemin kolera salgını nedeniyle endişeler de taşımaktadır. Bilim insanının Avrupalılar için olağan yaşam koşullarının dışında olduğunu düşündüğünüzde, ev işlerine yönelik bakım konularıyla ilgilenmesi oldukça doğaldır. (Bu arada, Kırım bölgesi mütevazı değildir: Lavabo, lamba vb. aletler ayrı bir oda belki de çalışabilmesi için ihtiyaç duyduğu her şey budur). Yazar Kırım'daki konformist hayatı Beyrut'ta bulamamıştır. Mektuplarda bazen Beyrut'taki küçük sıradan bir Rus kolonisinin içindeki ilişkiler hakkında oldukça sıkıcı detaylar vardır. Bu detayların verilmesinin nedeni vatanından kopmuş bir kişi için özel bir anlam taşımasıdır. [Gurbette aynı uyruktan olan insanlar hasretlikten dolayı birbirlerine daha samimi yaklaşırlar.] (Krimskiy, 1975, s. 8)

A. E. Krimskiy, Moskovaya dönüşte “Moskova Arkeoloji cemiyeti için taslak bir rapor hazırlamıştır. Taslaklarda şöyle demiştir: “Suriye'de kaldığım iki yıl boyunca Doğu'yu tanıyabileceğim kadar tanıdım. Burada ilgilenebileceğim çok

fazla sayıda konu var. Ama itiraf etmeliyim ki, Doğu'daki yaşamdan önce bile kaldığım süre boyunca her zaman yalnızca sahip olduğum şeylerle ilgilendim. Kendi içimde az çok canlı bir akıntı, az çok göreceli evrensel insan çıkarlarına dikkat ettim. Örneğin edebiyat, felsefe, din, sosyal yaşam, etnografya konularıyla ilgilendim. En çok Arap filolojisine ilgim vardı. Eski Arapça fonetiklerinin modern Arapça fonetikleriyle ilişkisini anlamaya çabaladım. İstekliyim fakat bu Rusça konuşma yine arşiv dışı bir konudur.” (Krimskiy, 1975, s. 9) Mektuplarında öğretmenleriyle yaptığı konuşmalarda ilgilendiği konuları açıklarken kısa ve öz sözlerle kendisini ifade etmiştir. Arapça dili hakkında Najib Trad’la yaptığı görüşmelerde her zaman Doğu'nun meselelerine değinmeye çalışmıştır. (Kültürel ahlak, dini görüşler, tarih vb.) Çok sayıda canlı ve ayrıntılı açıklamalar sayesinde mektuplar; okuyucusunun zihninde önemsiz gibi görünen ayrıntılar ile Beyrut ve Dağlık Lübnan’ın görüntüleri yavaş yavaş ortaya çıkmaktaydı. Krimskiy, Lübnan’dayken Beyrut’ta ortodoks bir mahallesi bularak Rmeyl’de küçük bir oda kiralamıştır. Lamartine’e göre altmış yıl önce Beyrut’un meşhur bahçeleri buradaydı. Dürzi-Maruni çatışmaları Lübnan’daki katliamlar ve 1860 yazında Şam’daki Hristiyan pogromları (şiddet olayları) Hristiyanların göçüne yol açmıştır. 19. yüzyılın 30’lu yıllarında göçler nedeniyle Beyrut’un nüfusu dört kat artmıştır. O dönemde şehre binlerce mülteci akın etmiştir. Bu göçler nedeniyle Rmeyl’de Eşrefiyye, Mar-Mitri gibi yeni mahalleler orataya çıkmıştı. Yeni sakinler yanlarında eşyalarını da getirdiler. Beyrut’un kıyı şeridinde belirgin şekilde farklı gelenekler (başka bir deyişle sosyo-ekonomik düzey) bir araya gelmişti. Şehir zaman geçtikçe büyüyordu, gelişmeyle birlikte hâlâ öyleydi ki yaşam koşulları değişse bile nüfus geleneksel varoluş biçimini yeniden üretiyordu. Bu yabancı adamın Beyrut’tayken yaptığı geziler herkesin dikkatini çekmişti. Rmeyl mahallesinde Moskovalı bir adamın Arapça’nın her lehçesini konuşmasına dair haberler kulaktan kulağa çabucak yayılmıştı. Geldiği ilk günlerinden itibaren Ortodoks Araplar onunla ilgilenmekteydi. Hergün meraklı birkaç Arap onu ziyarete geliyordu. O’da gelenlerle sohbet edip bölge hakkındaki bilgisini arttırıyordu.(Krimskiy, 1975, s. 9)

Bu arada Rusya’dan göç etmeyi hiç düşünmüyordu ve Suriye’de sık sık nostaljiye kapılmaktaydı, bu da davranışlarına yansımaktaydı. Lübnan döneminde bu duyguyu yansıtan “Gururlu palmiyeler, düşünceli defneler...” diye bir şiir yazmıştır. (1898) Şiir şöyleydi: “Gururlu palmiye ağaçları ve defneler, Selvi ağaçlarıyla gökyüzünde Lüks çiçeklerden oluşan bir okyanus görüyorum. Pomerantsev’in muhteşem ormanlarında gibiyim. Sarhoşum, güzel kokulu bahar kadar sarhoşum. Aniden gölgede bir palmiye ağacı görüyorum. Yanında basit çavdardan bir spikelet, yavaşça eğildiğimde kulağıma şunları fısıldadı: Hey

hemşehrim! Biz bu cennete yabancıyız. Bizi buraya ne getirdi?” (Krimskiy, 1975, s. 22) Krimskiy’nin ruh hali, içinde bulunduğu durumdan kaynaklanmaktaydı. Moskova’da kaldığı ilk yıllardan itibaren devlet onu her daim gözetim altında tutmaktaydı. [Türk düşünce hayatında Mehmet Akif Ersoy’un durumuna benzer bir pozisyonda kalmıştı.] Ukrayna’da Lviv’de Galiçyaca yayınlanan Rusya’da yasaklanmış bir edebi eserin yayının çıkarılması ve dağıtımından sorumlu tutuluyordu. Yaptığı tek şey memleketi olan Ukraynayı çok sevmesiydi. Bu denetimin yükünü taşıyor, sık sık adres değiştiriyordu. Özellikle Lviv yazışmaları, Suriye’den gelen mektupları devletin güvenlik güçlerince kontrol ediliyordu. Krimskiy, sansürlenmiş belgelerin Rusya’ya gönderilmesi konusundaki endişelerini üstü kapalı bir şekilde dile getirmekteydi. Yayımlanan mektuplar sivil pozisyonuna da ışık tutmaktadır. Memleketin’den gemiyle Odessa’dan Şark’a doğru yolculuğa çıktığında “Rahat bir nefes aldım. Artık ben özgürüm!” demektedir. (Krimskiy, 1975, s. 21) Krimskiy’i yakından tanıyanlar Ivan Franko, Lesya Ukrainka ve Ukraynalı akademisyen V. F. Miller - nezaketi ve samimiyeti nedeniyle onu takdir etmekteydiler. Yazar dürüstlük, hakikat sevgisi, saflık gibi son derece yüksek insani değerlere sahip bir insandı. Gerçek bir bilim adamının nitelikleri aynı zamanda şeytan gibi çekicidir. Açıkça ifade edilen bilimsel görüşlerin uzlaşılmasında incelemeler, seçilen amaca özverili bağlılık gerektirmekteydi. Krimskiy, kendisi hakkında mektuplarında şöyle yazmaktadır: “Maalesef benim karakterim çok şüpheli ve karamsar, bunu hiç değiştiremiyorum. Kendinizi şu düşünceyle teselli edin: Eh, belki işler bir şekilde yoluna girer. Şüphe etmek için en ufak bir nedenim varsa bu sonuna kadar doğrudur. Her gün kapıyı çalıyorlar ve beni gerçekten eziyorlar.” (Krimskiy, 1975, s. 21) Kardeşine hoşnutsuzluğunu dile getirdiği bu mektup, onun devlet tarafından nasıl sıkıştırıldığını ve baskı altına alındığını fazlasıyla göstermektedir.

IV. SONUÇ

A. E. Krimskiy’in “Lübnan’dan Mektuplar”ı onu bir şarkiyatçıdan ziyade şahsiyetini ve insani özelliklerini yakından tanımak açısından son derece önemlidir. Mektuplarda memleket hasreti çeken bir edebiyatçı kimliği vardır. Ukraynalı oryantalist ve yazar Krimskiy, 19. yüzyıl sonunda Lübnan’ın yaşamını, yaşam biçimini ve düşünce durumunu anlatmıştır. Şarkiyatçılık açısından bu derleme Orta Doğu’da Arap Hristiyanları ele alan ilk çalışmalardan biridir. Bu mektuplar çok sayıda etnografik-folklarik gözlem ve materyal de içermektedir. Krimskiy, mektuplarında Türklerden de bahsetmiştir. “Türkler Ramazan ayında

inançsızlarla konuşmaktan bile kaçınıyorlar. Arap Müslümanlar arasında durum böyle değil, çok nadir olanlar hariç. Yanımda yaşayan dindar bir molla Arap arkadaşım var. Benimle oldukça dostça konuşuyor, bana Rusya'daki Müslümanların ve camilerin durumunu soruyor.” (Krimskiy, 1975, s. 255) “Zaten yeterince Rus yolcu yok. Pek çok Türk, İspanyol, İtalyan var. Artık hâkim dil Fransızca ama İtalyanca konuşmayı tercih ederim.” (Krimskiy, 1975, s. 28) [Krimskiy'nin yaşadığı zamanda dünyadaki hâkim ortak kültürel dil Fransızcadı. Günümüz de ise hâkim dil İngilizce'dir.] “Konstantinopolis'teki Rus Arkeoloji Enstitüsü müdürü F. I. Uspensky ve eşinden, onlarla birlikte bir gemide seyahat ederken Konstantinopolis'te onun gerçek babasının olduğunu duydum. Yakov Lazarevsky değil, Baron Vrevsky, Türkistan genel valisi, tüm Asya'da çok etkili bir isim.” (Krimskiy, 1975, s. 48)

Yazar başka mektuplarında da ara ara Türklerden bahsetmektedir. “Rusya'nın Hristiyanlardan yana olması benim için çok daha kötü olacak. Türkler, Yunanistan'ı ciddi anlamda yenmeye başlayacak. Son zamanlarda Ortodoks Hristiyanlar bana her taraftan sitem yağıdırıyor. Çünkü Rusya Giritlileri Türklerin hâkimiyetine veriyor.” (Krimskiy, 1975, s. 44). “Yanım'da oturan Türk genel valisi müthiş öfkeliydi. Yaptığım tüm çalışmaları Rus entrikası gibi görmekteydi.” (Krimskiy, 1975, s. 141) “Suçlu Müslümansa muhtemelen yakalanmayacaktır çünkü buradaki nüfus Müslüman, hatta çoğu zaman Türk. Suçlu iki ay boyunca arkadaşlarıyla birlikte saklanacak. Sonra iki sokak ötede başka bir yerde dükkân açacaktır.” (Krimskiy, 1975, s. 268) “Onun görüşüne göre Türkiye'deki Sultan'a saygılı davranmak gerekmektedir. Türklerle saygı aşılaysın. Her Türk yetkili Sultan'ın yönetiminden büyük gurur duymaktadır.” [İmparatorluk gururu] (Krimskiy, 1975, s. 268) “Birinci Beyrut Valisi (doğuştan Türk) Osman'la Lişin onu ziyaret etti.” (Krimskiy, 1975, s. 268) “Ruslar özel bir kararnameyle kişi başına beş ruble ödüyorlar, ben de Hristiyan Arap gibi davrandım ve sürekli Türk şeyhleriyle Arapça konuştum.” [Aslın da mükemmel düzeyde Türkçe konuşabilmeye vakıftır.] (Krimskiy, 1975, s. 284) “Bir öngörü olarak kültürel canlanma [Batılılaşma] Türklerin, Perslerin ve Arapların zihninde çoktan başlamıştı.” (Krimskiy, 1975, s. 17)

Krimskiy'nin mektuplarının tüm yönleriyle incelenmesi şarkiyatçılık açısından oldukça mühimdir. Orta Doğu ve O zamanki Arap bölgelerindeki Osmanlı yönetimi oldukça müsamahalı bir tavır sergilemekteydi. Orta Doğu toplumları daha birbirlerine henüz düşman edilmemişlerdi. Birlikte herkes birbirine tebaa olarak saygılı bir şekilde davranmaktaydı. İmparatorluğun tüm kozmopolitliği Beyrut'ta gözükmekteydi. Bu mektuplarda bazı eksiklikler de olabilir; açıklamaların iyi bilinen küçük ölçekli yapısı bunlardan en önemlisidir. Bunun

önemli ölçüde sebebi geride bıraktığı ülkedeki hayatıdır. Krimskiy, rahat yazamamaktadır. A. E. Krymsky - I. Franko'nun "Kleinkramerei" dediği şey budur. Ancak özel, küçük gerçeklere abartılı ilginin aynı zamanda olumlu bir anlamı da vardır. Bu duygunun her gün ortaya çıkması genç bir bilim adamı için entelektüel faaliyetlere yardımcı olur. Kendisinin içinde bulduğu ortama ve yeni hayata tutunmasına yardımcı olur. Böyle merakla çalışıldığında açıklamaların neredeyse belgesel doğruluğu ortaya çıkar. Nadir ve dikkat çekici bilgi ancak bilimsel bir merakla görülebilir. Yazara Beyrut'un geniş kesimindeki kamusal bilinç düzeyi, etnik ve sosyal sorunların incelenmesi için çok sayıda materyal sağlamıştır. Bir tarihçi için bu mektuplar Krimskiy'nin iç yaşamını açığa çıkarmaktadır. 19. yy Lübnan örneğinden hareketle tüm Orta Doğu'nun gerçekliği-hakikati yazılan sayfalar dolusu metinle ilgilenenlere aktarılmıştır. Krimskiy'nin Beyrut'ta yaşadığı hayat Kemal Tahir'in şu sözünü hatırlatmaktadır. "Her sabah açtığın gazetede ya da okuduğun bir kitap sayfasında rastladığın bir gerçek; seni o güne kadar bütün öğrendiklerini unutmaya, alfabeye yeniden başlamaya zorluyor ve sen buna razı olamıyorsan, entelektüel değilsin, aydın değilsin, hatta namuslu bir okur-yazar bile değilsin!.." (Tahir, 1993, s. 27.)

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Çernikov, İ. F. (1992). Ob İssledovaniyah A. E. Krımskogo po Tyurkologii (20-e godı). Vostok, No. 1, Moskva, 104-111.

Gorbacheva Ye. Yu. & Migulina A. V. (2016). Epistolıarnyy zhanr v istoricheskoy kontekste. Molodoy Uchonyy. № 28 (1), (132.1), 6-8.

Krimskiy, Agafangel Efımovıç. (1975). Pis'ma iz Livana (1896-1898). Sostavitel': Smilyanskaya Irina Mikhaylovna i N. P. Vizir'. Moskva: Nauka.

Şükürov, Qiyas. (2019) "Krimskiy, Agafangel Efimoviç", TDV İslâm Ansiklopedisi, 1-4. <https://islamansiklopedisi.org.tr/krimskiy-agafangel-efimovic>. Erişim tarihi: 12.09.2023.

Verkalets, M. N. (1994). Problema Duhovnosti Tyurk: Narodov v Issledovaniyah A. E. Krimskogo, Kiev: Nauk.

Alioğlu, B. (2013). Rus Oryantalist Agafangel Efimoviç Krimskiy'nin Hayatı ve İslam Tarihi Üzerine Çalışmaları (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> Erişim tarihi: 12.09.2023.

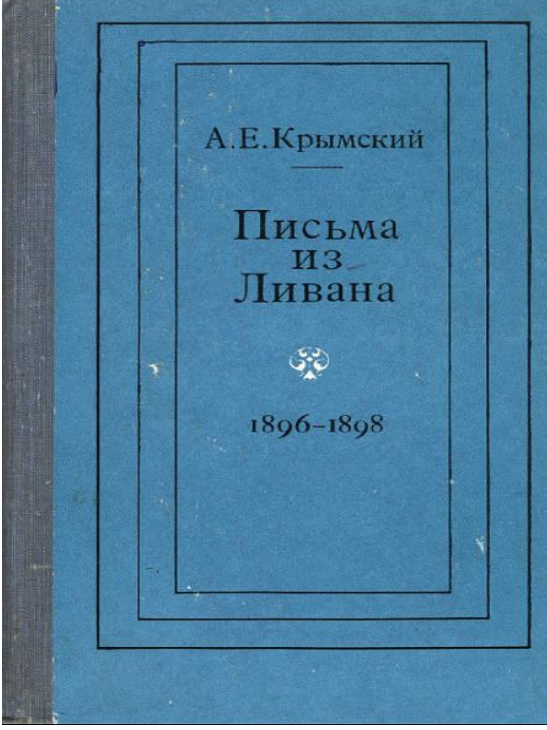
Suleymanova, S. & Peler, G. Y. (2021). Agatangel Krimskı'nın Çalışmalarında Özbek Dili ve Edebiyatı. International Journal of Volga - Ural and Turkestan Studies, 3 (6) , 261-270. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijvuts/issue/64704/988229>.

Pavet de Courteille, Abel. (1876). État présent de L'empire Ottoman (in French). Paris: J. Dumaine. pp. 112–113.

Kerman, Zeynep & Enginün, İnci. (2013). Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tahir, Kemal. (1993). Notlar. Der. Cengiz Yazoğlu. İstanbul: Bağlam Yayınları.

EKLER



Kaynak: Krimskiy, Agafangel Efimoviç. (1975). Pis'ma iz Livana (1896-1898). Sostavitel': Smilyanskaya Irina Mikhaylovna i N. P. Vizir'. Moskva: Nauka. (s. 1)



Kaynak: Krimskiy, Agafangel Efimoviç. (1975). Pis'ma iz Livana (1896-1898). Sostavitel': Smilyanskaya Irina Mikhaylovna i N. P. Vizir'. Moskva: Nauka. (s. 3)

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**PSİKOLOJİK DANIŞMAN ADAYLARININ ÇEVİRİMİÇİ
GERÇEKLEŞTİRİLEN İLK PSİKOLOJİK DANIŞMA
DENEYİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ***

İdil Eren KURT¹

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi

E-mail: idilerenkurt@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8243-0685

Öz

Bu çalışmanın genel amacı psikolojik danışman adaylarının, çevrimiçi gerçekleşen ilk psikolojik danışma deneyimlerine yönelik görüşlerini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubu 2020-2021 güz öğrenim döneminde Çukurova Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda Bireysel Psikolojik Danışma Uygulaması dersi alan 35 öğrenciden (22 kadın, 13 erkek) oluşmaktadır. Katılımcılara 7 açık uçlu soru yöneltilmiş, çevrimiçi gerçekleşen ilk psikolojik danışma deneyimlerine ilişkin sürecin kolaylaştırıcı, zorlaştırıcı yönleri, danışan bulma, oturumları planlama, beceri ve teknik kullanmaya dair deneyimleri hakkında bilgi alınmış, elde edilen bulgular içerik analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarında psikolojik danışman adaylarının çevrimiçi gerçekleştiren ilk psikolojik danışma deneyimlerinde zorlaştırıcı faktörlerin teknik sıkıntılar, danışma ortamı, ekran; kolaylaştırıcı faktörlerinse oturumu planlama ve süreç temaları altında toplandığı görülmüştür. Çevrimiçi danışmalarda teknik uygulama deneyimi psikolojik danışman adayları için etkili ve zorlayıcı olarak değişmiş, bazı adaylarsa teknik kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Oturumlarda yaşanan aksaklıklar internet kesintisi, oturumun

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** idilerenkurt@gmail.com

Atıf (APA): Kurt, İ. E., (2025), Psikolojik Danışman Adaylarının Çevrimiçi Gerçekleştirilen İlk Psikolojik Danışma Deneyimlerine İlişkin Görüşleri, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17 (2): 200-223

kaydının aksaması, konuşulanların anlaşılmasında başlıklarında yer almıştır. Psikolojik danışman adayları bazı terapötik beceriler ve terapötik koşulları kolay kullanılan, bazılarını zor kullanılan beceriler olarak değerlendirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik danışma, çevrimiçi psikolojik danışma, psikolojik danışman adayı, Psikolojik danışman eğitimi

Alan Tanımı: Psikolojik danışma ve rehberlik

PSYCHOLOGICAL COUNSELOR CANDIDATES' WIEWS ON THEIR FIRST COUNSELING EXPERIENCES PERFORMED ONLINE

Abstract

The general purpose of this study is to examine the opinions of counselor candidates about their first counseling experience performed online. The study group of the research consists of 35 students (22 female, 13 male) who took Individual Psychological Counseling Practice Course in the fall semester of 2020-2021 in Cukurova University Psychological Counseling and Guidance Department. 7 open-ended questions were asked to the participants, information about the facilitating and complicating aspects of the process of their first counseling experience performed online, their experience in finding clients, planning sessions, using skills and techniques, and the findings were analyzed by content analysis. The results of the analysis revealed that technical difficulties, counseling environment, screen; facilitating factors were gathered under the themes of session planning and process. The technical application experience in online counseling changed as effective and challenging for the counselor candidates, and some candidates stated that they did not use the technique. Disruptions experienced in the sessions were listed under the headings of internet interruption, interruption of the recording of the session, and inability to understand what was spoken. Counselor candidates evaluated some therapeutic skills and therapeutic conditions as easy-to-use skills and some as difficult-to-use skills.

Key Words: Counseling, online counseling, counselor candidate, counselor training

JEL Code: I23

Giriş

21.yy'da hızla gelişen ve yenilenen internet teknolojileri ile çevrim içi verilen hizmetler birçok alanda artmış ve bir gereklilik haline gelmiştir. Bu alanlardan biri de ruh sağlığı hizmetleridir. Ruh sağlığı alanında verilen çevrim içi hizmetlerin geçmişİ Freud'un Küçük Hans Vakası'na kadar dayanmaktadır (Skinner & Zack, 2004). Freud, Hans ile ilgili değerlendirmelerini o günün şartları için en uygun uzaktan haberleşme yolu olan mektup ile yapmıştır. Daha sonra kriz durumları ve bireysel danışma için telefon kullanılmıştır (Joyce, 2012). 1970'lerde bilgisayar programlarının geliştirilmesi ve sonrasında da 2000'li yıllarda internet teknolojisinin gelişmesi ile çevrimiçi danışmanlık ortaya çıkmıştır. Dolaylı danışmanlık yönteminin en son basamağı olan çevrim içi psikolojik danışma, ilk olarak 90'lı yılların sonlarında verilmeye başlanmış, uygulamalar için ilk standartlar oluşturulmuş, Amerikan Psikolojik Danışma Birliği tarafından bu standartlar onaylanmış, ilerleyen yıllarda da bu standartların geliştirilmesi üzerine çalışmalar devam etmiştir (Shaw & Shaw, 2006).

Günümüze bakıldığında internet tabanlı terapötik hizmetler, teknolojinin genişlemesiyle daha da yaygın hale gelmiş ve hizmete ulaşım, zamanlama, maliyet veya hizmetlerin kullanılabilirliği ile ilgili yardım arama engellerini azaltmada etkili olmuştur (Cipolletta & Mocellin, 2018; Cuijpers Marks, van Straten, Cavanagh, Gega, & Andersson, 2009; Reger & Gahm, 2009; Richards & Vigano, 2013; Simpson ve Reid, 2014; Sloan, Gallagher, Feinstein, Lee & Pruneau, 2011; Weiss ., Azevedo, Webb, Gimeno & Cloitre, 2018). Çevrimiçi danışmanlık, yüz yüze etkileşimin yalnızca bir alternatifi olmaktan ziyade, insanların ilişki kurma olanaklarını geliştirmekte ve genişletmektedir (Skinner & Zack, 2004). 2019 yılına gelindiğinde Covid-19 pandemisi sebebiyle birçok ruh sağlığı uzmanı çevrimiçi danışmaya yönelik önceki deneyimlerinden ve tutumlarından bağımsız olarak, yüz yüze seanslarını aniden durdurmaya ve çevrimiçi psikoterapiye geçmek zorunda kalmışlardır (Békés & Aafjes-van Doorn, 2020).

Türkiye'de çevrim içi psikolojik danışma ile ilgili standartlar henüz oluşturulmamıştır. Ancak Türk Psikologlar Derneği tarafından 2004 yılında yayınlanan yönetmelikte geleneksel olmayan ortamlarda psikoterapi ortamlarından söz edilmiş, bilgisayar ortamında karşılıklı görüşme ifadesi geçmiş ve standartların geleneksel olmayan psikoterapi ortamlarında yapılan danışmaları da kapsadığı belirtilmiştir. Bu ifadeler ilk standardizasyon çalışması gibi değerlendirilebilir.

Ülkemizde çevrimiçi psikolojik danışmaya ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, Hamamcı (2007) tarafından çevrim içi psikolojik danışmanın kapsamlı olarak anlatıldığı kitap bölümü bir ilk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı çalışmaların çevrimiçi psikolojik danışma konusunda Türkiye için standartlar ve bu standartların bir parçası olarak çevrimiçi uygulamalarda etik ilkelerin neler olması gerektiğine yönelik olduğu görülmektedir (Zeren& Bulut, 2018; Poyrazlı & Can, 2020; Özdemir & Barut, 2020). Bunun yanında, sınırlı sayıda çalışma psikolojik danışman adayları ile yapılmıştır. Tanrıku (2009) 15 psikolojik danışman adayı ile çevrimiçi danışmaya yönelik tutum üzerine çalışmış, araştırma bulguları psikolojik danışman adaylarının hiçbirinin çevrimiçi psikolojik danışma alanında yeterli bilgi ve eğitime sahip olmadıklarını, bazı endişeleri olsa da, tüm katılımcıların çevrimiçi psikolojik danışma hakkında olumlu görüşlere sahip olduklarını göstermiştir. Zeren (2014), psikolojik danışman eğitiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını incelediği çalışmasında, PDR lisans programlarında yer alan ‘birey ile psikolojik danışma uygulaması’ dersini alan 4. sınıf öğrencileriyle görüşmeler yapmış, danışan sorunlarını yüz yüze ve çevrimiçi danışmanlık açısından incelemiştir. Psikolojik danışman adaylarının çevrim içi psikolojik danışmaya ilişkin, danışmana doğru tepki vermek için zaman kazandırması, psikolojik danışma hizmetine erişemeyecek kişiler için kolaylaştırıcı olması, kendini açmayı kolaylaştırması gibi avantajlardan söz ettikleri görülmüştür. Ayrıca danışan ile doğrudan iletişim kurulamaması, güven ilişkisini oluşturmada güçlük yaşanması, gizlilik-güvenlik gibi konularda önlemler gerektirmesi gibi bir takım dezavantajlarının olduğundan da söz etmişlerdir. Psikolojik danışman adaylarının yüzyüze ve çevrim içi danışma deneyimlerini değerlendirdikleri benzer bir çalışmada çevrimiçi psikolojik danışma yardımı alan danışanlar ile yüz yüze psikolojik danışma hizmeti alan danışanların memnuniyetlerinin oldukça benzer olduğu belirlenmiştir (Zeren, 2015). Aynı yıl yapılan bir başka çalışmada Türkiye’deki çalışmaların çoğunun, danışan ve danışmanların çevrimiçi psikolojik danışma hakkındaki görüş veya algıları ile ilgili olduğu, araştırmaların araştırmacılar tarafından geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Amanvermez, 2015). Baştemur ve Baştemur (2015)’un çalışmasında psikolojik danışmanların çevrimiçi psikolojik danışma hakkında olumlu bakış açılarına sahip oldukları ve bunun Türkiye için geçerli olduğunu düşündükleri ancak bu konuda daha fazla bilgiye ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Bu alandaki etik ilke ve sorumlulukların tamamlanması gerektiği vurgulanmıştır (Baştemur ve Baştemur, 2015; Piri, 2011). Benzer bulgular Damar (2019) tarafından da paylaşılmış, ek olarak psikolojik danışmanların çevrimiçi psikolojik danışmanın uygulanabilirliğine ilişkin etik

kaygılarından da söz edilmiştir. Ülkemizdeki çevrim içi danışmanlık ile ilgili çalışmaları derleyen Özdemir ve Barut (2020) çevrimiçi psikolojik danışmanın, psikolojik danışman eğitiminde göz ardı edildiğini, uygulamaların artabilmesi içinse söz sahibi meslek örgütlerince uygulama standart ve etik kodlarının belirlenmesi ile mümkün olabileceğini belirtmişlerdir.

2020 yılından itibaren Covid-19 pandemisi ile birlikte uygulamada çevrim içi danışmaya ilgi artmış, ülkemizde bu konuda yeni bilimsel çalışmalar da yayınlanmıştır. Poyrazlı ve Can (2020)'ın çalışmasında, Covid-19 süreci ile birlikte çevrim içi danışmaya artan ihtiyaca dikkat çekilmiş, Amerika'daki çevrim içi psikolojik danışma ile ilgili etik kurallar sunulmuş, psikolojik danışmanlara çevrim içi psikolojik danışma hizmetleri verirken nelere dikkat etmeleri gerektiği bilgisi verilmiş ve psikolojik danışmanların etik kuralları detaylı öğrenmelerinin önemi vurgulanmıştır. Özdemir ve Barut (2020) tarafından çevrimiçi psikolojik danışma postmodern bir bakış açısı olarak değerlendirilmiş, Türkiye'de ve Dünya'da yapılan çalışmalar derlenmiştir. Yüksel-Şahin (2021) psikolojik danışmanların Covid-19'a, yüz yüze ve çevrim içi psikolojik danışmaya ilişkin görüşlerini incelemiştir. Çalışmada psikolojik danışmanlar çevrim içi psikolojik danışmayı ekonomik ve umulmadık biçimde etkili olarak değerlendirmişler, bunun yanında teknolojik sıkıntıları, gizlilikle ilgili sorunları da belirterek tek başına yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Özyiğit ve Atik (2021) Covid-19 sürecinde psikolojik danışman eğitiminde danışma uygulamaları ve süpervizyonu kritik olay tekniği ile incelenmiştir. Katılımcıların çevrimiçi psikolojik danışmada kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı olarak tanımladıkları kritik olayların, psikolojik danışma oturumlarının planlanması ve yürütülmesi, psikolojik danışma ilişkisi, psikolojik danışma becerileri, psikolojik danışma müdahaleleri, etik konular ve pandemi temaları altında toplanmış, araştırmacılar tarafından katılımcıların belirttiği zorlaştırıcı faktörlerin, çevrimiçi psikolojik danışma yürütmeye ilişkin yeterliklerin kazanılmasıyla ortadan kaldırılabilceği belirtilmiştir. Yazıcı, Altun, Tosun ve Özdemir (2021)'in çalışmasında Covid-19 salgınında ilk aylarda gözlenen psikolojik problemler ve bunlarla %71'i psikolojik danışman, %29'u psikolog ve psikiyatristlerden oluşan ruh sağlığı uzmanlarının çevrim içi müdahalelerine ilişkin deneyimleri üzerinde durulmuştur. Araştırma sonuçları uzmanların çevrimiçi danışma konusundaki tutumlarının genel olarak olumlu, kendi bilgi ve becerine dair algılarının ise düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Pandemi sürecinde yapılan çevrim içi uygulamalara yönelik çalışmalar sadece bireyle psikolojik danışmaya yönelik olarak kalmamış, grupla çevrim içi psikolojik danışma sürecine dair çalışmalar da yayınlanmıştır (Aslan,

Aşkab, Korkmaz, Türk ve Hamamcı, 2021; Zeren, Bican ve Başar, 2020). Ayrıca Atıf-İkiz, Özgün, Balkan ve Sağlam (2021) tarafından Çevrim İçi Psikolojik Danışma Hizmetinden Beklentiler Ölçeği geliştirilmiştir.

Pandeminin ilk başladığı süreçte üniversitelerde uzaktan eğitime geçilmesi, PDR programlarında yer alan Bireysel Psikolojik Danışma Uygulaması dersinin de uzaktan sürdürülmesi, aynı zamanda psikolojik danışman adaylarının uygulamalarını çevrimiçi yapmaları gerekliliğini doğurmuştur. Bu çalışmada da bu gereklilik sonucunda psikolojik danışman adaylarının, çevrimiçi gerçekleştirilen ilk psikolojik danışma deneyimlerine yönelik görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır.

Yöntem

Bu araştırma bir durum çalışmasıdır. Durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boylamsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı bir yöntemdir (Merriam, 2013). Bu çalışmada da içinde bulunan zamanı doğrudan etkileyen COVID-19 pandemisi başlangıcında sürdürülen Bireysel Psikolojik Danışma Uygulaması dersi kapsamında, psikolojik danışman adaylarının çevrimiçi uygulama çalışmaları incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmamanın çalışma grubunu Çukurova Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda kayıtlı lisans öğrencilerinden 2020-2021 güz döneminde Bireysel Psikolojik Danışma Uygulaması dersini alan bir grup öğrenci oluşturmaktadır. 35 öğrencinin 22'si (%63) kadın, 13'ü (%37) erkektir.

Veri Toplama Aracı

Veriler araştırmacı tarafından oluşturulmuş yedi açık uçlu soru ile toplanmıştır. Öğrencilere ilk psikolojik danışma deneyiminin çevrimiçi olmasının zorlayıcı, kolaylaştırıcı yönleri, danışan bulma, teknik uygulama deneyimi, oturumlara ilişkin yaşanan aksaklıklar, hangi danışmanlık becerilerini kullanmanın kolay ve zorlayıcı olduğu sorulmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama formu öğrencilere, Microsoft Teams üzerinden gönderilmiş, öğrencilerden sorulara ilişkin düşüncelerini yazmaları istenmiştir. Öğrenciler

formda yazılı soruları yanıtladıktan sonra çevrimiçi sistem üzerinden formları geri göndermişlerdir. Elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirmek ve anlaşılır bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). İçerik analiziyle temalar ve alt temalar oluşturulmuş, elde edilen temalar ve kavramlar aracılığı ile anlamlı bir bütüne ulaşmak hedeflenmiştir. Oluşturulan temalar alan uzmanlarının görüşlerine sunulurak son şekliyle sunulmuştur. Katılımcılar sırası ile K.1, K.2.....K.35 şeklinde isimlendirilmiştir.

Bulgular

Üniversite öğrencilerinin ilk çevrim içi danışma deneyimlerine çevrim içi sürecin etkisine ilişkin elde edilen temalar ve kavramlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo. 1 Üniversite öğrencilerinin ilk çevrim içi danışma deneyimlerine çevrim içi sürecin etkisine ilişkin temalar ve kavramlar

Ana Temalar	Temalar	Kavramlar	N
Zorlayıcı yönler	Teknik Sıkıntılar	Bağlantı problemleri	17
		Kayıt problemleri	5
		Ses Problemleri	3
	Danışma Ortamı	Uzaklık	13
		Dış çevre	7
	Ekran	Fiziksel sıkıntı	5
		Kaygı	3
Kolaylaştırıcı yönler	Oturumu planlama	Zaman	16
		Mekân	6
		Danışan bulma	3
	Süreç	Duygu düzenleme	9
		Kayıt kolaylığı	6
		Zamanı kontrol kolaylığı	2
		Çevrimiçi danışma tecrübesi	2

Danışan bulma	Zorlayıcı değil		21
	Zorlayıcı		13
Teknik uygulama	Etkili		15
	Kullanmadım		12
	Zorlayıcı		7
Yaşanan aksaklıklar	İnternet kesintisi		26
	Oturumun kaydının aksaması		5
	Konuşulanların anlaşılması		4
Kolay kullanılan beceriler	Terapötik beceriler	Yansıtma	24
		Asgari düzeyde teşvik	10
		Soru sorma	8
		Özetleme	7
		Etkin dinleme	5
		Cesaretlendirme	4
		Yapılandırma	3
		Konuşmaya açık davet	2
	Terapötik koşullar	Kendini açma/katma	4
Zor kullanılan beceriler	Terapötik beceriler	Yansıtma	10
		Soru sorma	4
		Asgari düzeyde teşvik	2
		Özetleme	2
		Etkin dinleme	2
	Terapötik koşullar	Yüzleştirme	12
		Kendini açma/katma	4
		Sessizlik	2

İlk psikolojik danışma deneyiminin çevrimiçi olmasının zorlayıcı olan yönlerine ilişkin bulgular

Araştırmada ilk psikolojik danışma deneyiminin çevrimiçi olmasının zorlayıcı olan yönlerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen yanıtlara göre teknik sıkıntılar, danışma ortamı ve ekran alt temalarına ulaşılmıştır. Buna göre teknik sıkıntılar alt temasının altında bağlantı problemleri (n=17), kayıt problemleri (n=5), ses problemleri (n=3); danışma ortamı temasının altında uzaklık (n=13) ve dış çevre (n=7); ekran temasının altında fiziksel sıkıntı (n=5) ve kaygı (n=3) kavramlarına yer verilmiştir. Teknik sıkıntılar teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“İnternetimin bazı zamanlarda çekmemesi veya gitmesi durumunda danışanı anlamakta güçlük çektim.” (K.6)

“Danışanın sesi bazen bulanık ve çoğu zaman kısık geliyordu ve ne dediğini anlamakta zorlanıyordum”. (K.8)

“Bazen kayıttan çıkıyordu ya da videoyu birçok defa ayrı ayrı kesip kaydediyordu kullandığım program. Kayıt altına alamama endişesi beni çok zorladı.” (K.21)

Danışma ortamı temasının altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Danışanım ağladığında onun yanında olamamak, bir peçete uzatamamak, uzaktan ne yapacağımı bilememek zorlayıcıydı. Bazen ailesi yan odada olduğu için rahat konuşamadı, yüz yüze olsaydık bence bu tür sorunlar yaşamazdık.” (K.19).

“Mesela danışanım kalabalık bir ailede yaşayan bir fert, bu sebeple oturumlarımızı akşam saatlerinde onun ve evin müsait olacağı saatlere denk getirmeye çalıştık ve zorlandık”. (K. 10)

Ekran teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Ekran da hem danışana hem kendime odaklanmaya çalışmak zordu. Çünkü bir yerden sonra ekranın hep aynı köşesine bakmaya çalışmaktan gözlerim ağrıyordu ve kendimi kısıyordum ve bunu karşı tarafa aktarmamaya çalıştıkça daha da kasıldığımı hissediyordum.” (K.15)

“Ekranı sürekli kendimi de görüyor olmam nedeniyle sürekli kendime bakıp kontrol etme gereği duyuyordum, ‘düzgün oturuyor muyum, mimiklerim nasıl’ vs. diye, bu da dikkat dağınıklığı yaratıyor.” (K.32)

İlk psikolojik danışma deneyiminin çevrimiçi olmasının kolaylaştırıcı olan yönlerine ilişkin bulgular

Araştırmada ilk psikolojik danışma deneyiminin çevrimiçi olmasının kolaylaştırıcı olan yönlerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen yanıtlara göre oturumu planlama ve süreç temalarına ulaşılmıştır. Oturumu planlama temasının altında zaman (n=16), mekân (n=6), danışan bulma (n=3) kavramları; süreç temasının altında duygu düzenleme (n=9), kayıt kolaylığı (n=6), zamanı kontrol kolaylığı (n=2), çevrimiçi danışma tecrübesi (n=2) kavramlarına yer verilmiştir. Zaman teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Danışma için evden kalkıp başka yere gitmemek ve danışmadan hemen sonra sıcaklığa transkript yazabilmek tek kolaylaştırıcı yöndü.” (K. 23)

“Fiziksel bir efor sarfetmedim, enerjimi danışmaya hazırlanmaya ve sonrasında transkript yazmaya kullandım.” (K.17)

Mekân teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Dışarda yüz yüze yapacak olsak uygun ortam bulmak açısından zorlayıcı olabilirdi, bu sorunu yaşamadım.” (K.19)

“Evden hiç hareket etmeden danışanla buluşabilmek çok ekonomik !” (K.3)

Danışan bulma teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Danışan bulma konusunda işim kolaylaşmış oldu; yüz yüze olsa ön görüşmede bu kadar kişiye ulaşamazdım.” (K.9)

“Danışanım 3 yaşında çocuğu olan bir ev hanımıydı. Bu süreç online olmasa bu hizmetten yararlanamayacağını, vakit ayıramayacağını benimle paylaşmıştı. Uzaktan danışma sayesinde böyle bir danışana ulaşabildim.” (K. 17)

Duygu düzenleme teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Danışanla bizzat karşı karşıya oturmadığım için daha az heyecanlanmışım.” (K.3)

“Çevrimiçi olması daha az tedirgin olmamı sağladı.” (K.6)

“Aşına olduğum ve kendimi rahat hissettiğim bir ortam olması kaygılarımı azalttı diyebilirim.” (K.11)

Kayıt kolaylığı teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Evimden kolay bir yöntemle kayıt yapabilmek ve videoyu aktarmakla uğraşmamak ya da boş oda için randevu aramama durumları kolaylaştırıcı etmenlerdi.” (K.34)

“Danışmayı videoya kaydetmek online süreçte daha kolay oldu, normalde telefonla nasıl yapacağımı düşünüyordum.” (K. 8)

Zamanı kontrol kolaylığı teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Saat ekranda görüldüğünden zamanı kontrol etmek kolaydı.” (K. 16)

“İyi ki ekranda saat vardı, ara ara bakmasam zamanı kontrol etmek zorlayıcı olabilirdi.” (K.35)

Çevrimiçi danışma tecrübesi kolaylığı teması altında yer alan kavramlara şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Sürecin online ortama da adapte edilebildiğini gördüm. Örneğin dizilim çalışmasını online şekilde yaptık. Bunların bana online danışma tecrübesi kattığını düşünüyorum.” (K. 28)

“Çağımız teknoloji çağı olduğu için ve online terapilerin artış eğilimi olduğu için bana tecrübe kattı.” (K. 20)

Çevrimiçi danışma için danışan bulma deneyimine ilişkin bulgular

Araştırmada çevrimiçi danışma için danışan bulma deneyiminin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen yanıtlardan zorlayıcı değil (n=21) ve zorlayıcı (n=13) olarak iki temaya ulaşılmıştır. Zorlayıcı değildi temasına şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Çevrim içi danışan bulmak zorlayıcı değildi. Eğitimimiz yüz yüze olsaydı da danışanımı sosyal medyadan bulmayı planlıyordum. Sosyal medya hesaplarımdan tanımadığım çok fazla insanla takipleştiğim için paylaşım yaptım ve geri dönen mesajlardan elemeler yaparak ön görüşme yaptım.” (K. 15)

“İnsanlar evlerinden bağlandıkları için katılım daha çok oldu. Kimse kabul etmez diye düşünüyordum, yanılmışım. Birçok ön görüşme yaptım.” (K.20)

Zorlayıcıydı temasına şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“İlk başta benim için zor oldu diyebilirim. Birkaç kişi ile görüştüğümde internetleri olmadığı için başka danışanlar aramak zorunda kaldım.” (K. 14)

“Danışan bulmakta zorlandım. Çevrim içi olması sebebi ile birkaç danışan vazgeçti. Çünkü çevrim içi olunca kendilerini rahat hissetmeyeceklerini belirttiler.” (K. 30)

Çevrimiçi danışmada teknik uygulama deneyimine ilişkin bulgular

Araştırmada çevrimiçi danışmada teknik uygulama deneyiminin nasıl olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen yanıtlardan etkili (n=15), kullanmadım (n=12) ve zorlayıcı (n=7) olarak üç temaya ulaşılmıştır. Etkili temasına şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Boş sandalye tekniğini uyguladım. Danışanım da ben de üzerimize düşen görevleri yerine getirdik ve danışanım tekniği uyguladıktan sonra kendisi adına farkındalık kazandığını ifade etmişti. Benim için de oldukça heyecan vericiydi. Çünkü her şey o an doğaçlama, benim bilgim ve geribildirimlerimle devam edecekti. Ya yapamazsam vs gibi endişelerim çok oldu ama o an farkında olmadan aslında danışana ve anlattıklarına odaklandığım için her şey kendiliğinden güzel bir şekilde gerçekleşmişti.” (K.9)

“Boş sandalye tekniği ve prova yapma tekniği en uygun olanıydı. Bunları da uygularken internet iki dakikalık bir kesinti yapması sinir bozucu olsa da bizden kaynaklı olan durumları değiştirebileceğimiz düşüncesiyle yaşanan durumun motivasyonumu düşürmesine izin vermeyerek devam ettik oturuma. Uygulama kısmı gerçekten danışanı çok heyecanlandırmıştı. Çünkü en başından beri bana geldiği problemi çözebilmek istiyordu. Ve bu iki pratik teknik onu zorlasa da oturum sonu ondan aldığım geribildirimler ile tekniklerin istenilen sonuçları vermeye başladığını fark ettim. 3. Oturumda uyguladığım bu teknikleri son olan

4.oturumda da konuştuk. Danışanım üzerinde büyüleyici bir etki bırakmış olacak ki anlatırken o da bunu ifade etti. Bu teknikler onun gündelik hayatında kullandığı ve bazı duygularını, düşüncelerini fark etmesine katkı sağladı. Bu sebeple ben de bu teknikleri seçme ve uygulama konusunda kendimi iyi ve başarmış hissettim.” (K.22)

Kullanmadım temasına şu ifade örnek olarak verilebilir:

“Teknik uygulama olmadı. Çevrimiçi ortamda sağlıklı yürütülebileceği yönünde şüphelerim var.” (K.11)

Zorlayıcı temasına şu ifade örnek olarak verilebilir:

“Figür kullanılması gerekenlerde hem danışanı hem de figürleri görmek zorlayıcıydı.” (K. 5)

“Teknik kullandım ama kâğıda bir şeyler çizip ekrana uzatmak benim birebir göz temasını kesti ve anlatırken bu sebeple zorlandım.” (K. 32)

Çevrimiçi oturumlarda yaşanan aksaklıklara ilişkin bulgular

Araştırmada çevrimiçi oturumlarda yaşanan aksaklıkların neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen yanıtlardan internet kesintisi (n=26), oturumun kaydının aksaması (n=5), konuşulanların anlaşılmasında (n=4) temalarına ulaşılmıştır.

İnternet kesintisi temasına şu ifade örnek olarak verilebilir:

“İnternet konusunda aksaklıklar yaşamam dışında danışanımla başka bir sıkıntı yaşamadığımızı düşünüyorum.” (K.2)

“Evet. Bağlantı koptu birkaç defa ve bu durum gerçekten oluşan terapötik ortamı zedeliyordu. Diyelim ki danışanım tam duygu yoğunluğundayken veya açılacakken donuyordu ve ben tekrar oraya dönmek zorunda kalıyordum donunca ama danışanımın motivasyonu kırılabilirdi.” (K.14)

Oturumun kaydının aksaması temasına şu ifade örnek olarak verilebilir:

“Teknik aksaklıklar herhangi bir sorun yaşamadım ama sadece son oturumumu kayıt altına almayı unutmuştum. Bu da benim için oldukça can sıkıcıydı.” (K.6)

Konuşulanların anlaşılmasında temasına şu ifade örnek olarak verilebilir:

“Bazen teknik sebeplerden dolayı seste bozulma oldu ve cümlelerimizi tekrar etmek zorunda kaldık. Danışanın söylediklerini anlayamamak tekrar ettirmek can sıkıcıydı.” (K.15)

“Danışanımın sesi bazen kesik kesik geliyordu, dudaklarını izleyebilsem de ne söylediğini tam anlayamadığım için bölmek zorunda kalıyordum. Bu durum sürecin akıcı ilerlemesini bozuyordu. Danışanın sıkılabileceğini düşünerek daha çok geriliyordum. Oysa benim elimde olan bir şey değildi” (K.23)

Çevrimiçi psikolojik danışma yaparken kolay kullanılan danışmanlık becerilerine ilişkin bulgular

Araştırmada çevrimiçi oturumlarda hangi danışmanlık becerilerini kullanmanın kolay olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen yanıtlardan terapötik beceriler ve terapötik koşullar temalarına ulaşılmıştır. Terapötik beceriler temasının altında yansıtma (n=24), asgari düzeyde teşvik (n=10), soru sorma (n=8), özetleme (n=7), etkin dinleme (n=5), cesaretlendirme (n=4), yapılandırma (n=3) ve konuşmaya açık davet (n=2) kavramları; terapötik koşullar altında kendini açma/katma (n=4) kavramı yer almıştır.

Terapötik beceriler temasına şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Bulunan ortam uygunsa eğer etkin dinleme ve soru sormak kolaydı ama danışan evde olduğu için bazı soruları cevapsız bırakmak zorunda kalmıştı. İçerik ve duygu yansıtmak da kolaydı. “ (K.2)

“Asgari düzeyde teşvik, içerik ve duygu tepkilerini kullanmak benim için kolaydı çünkü danışanım anlatmaya, paylaşım yapmaya oldukça istekliydi ve kendisini çok güzel ifade ediyordu. Ve son olarak özetleme yapmak da benim için oldukça kolay ve güzel oluyordu. “ (K.6)

“Yapılandırma yapmak, asgari düzeyde teşvik yapmak, içeriğin yansıtması, destek olma ve cesaretlendirme, özetleme becerilerini uygulamak benim için kolaydı.” (K.17)

“Yapılandırma becerisini kullanmak kolaydı. Yapılandırma becerisi yüz yüze de kolay olurdu. Bunun yanında içerik-duygu tepkilerini kullanmak, soru sorma becerisini kullanmak, etkin dinleme becerilerini kullanmak kolaydı.” (K.20)

“İçerik ve duygu yansıtmaları kolaydı. Elimden geldiğince danışanımı etkili bir şekilde dinledim. Eksik olduğu konularda yer yer bilgilendirmeler yaptım.” (K,26)

Terapötik koşullar temasına şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Yapılandırma, cesaretlendirme, yansıtma, empatik tepki, kabul, kendini açma, kendini katma, özetleme, konuşmaya açık davet.” (K, 12)

“İçerik ve duygu yansıtmaları yapmak bu süreçte daha kolaydı. Kapı aralayıcı teknikler, kendini açma- katma bu süreçte kolaylıkla kullandığım becerilerdi.” (K, 33)

Çevrimiçi psikolojik danışma yaparken zor kullanılan danışmanlık becerilerine ilişkin bulgular

Araştırmada ayrıca çevrimiçi oturumlarda hangi danışmanlık becerilerini kullanmanın zor olduğu da sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen yanıtlardan terapötik beceriler ve terapötik koşullar temalarına ulaşılmıştır. Terapötik beceriler teması altında yansıtma (n=10), soru sorma (n=4), asgari düzeyde teşvik (n=2), özetleme (n=2), etkin dinleme (n=2); terapötik koşullar teması altında yüzleştirme (n=12), kendini açma/katma (n=4), sessizlik (n=2) kavramları yer almaktadır.

Katılımcıların kullanmakta zorlandığı terapötik beceriler temasına şu ifadeler örnek olarak verilebilir:

“Açık uçlu soruları sorarken zorlandığım zamanlar olmuştu. Konular çok derin bir şekilde ilerlediği zamanlar nasıl bir soru sormam gerektiği konusunda zorlandığımı söyleyebilirim.” (K, 1)

“İçerik ve duygu yansıtması yapmak zor oluyordu çünkü danışanım çok uzun konuşuyordu hangi birine içerik tepkisi vereceğim konusunda zorlanıyordum.” (K, 6)

“Bence şimdi ve burada tepkileri vermek zordu zaten hiç kullanmadım. Sesle ilgili sorunlardan dolayı da pek fazla asgari düzeyde teşvik kullanamadım. Yakından ilgilenme davranışını da sadece bir ekrana baktığımız için çevrimiçi ortamda yansıtmak çok zordu bence.” (K, 11)

“Yüzleştirme yapmak beni çok zorladı. Danışanımın yüzleştirmeye ihtiyacı vardı. Fakat ben yüzleştirme yaparsam çok sert görüneceğimden korktuğum için hep bir

adım geride durdum. Bu da danışanımın problemini belirlemesini daha da zorlaştırdı. Problemin belirlenememesi de sürecin dağılmasına neden oldu ilk oturumlarda. Yüz yüze olsaydık danışanın beden dilini daha iyi gözlemleyebileceğim için yüzleştirme konusunda belki bu kadar zorlanmazdım diye düşünüyorum.” (K, 28)

“Yüzleştirmeyi kullanmak zorlayıcıydı çünkü danışan her an oturumdan çıkabilirdi. Kendini katma becerisini kullanmakta zorlayıcıydı çünkü danışan süreçle ilgili duygularımı beğenmeyip yine oturumdan çıkabilirdi.” (K, 30)

“Yüzleştirme, terapötik sessizlik, duygu yansıtma gibi becerileri kullanmak zorlayıcıydı. Daha önce bahsettiğim danışanın gidebileceği endişesinden dolayı. Terapötik sessizlik de sanal bir ortamda zorlayıcı olabiliyor. Ee şu an niye susup duruyoruz katalım o zaman gibi garip bir hal alıyor.” (K, 31)

“Kendini katma zordu. Zaman zaman tam zamanı olduğunu düşünsem de cesarete edemedim.” (K, 35)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulguları incelendiğinde; çevrimiçi oturumların zorlayıcı yönleri teknik sıkıntılar, danışma ortamına ve ekrana ait sıkıntılar temaları altında toplanmıştır. Çevrimiçi danışmanlık elektronik araçlar üzerinden yapıldığından elektrik kesintisi, internet bağlantısının kesilmesi veya bilgisayar arızası gibi bazı teknik engellerle karşılaşmak çok olasıdır (Smith & Gillon, 2021; Tanrikulu, 2009; Yüksel-Şahin, 2021;). Teknoloji tabanlı olmasının dezavantajları muhakkak vardır. İnternet, çevrimiçi danışmanlık için bir gereklilik olduğundan, insanlar her zaman kolayca erişemeyebilirler (Gingerich, 2007). Bazı evlerde internet olmayabilir veya sık sık internetin kesilmesi süreci aksatabilir. Bazen internet kullanımı konusunda sınırlı bilgisi olan kişiler çevrimiçi danışmanlık hizmetlerinde zorlanabilirler (Hunt, 2002; Maples ve Han, 2008; Olasupo & Atiri, 2013). Bunun yanında çevrimiçi ortama ait özellikler bir başka zorlayıcı konudur. Konuşulanların anlaşılabilmesi bunların başında gelmektedir. Beden dili sözel ifadeleri destekleyen önemli bir ifade biçimidir. Fakat bunun çevrimiçi danışmada eksik olması yani sözel olmayan verilere duyulan ihtiyaç, danışmanlık dinamiğini değiştirir (Barak vd., 2009; Cartreine vd., 2010; Poh Li, Rafidah ve Haslee, 2013; Suler, 2004; Tanrikulu, 2009). Olasupo & Atiri (2013) de çevrim içi danışmanın yanlış anlamaya yol açabilecek ve dolayısıyla net iletişim ve tedaviyi engelleyebilecek sözel olmayan ipuçlarının eksikliği ve ayrıca doğrudan gözlem

eksikliği olduğunu, bunun da danışmanın probleme ilişkin değerlendirmesini engelleyebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca danışanın çevrim içi danışma esnasında bulunduğu ortamın özellikleri de hem kendi hem de süreç açısından zorlayıcı olabilmektedir. Çevrimiçi psikolojik danışma ile ilgili yapılan birçok çalışma, psikolojik danışmanların uzaklık konusunu dezavantaj olarak gördüklerini belirtmektedir. Danışan ile aynı odada olmama, hem terapötik ilişkinin kurulması ile ilgili endişelere neden olmakta hem de çevredeki diğer uyarıcıları kontrol edememe sorununu doğurmaktadır. Çevrimiçi psikolojik danışmada aynı fiziksel mekânda bulunulmadığı için, yüzyüze danışma ortamı kadar mahrem görülmeyebilmektedir (Yüksel-Şahin, 2021). Bunun yanında, bu çalışmada çevrimiçi oturumların zorlayıcı yönlerinden biri psikolojik danışman adayları tarafından ekran teması altında toplanmış ve ekranda kendini görmeye ilişkin ve sürekli ekrana bakmaya ilişkin kaygı, zorluk, odaklanamama problemleri ifade edilmiştir. Psikolojik danışman adaylarının ilk tecrübeleri olması ile yorumlanan bu sıkıntıları literatürde destekleyen bulgulara rastlanmamıştır.

Araştırmada ilk psikolojik danışma deneyiminin çevrimiçi olmasının kolaylaştırıcı olan yönleri oturumu planlama ve süreç olarak belirlenmiştir. Oturumu planlama zaman, mekân ve danışan bulma alt temalarını içermektedir. Literatüre bakıldığında oturumu planlamanın çevrim içi psikolojik danışmada avantaj olarak görüldüğü çalışmalara rastlanmaktadır. Zeren (2015) çevrimiçi psikolojik danışmanın zaman ve mekân konusunda kolaylık sağladığını vurgulamıştır. Çevrimiçi danışmanın ilk avantajı erişim kolaylığıdır çünkü çevrimiçi danışmanlık günün her saatinde yapılabilir (Bailey, Yager ve Jensen, 2002) ve erişim için tek gereklilik internet bağlantısıdır; insanlar kolayca randevu zamanı belirleyebilirler (Manhal-Baugus, 2001; Maples & Han, 2008). Ayrıca bazı danışanların başka şehirlerden danışma almak için başvurdukları göz önünde bulundurulduğunda bu kolaylık daha da ön plana çıkmaktadır. Whitty & Young (2016) mesafe sıkıntısını ortadan kaldırma veya azaltma açısından, mesafe ve dolayısıyla seyahatin zaman kısıtlaması veya diğer sorumlulukları (örneğin, çocuk bakımı) olanlar veya sosyal olarak izole hisseden kişiler için çevrimiçi danışmayı daha uygun olarak değerlendirmiştir. Rees ve Stone'a (2005) göre de, uzak mesafeden teknoloji aracılığıyla danışma hizmeti verilebiliyor olması birçok danışan için kolaylaştırıcıdır. Çevrimiçi çalışmalarla ruh sağlığı hizmetlerine erişim birçok insan için kolaylaşmaktadır (Poh Li, Rafidah ve Haslee, 2013). Danışma yapılacak mekânın ise özellikle psikolojik danışman adayları için öncelikli konulardan biri olduğu bilinmektedir. Bireysel Psikolojik Danışma Uygulaması dersi kapsamında yapılan danışma uygulamaları için öğrencilere

danışma birimlerindeki danışma odalarını kullanmaları önerilmekte, fakat öğrenci sayıları göz önünde bulundurulduğunda danışma birimleri bunun için yetersiz kalmaktadır. Ayrıca her üniversitede psikolojik danışma birimi de bulunmamaktadır. Mekâna ilişkin bu sıkıntılar psikolojik danışman adayları için bir problem olup çevrim içi psikolojik danışma uygulamaları ile bu ortadan kalkmıştır.

Bireysel Psikolojik Danışma Uygulaması dersi kapsamında psikolojik danışman adaylarının en zorlandıkları kısımlardan biri danışan bulmadır (Atik, 2017; Büyükgöze-Kavas, 2011; Kozan, 2018). Ülkemizde psikolojik danışman eğitiminde çevrimiçi danışma henüz yer bulmadığı için, uzaktan eğitim kapsamında zorunlu olarak gerçekleştirilen çevrimiçi uygulamalara öğrencilerin bir ön hazırlığı bulunmamaktadır. Bu açıdan çevrim içi danışma için danışan bulma, psikolojik danışman adaylarını kaygılandırırsa da, çalışma bulguları danışan bulma konusunda çoğunluğun (n=21) zorlanmadığını göstermektedir. Koçyiğit-Özyiğit & Atik (2021) çalışmasında, danışan bulmanın çevrimiçi süreçte sosyal medya hesapları üzerinden daha kolay olduğu ifade edilmiştir.

Araştırmada çevrimiçi danışmada teknik uygulama deneyimi psikolojik danışman adayları için etkili ve zorlayıcı olarak değişmiş, bazı adaylarsa teknik kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Çevrimiçi psikolojik danışmada bazı tekniklerin çevrimiçi ortama uygun olmadığı için elenmesi, bazılarının ise uygulanırken çevrimiçi ortama uyarlanması gerekmiş olabilir. Psikolojik danışman adaylarının ilk deneyimleri olan bu süreçte zorlanmaları ya da teknik kullanmamaları bundan kaynaklanmış olabilir. Bunu destekler bir bulgu Koçyiğit-Özyiğit & Atik (2021)'in çalışmasında yer almaktadır. Çevrimiçi psikolojik danışma sürecinde müdahalelerinin kullanımı konusunda kolaylaştırıcı deneyimler olarak “Teknikleri Çevrimiçi Ortama uyarlayabilmek”ten söz edilmiş, bazı psikolojik danışman adaylarının ise tekniklerin çevrimiçi kullanımında güçlük çektikleri belirtilmiştir.

Araştırmada çevrimiçi oturumlarda yaşanan aksaklıklar internet kesintisi, oturumun kaydının aksamaması, konuşulanların anlaşılabilmesi temaları altında toplanmıştır. Daha önce çevrimiçi oturumların zorlayıcı yönleri kısmında da belirtildiği gibi çevrimiçi oturumlarda yaşanan en büyük aksaklık internet bağlantısı ile ilgili ve konuşulanların anlaşılabilmesine ilişkin aksaklıklardır. Bunun yanında psikolojik danışman adayları oturumları ders gereği kayıt altına almaları gerektiği için buna ilişkin yaşadıkları zorlukları da aksaklık olarak belirtmişlerdir. Literatürde kayıt altına alma ile ilgili yaşanan aksaklıkları rapor eden bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmada çevrimiçi oturumlarda hangi danışmanlık becerilerini kullanmanın kolay hangilerini kullanmanın zor olduğu araştırılmıştır. Katılımcılardan elde edilen yanıtlara göre psikolojik danışman adayları bazı terapötik beceriler ve terapötik koşulları kolay kullanılan, bazılarını zor kullanılan beceriler olarak değerlendirmişlerdir. Yansıtma, asgari düzeyde teşvik, özetleme, soru sorma, etkin dinleme hem kolay kullanılan hem de zor kullanılan beceriler olarak ifade edilmiştir. Benzer şekilde kendini açma/katma da psikolojik danışman adayları için hem kolay kullanılan hem de zor kullanılan terapötik koşullardır. Bu farklılığın psikolojik danışman adaylarının mesleki gelişim düzeylerine ve çevrimiçi süreci yönetme becerilerine göre değiştiği düşünülmektedir.

Her araştırmanın olduğu gibi bu araştırmanın da bazı sınırlılıkları vardır. Araştırmaya Çukurova Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'ndan (PDR) bir grup öğrenci katılmıştır. Benzer bir araştırma farklı üniversitelerden öğrencilerin katılımı ile yapılabilir. Böylece öğrenci profili, verilen eğitim ve süpervizyonun etkisi kontrol edilerek daha zengin veri elde edilebilir. Bu çalışma kapsamında, psikolojik danışman adayları içinde bulunan dönemin şartları gereği çevrimiçi danışma yapmışlardır. Öğrencilerin çevrimiçi danışmaya ilişkin herhangi bir hazırlık ya da alt yapıları bulunmamaktadır. PDR programlarında çevrimiçi psikolojik danışmaya ilişkin yeterliliklerin kazandırılması, bu bağlamda da akademisyenlere eğitimler verilmesi günümüz koşullarında bir gerekliliktir. Psikolojik danışman adaylarının ilk uygulama deneyimleri olduğu için yaşanan aksaklıkların ne kadarının tecrübesizlikten ne kadarının çevrimiçi danışmadan kaynaklandığı tam olarak bilinmemektedir. Benzer bir çalışma psikolojik danışman adaylarının mesleki yeterlik algılarını da değerlendirerek yapılabilir.

Yazarın Beyanı

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Amanvermez, Y. (2015). The comparison of online counseling researches in Turkey and USA. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 186, 966-969.
- Aslan, Ş., Akşab, G., Korkmaz, K., Fulya, T. Ü. R. K., & Hamamcı, Z. Çevrimiçi Grupla Psikolojik Danışmada Yaşanan Güçlükler Ve Çözüm Önerileri. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 1(2), 207-239.
- Atıf İkiz, F. E., Özgün, S. Y., Balkan, K., & Sağlam, A. (2021). Çevrim içi psikolojik destek hizmetinden beklentiler ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *The Journal of International Education Science*, 8(29), 96-120.
- Atik, Z. (2017). Psikolojik danışman adaylarının bireyle psikolojik danışma uygulaması ve süpervizyonuna ilişkin değerlendirmeleri. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Barak, A., Hen, L., Boniel-Nissim, M., & Shapira, N. (2009). A comprehensive review and a meta-analysis of the effectiveness of internet-based psychotherapeutic interventions. *Journal of Technology in Human Services*, 26, 109-160.
- Bailey, R., Yager, J., & Jenson, J. (2002). The psychiatrist as clinical computerologist in the treatment of adolescents: Old barks in new bytes. *American Journal of Psychiatry*, 159, 1298-1304.
- Bastemur, S., & Bastemur, E. (2015). Technology based counseling: perspectives of Turkish counselors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 176, 431-438.
- Békés, V., & Aafjes-van Doorn, K. (2020). Psychotherapists' attitudes toward therapy during the COVID-19 pandemic. *Journal of Psychotherapy Integration*, 30(2), 238-247.
- Büyükgöze-Kavas, A. (2011). Bireysel Ve Grupla Psikolojik Danışma Uygulamalarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 411-431.
- Cartreine, J. A., Ahern, D. K., & Locke, S. E. (2010). A roadmap to computer-based psychotherapy in the United States. *Harvard Review of Psychiatry*, 18, 80-95.

- Cipolletta, S., & Mocellin, D. (2018). Online counseling: An exploratory survey of Italian psychologists' attitudes towards new ways of interaction. *Psychotherapy Research*, 28(6), 909–924. <https://doi.org/10.1080/10503307.2016.1259533>
- Creswell, J. W. (2003). Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları: Araştırma Deseni. (S. B.Demir, çev. ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Cuijpers, P., Marks, I. M., van Straten, A., Cavanagh, K., Gega, L., & Andersson, G. (2009). Computer-aided psychotherapy for anxiety disorders: A meta-analytic review. *Cognitive Behaviour Therapy*, 38(2), 66–82. <https://doi.org/10.1080/16506070802694776>
- Damar, E. (2019). Çevrimiçi psikolojik danışmaya yönelik psikolojik danışmanların görüşleri: Nitel bir çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Hamamcı, Z. (2007). Online psikolojik danışma (e-terapi). Gelişen psikolojik danışma ve rehberlik: Meslekleşme sürecinde ilerlemeler. Özyürek, R., Korkut-Owen, F. Owen, DW (Ed.). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss, 230.
- Hunt, S. (2002). In favour of online counselling?. *Australian Social Work*, 55(4), 260-267.
- Joyce, N. (2012). An empirical examination of the influence of personality, gender role conflict, and self-stigma on attitudes and intentions to seek online counseling in college students. The University of Akron.
- Koçyiğit-Özyiğit, M. K., & Atik, Z. E. (2021). Covid-19 sürecinde psikolojik danışma ve süpervizyon:# evdekal deneyimi. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 253-274.
- Kozan, H. İ. Ö. (2018). Psikolojik danışman adaylarının danışma uygulamasına yönelik kaygıları: Nitel bir yaklaşım. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 109-137.
- Manhal-Baugus, M. (2001). E-therapy: Practical, ethical, and legal issues. *CyberPsychology & Behavior*, 4(5), 551-563.
- Maples, M. F., & Han, S. (2008). Cybercounseling in the United States and South Korea: Implications for counseling college students of the millennial generation

and the networked generation. *Journal of Counseling & Development*, 86(2), 178-183.

Olasupo, M. O. & Atiri, O. S. (2013). E-therapy: Contemporary tool in psychotherapy. *IFE Psychologia*, 21(3), 408–413.

Özdemir, M. B., & Barut, Y. (2020). Psikolojik danışma uygulamalarında post modern bakış açısı: Çevrimiçi psikolojik danışma. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 2(3), 192-199.

Piri, S. (2011). İnternet tabanlı psikolojik hizmetler ve bu alana özgü etik ilkeler: Bir gözden geçirme. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 213-231.

Poh Li, L. R., Rafidah, A. ve Haslee, H. S. (2013). Understanding the two sides of online counseling and their ethical and legal ramifications. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 103, 1243 – 1251.

Poyrazlı, Ş., & Can, A. (2020). Çevrim içi psikolojik danışma: Etik kuralları, COVID-19 süreci, öneriler. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 3(1), 59-83.

Rees, C. S. ve Stone, S. (2005). Therapeutic aliance in face-to-face versus videoconferenced psychotherapy. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(6), 649-653.

Reger, M. A., & Gahm, G. A. (2009). A meta-analysis of the effects of Internet- and computer-based cognitive behavioral treatments for anxiety. *Journal of Clinical Psychology*, 65(1), 53–75.

Richards, D., & Vigano, N. (2013). Online counseling: A narrative and critical review of the literature. *Journal of Clinical Psychology*, 69(9), 994–1011. <https://doi.org/10.1002/jclp.21974>

Simpson, S. G., & Reid, C. L. (2014). Therapeutic alliance in videoconferencing psychotherapy: A review. *Australian Journal of Rural Health*, 22(6), 280–299. <https://doi.org/10.1111/ajr.12149>

Shaw, H. E., & Shaw, S. F. (2006). Critical ethical issues in online counseling: Assessing current practices with an ethical intent checklist. *Journal of Counseling & Development*, 84(1), 41-53.

- Skinner, A., & Zack, J. S. (2004). Counseling and the Internet. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 434-446.
- Sloan, D. M., Gallagher, M. W., Feinstein, B. A., Lee, D. J., & Pruneau, G. M. (2011). Efficacy of telehealth treatments for posttraumatic stress-related symptoms: A meta-analysis. *Cognitive Behavior Therapy*, 40(2), 111–125. <https://doi.org/10.1080/16506073.2010.550058>
- Smith, J., & Gillon, E. (2021). Therapists' experiences of providing online counselling: A qualitative study. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(3), 545-554.
- Suler, J. R. (2004). The psychology of text relationships. In R. Kraus, J. S. Zack, & G. Stricker (Eds.), *Online counseling: A handbook for mental health professionals* (pp. 19–50). Elsevier.
- Tanrikulu, İ. (2009). Counselors-in-training students' attitudes towards online counseling. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 785-788.
- Weiss, B. J., Azevedo, K., Webb, K., Gimeno, J., & Cloitre, M. (2018). Telemental health delivery of skills training in affective and interpersonal regulation (STAIR) for rural women veterans who have experienced military sexual trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 31(4), 620–625. <https://doi.org/10.1002/jts.22305>
- Whitty, M. T. (2016). *Cyberpsychology: The study of individuals, society and digital technologies*. John Wiley & Sons.
- Yazıcı, H., Altun, F., Tosun, C., Özdemir, M., & Karsantik, Y. (2021). Psychometric Evaluation of the Turkish Version of the COVID-19 Induced Anxiety Scale and Protective Behaviors towards COVID-19 Scale. *Psycho-Educational Research Reviews*, 10(3), 478-489.
- Yüksel-Sahin, F. (2021). Psikolojik danışmanların covid-19'a, yüz yüze ve çevrimiçi psikolojik danışma yapmaya, yüz yüze ve çevrimiçi eğitim almaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 496-522.
- Zeren, Ş. G. (2014). Information and Communication Technology in Education of Psychological Counselors in Training. *International Online Journal of Educational Sciences*, 6(2), 494-509.

Zeren, Ş. G. (2015). Face-to-Face and Online Counseling: Client Problems and Satisfaction. *Education & Science/Eğitim Ve Bilim*, 40(182), 127-141.

Zeren, Ş. G., & Bulut, E. (2018). Çevrimiçi psikolojik danışmada etik ve standartlar: Bir model önerisi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 8(49), 63-80.

Zeren, Ş. G., Bican, B., & Başar, D. (2020). # evdekal Türkiye: COVID-19 Sürecinde Çevrimiçi Grup Çalışmaları. *Yıldız Journal of Educational Research*, 5(2), 31-50.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİNE YÖNELİK ÖZ-YETERLİK ALGILARININ ARAŞTIRILMASI*

Ahmet AYDIN¹

Yüksek Lisans Öğrencisi

E-mail: ahmetaydinuludagunii@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8243-0685

Bilal YORULMAZ

Doç.Dr.

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi

E-mail: bilal.yorulmaz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3456-0797

Öz

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarını tespit etmektir. Genel amaç çerçevesinde oluşturulan alt sorular; sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterliklerinin kıdem, cinsiyet, hizmetiçi eğitim alıp almama, üniversitede değerler eğitimi dersi alıp almama ve çocuk sahibi olup olmama değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik sorulardır. Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılında İstanbul ili sınırları içerisinde görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Örnekleme ise 130 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Sınıf öğretmenlerine uygulanan formda demografik bilgiler ve “Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Öz-Yeterlik Ölçeği” yer almaktadır. Veri analizlerinin yapılmasında SPSS programından yararlanılmıştır. Sınıf

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ahmetaydinuludagunii@gmail.com

Atıf (APA): Aydın, A. & Yorulmaz, B., (2025), Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Yönelik Öz-Yeterlik Algılarının Araştırılması, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17 (2): 224-244.

öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları ölçeğinden elde edilen bulgulara göre üniversitede ders alıp almama değişkeninin ölçek geneli ve değerlendirme alt boyutunda, hizmetiçi eğitim alıp almama değişkeninin ise beş farklı alt boyutu ölçen öz yeterlik ölçeğinin dört farklı boyutunda (ölçek geneli, öğretmen davranışları, planlama-uygulama, değerlendirme) anlamlı düzeyde farklılıklar oluşturduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet, çocuk sahibi olup olmama ve kıdem değişkenlerinin ölçeğin herhangi bir alt boyutunda anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, Öz yeterlik, Sınıf Öğretmeni

Alan Tanımı: Eğitim Bilimleri

INVESTIGATING THE SELF-EFFICACY PERCEPTIONS OF PRIMARY SCHOOL TEACHER'S IN VALUES EDUCATION

Abstract

The purpose of this research is to determine primary school teachers' self-efficacy perceptions regarding values education. The sub-questions formulated within the general aim to investigate whether primary school teachers' self-efficacy perceptions regarding values education differ according to variables such as seniority, gender, participation in in-service training, taking a values education course at university, and being a parent. In the research, a quantitative research method of correlational survey model was used. The population of the research consists of primary school teachers working within the boundaries of Istanbul province during the 2023-2024 academic year. The sample consists of 130 primary school teachers. The form administered to primary school teachers includes demographic information and the "Primary School Teachers' Values Education Self-Efficacy Scale." SPSS software was used for data analysis. According to the findings obtained from the Primary School Teachers' Values Education Self-Efficacy Scale, it was determined that the variable of taking a course at university created significant differences in both the overall scale and the evaluation sub-dimension of the self-efficacy scale, while the variable of participating in in-service training created significant differences in four different dimensions of the self-efficacy scale (overall scale, teacher behaviors, planning-implementation, evaluation). It was

found that gender, parenthood, and seniority variables did not create significant differences in any sub-dimension of the scale.

Key Words: *Value, Values Education, Self-Efficacy, Classroom Teacher*

GİRİŞ

Değer, bir şeyin önem derecesini belirlemek için yararlanılan soyut ölçü, bir şeyin denk geldiği karşılık, kıymet, yüksek ve fayda sağlayan niteliklerdir (Ulusoy ve Dılmaç, 2020). Değerler, toplumun ya da toplumdaki küçük grupların birliğini ve devamlılığını sağlayan, bireylerin çoğunluğunca kabul edilen; ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarları yansıtan genele yayılmış temel ahlaki ilkeler ve inançlardır (Erjem & Kızılçelik, 1994, akt. Durmaz ve Yorulmaz, 2022). Eğitim ile gelecek nesillere aktarılabilen, bireyin kendisine, ailesine, çevresine ve bütün insanlığa yararlı olmasını sağlayan, öğrenilebilen ve öğretilen olgulardır (Kılınç, 2015, akt. Durmaz ve Yorulmaz, 2022). Koç (2023)’a göre ise değerler kavramı, insan davranışlarına rehber olan ilke ve inançlar; gerçekleşen eylemlerin iyi olup olmadığını değerlendirip karara varmak için kullanılan standartlardır.

Daha iyi bir dünyaya ulaşma amacıyla değerlerin öğretilmesi ve geliştirilmesi amacıyla gösterilen gayretler ise literatürde değerler eğitimi olarak isimlendirilmektedir (Meydan, 2014). Buradan hareketle değerler eğitimi “Çocukların ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretler.” şeklinde tanımlanmaktadır (UNESCO, 2010).

Değerler eğitimi ilk olarak ailede başlar. Aileden sonra değerler eğitiminin verildiği en önemli kurum ise okuldur. Okullarda değerler eğitimi, insanların toplumsal normlarının gelecek nesillere aktarılması ve toplumun toplumsal normlar çerçevesinde bütünleşmesi için her zaman var olmuştur. Okul değerlerin gelecek nesillere düzenli bir şekilde aktarılmasını sağlar. Çocuğun eğitim durumu değerlerin aktarılmasında ve yaşatılmasında etkilidir. Bu, gerçek bir değer aktarımıyla sonuçlanır. Çocuklar okullarda, değerleri yakın ve uzak çevrelerindeki farklı çocuklarla karşılaştırabilmekte ve böylece toplum tarafından benimsenmelerini sağlayacak ortak bir paydaya ulaşabilmektedirler (Aranlı ve ark., 2023). Ayrıca son dönemlerde toplumları olumsuz olarak etkileyen bir başka deyişle toplumları ve bireyleri tehdit eden çocuk istismarı, terör, uyuşturucu vb. sosyo-ahlaki problemlerin görülme sıklığı giderek artmaktadır. Bu problemler

diğer dünya ülkeleri ile beraber ülkemizde de bireysel ve toplumsal hayatı ciddi şekilde tehdit etmektedir. Suç işleme oranlarının artması, uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması, nikahsız gebelikler, artan çocuk istismarı haberleri, kadın cinayetleri gibi son zamanlarda sık ve gün aşırı rastladığımız ciddi olaylar toplumumuzdaki ahlaki yozlaşmayı da gözler önüne sermektedir (Altıntaş, 2016). Bu bağlamda ülkeler ahlaki kayıpların önüne geçebilmek ve yaşanabilir bir toplum düzeni oluşturmak amacıyla bireylere, değerleri ve diğer istendik davranışları kazandırmak için resmi olarak kullandıkları örgün eğitim programlarına değerler eğitimi konularını entegre etmektedirler. Ülkemizde de Milli Eğitim Bakanlığı'na hazırlanan eğitim programlarında öğrencilere kazandırılması gereken değerler yer almaktadır. Bu değerlerin öğrencilere kazandırılması konusunda öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle öğrencileriyle eğitim sürecinin en başında ve öğrenilenlerin kalıcığının en yüksek olduğu kritik bir dönemde karşılaşan, ayrıca onlarla 4 yıl gibi uzun bir zaman geçiren sınıf öğretmenlerine bu konuda çok büyük sorumluluklar düşmektedir.

Literatür tarandığında genel olarak sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi uygulamaları üzerine olan görüşlerinin incelendiği görülmektedir. Onat Sayın (2020)'ın yüksek lisans tezinde, sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşleri incelenmiş ve çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu değerler eğitimi uygulamalarının gerekliliği üzerine fikir belirtmişlerdir. Ancak çalışmada değerler eğitimi uygulamalarında öğretmenlerin karşılaştığı "...uygulama safhasının eksikliği, çalışmaların yetersizliği, öğretmenlerin yalnız kaldığı ve desteklenmediği, gereksiz formalitelerin olduğu, ders yoğunluğu ve eksik materyaller nedeniyle projenin yürütülmesinin zorlaştığı" vb bazı güçlüklerden bahsedilmektedir. Bayırlı ve arkadaşları (2020)'nın yaptığı bir diğer araştırmada ise değerler eğitimi uygulamaları esnasında öğretmenlerin; ailesel, çevresel, pedagojik nedenler ile gönülsüz öğretmenler ve uygulamadan kaynaklı bazı güçlükler yaşadığının tespit edildiği görülmektedir. Aktepe ve arkadaşları (2020)'na göre değerler eğitiminde güçlük yaşayan öğretmenlerin, özellikle değerlerin soyut bir konu olmasından kaynaklı olarak küçük yaş gruplarına uygulamada sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin davranışlarında arzu edilen değişikliği oluşturmada öğretmenlerin güçlük çektiği ve öğrencilerin değerler eğitimine karşı gönülsüzlük gösterdikleri görülmektedir. Aydın'ın (2019) araştırmasının sonuçlarında da değerlerin ilkökul öğrencilerine soyut geldiği ve öğretmen tarafından somutlaştırılarak anlatılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca okul kültürü ve ikliminin değer öğretimine uygun hale

getirilmesi de araştırmaya katılanların çoğunluğu tarafından öne sürülmektedir. Ailelerin değerler eğitimine yönelik olarak, bilinçli bir şekilde rol model olması gerektiğinin ve değerler eğitiminin temelinin ailede atıldığının altı çizilmektedir. Akpınar ve Özdaş'ın (2013) çalışmasına göre öğretmenler tarafından okullar değerler eğitiminde önemli görülmektedir. Ancak derslerin yoğunluğu, sınıfların kalabalık oluşu, okul-aile ve çevre iletişiminin sınırlı olması gibi sebeplerin okulları değerler eğitiminde yetersiz kıldığı görüşü savunulmaktadır. Karamustafaoğlu ve Amanat (2017) 'ın Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri isimli araştırmasında öğretmenlerin değer ve değerler eğitimi kavramlarını karıştırdıkları sonucunun ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca değerler eğitiminde diğer öğretmenlerle iş birliği içinde olunmasına da dikkat çekilmektedir. Kıral ve Dinçer (2018)' in sınıf öğretmenliği 4. Sınıf öğrencileri üzerinde tamamladığı bir çalışmada ise ilginç bir şekilde 10 öğrencinin değerler eğitimi kavramını daha önce hiç duymadığının tespit edildiği görülmektedir. Bu durumu ilginç kılan taraf ise sevgi, saygı, adalet, hoşgörü, vatanseverlik gibi kavramların birer değer olduğu ve bu kavramların değerler eğitimi kapsamında olduğunun öğrenciler tarafından bilinmemesidir. Yapılan bu araştırmalardan elde edilen sonuçların büyük oranda birbirine benzediği görülmektedir. İlgili araştırmalarda karşılaşılan güç durumlar bizi bu çalışmada öz-yeterlik kavramına yöneltmektedir. İlişkili literatürde incelenen araştırmaların hemen hemen hepsinde öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarında karşılaştığı güçlüklerden bahsedildiği görülmektedir. Güçlük ifadesinin ön plana çıktığı durumlarda öz-yeterlik kavramı akla gelmektedir. Çünkü öz-yeterlik güçlüklerle başa çıkabilme inancıdır. Bandura öz-yeterlik kavramını "bireyin gelecekte karşılaşılabileceği güç durumların üstesinden gelmede ne derece başarılı olabileceğine ilişkin kendi hakkında yargısı, inancıdır" şeklinde tanımlamaktadır (Senemoğlu, 2015, akt. Bayat ve Yazar, 2022). Öğretmenler bu güçlüklerin üstesinden geldikleri ölçüde değerler eğitimi etkinliklerinin kalitesi artmaktadır. Bu güç durumları aşabilmek için öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik öz-yeterlik algılarının yüksek düzeyde olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra bir diğer dikkat çeken konu ise ilgili literatür incelendiğinde öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik öz-yeterlikleri için sınıf öğretmenleri üzerinde yürütülmüş az sayıda çalışma olmasıdır. Öz'ün (2019) sınıf öğretmeni adaylarının değer öğretime ilişkin özyeterlilik algılarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı konusunda bulgular elde ederek bu bulgular ışığında sonuçlara vardığı görülmektedir. Ekiz'in (2019) ise araştırmasında sınıf öğretmeni adaylarına Low (2013) tarafından geliştirilen Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimi Yeterlikleri ölçeğini sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenleri üzerinde

farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak için uyguladığı görülmektedir. Çetinbaş (2015) da çalışmasında sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik yeterliliklerinin medeni durum, hizmet içi eğitim alıp almama, cinsiyet gibi değişkenler üzerinde farklılaşıp farklılaşmadığı durumunu incelemiştir. Ekin (2019) ise farklı branşlardan öğretmenlerin değerler eğitimi öz yeterlik algılarının cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki deneyim, görev yapılan öğretim kademesi, değerler eğitime yönelik hizmet içi eğitim alma durumu ve üniversite eğitimi esnasında değerler eğitime yönelik ders alma durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Demirel (2009) sınıf öğretmenlerinin karakter eğitime yönelik öz-yeterlik inançlarını cinsiyet, kıdem, eğitim durumu, sınıf düzeyi, sınıf mevcudu, hizmet-içi seminere katılma değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmeye çalışmıştır.

Konu ile ilgili alanyazın detaylı bir şekilde taranarak yukarıdaki çalışmalara ulaşılmıştır. Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algılarının araştırıldığı çalışma sayısının az olması ve öğretmenlerin karşılaştıkları güçlüklerin üstesinden gelmeleri konusunda öz-yeterlik algılarının hangi düzeyde olduğunun araştırılacak olması araştırmayı önemli hale getirmektedir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi “Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları hangi düzeydedir?” şeklinde belirlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırmada, nicel araştırma yönteminin ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli birden fazla değişkenin birbirlerini etkileyip etkilememeye durumlarını saptamak için kullanılmaktadır (Tekbıyık, 2019). İlişkisel tarama modelinde araştırmacılar ilişkisel istatistik yöntemleriyle iki veya daha çok değişken arasındaki ilişki derecesini sayı olarak ifade ederek değişkenler arasında bir ilişkinin varlığı ya da yokluğu veya bir değişkenin diğer değişkeni yordama gücünü ortaya çıkarır (Creswell, 2009, akt. Ocak ve Olur, 2019). Araştırmacı, ilişkilerin varlığını tespit etmek için olgular üzerinde oynama yapmaz, değişkenler üzerinde herhangi bir müdahalede bulunmaz. Araştırmacı yaptığı inceleme sonrasında neden-sonuç ilişkisi olabileceği fikrine varabilir, fakat bunu asla bir neden-sonuç ilişkisi şeklinde yorumlamaz (Hocaoğlu ve Baysal, 2019).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini 2023-2024 öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan 130 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenler kolay örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. “Kolay Örnekleme, araştırmanın ulaşılan en kolay deneklerle yapıldığı tekniktir (Yıldırım, 2017). ” Kolay örnekleme yöntemi; evreni temsil edecek örneklemin zaman, para, konum vs. bakımından elverişli ve ekonomik olması dikkate alınarak seçildiği örnekleme yöntemidir (Canbazoglu Bilici, 2019).

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerine 2 bölümden oluşan veri toplama aracı uygulanmıştır. Veri toplama aracının ilk bölümünde kişisel bilgiler olarak yer alan ve araştırmanın bağımsız değişkeni olarak kullanılacak olan demografik bilgiler (cinsiyet, kıdem, üniversitede değerler eğitimi dersi alıp almadığı, çocuk sahibi olup olmadığı, değerler eğitimi ile ilgili hizmetiçi eğitim alıp almadığı) yer almaktadır.

Veri toplama aracının ikinci bölümünde ise Bayat ve Yazar (2022) tarafından geliştirilmiş olan 33 maddeden oluşan “Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Öz-Yeterlik Ölçeği” bulunmaktadır.” Ölçekte yer alan maddeler, 1 “Hiç Katılmıyorum”, 2 “Katılmıyorum”, 3 “Biraz Katılıyorum”, 4 “Katılıyorum” ve 5 “Tamamen Katılıyorum” olacak şekilde 5’li Likert tipi bir derecelendirme kullanılmıştır.” Ayrıca ölçeğin geneli ve alt faktörlerine ait Cronbach Alfa güvenirlik katsayı değerleri hesaplanmış ve tüm ölçeğin iç tutarlık katsayısı .99 olarak bulunmuştur. Alt faktörlerinde ise iç tutarlık katsayıları “öğretmen davranışları” için .97, “Planlama ve Uygulama” için .98, “İş Birliği” için .96 ve “Değerlendirme” için .96 olarak bulunmuş ve bu verilere göre ölçeğin güvenirliğinin yüksek düzeyde olduğu görülmüştür (Bayat ve Yazar, 2022).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Belirtilen araştırma modeli kapsamında; hazırlanan gönüllü katılımcı formu ve iki bölümden oluşan anket İstanbul genelinde araştırmaya dahil olan öğretmenlere ulaştırılmıştır. İlk olarak araştırmaya katılacak öğretmenlerden izin formu doldurmaları istenmiştir. Formu dolduran öğretmenlere ölçek uygulanarak araştırmanın verileri toplanmıştır. Daha sonra ölçekten elde edilen veriler SPSS programında çözümlenip gerekli analizler yapılmıştır. Verilerin toplanmasının

ardından SPSS programı ile analizine geçilmiştir. Öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmış ve normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdikleri için iki gruplu kategorik değişkenlerin fark analizlerinde ilişkisiz örneklem için t-testi; ikiden fazla grup olan kategorik değişkenlerin fark analizlerinde ise tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi öz yeterlik algılarının araştırılmasına yönelik toplanan verilerden elden edilmiş bulgular detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Çeşitli değişkenlerin etkisinin araştırıldığı araştırmada kullanılan öz yeterlik ölçeğinin genelinde ve alt boyutlarında ulaşılan veriler tablolastırılıp ayrıca sözel olarak ifade edilmektedir.

1.Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algıları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ilişkisiz örneklem için t-testi yapılmıştır. İki farklı cinsiyet grubunun katılımcı sayıları (N), ölçeğin geneli ve farklı alt boyutlarına göre aldıkları ortalama puanlar ($\bar{x}$), standart sapma puanları (S), serbestlik dereceleri (sd), t değerleri ve p değerleri Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyet değişkenine ilişkin ilişkisiz örneklemeler için t-testi sonuçları

Alt boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Ölçek Geneli	Kadın	137	4.18	0.51	197	-	0.29
	Erkek	62	4.2	0.54		1.07	
Öğretmen Davranışları	Kadın	137	4.46	0.53	197	-	0.79
	Erkek	62	4.4	0.46		0.27	
Planlama-Uygulama	Kadın	137	4.21	0.50	197	-	0.38
	Erkek	62	4.2	0.52		0.89	
İş Birliği	Kadın	137	4.05	0.64	197	-	0.38
	Erkek	62	4.1	0.76		0.89	
Değerlendirm e	Kadın	137	3.98	0.70	197	-	0.14
						1.47	

Tablo 1’de de görüldüğü üzere cinsiyet değişkeninin sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimiye yönelik öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ilişkisiz örneklemeler için t-testinde, uygulanan ölçeğin genelinde ($p=0,29 > 0,05$), öğretmen davranışları alt boyutunda ($p=0,79 > 0,05$), planlama- uygulama alt boyutunda ($p=0,38 > 0,05$), işbirliği alt boyutunda ($p=0,38 > 0,05$) ve değerlendirme alt boyutunda ($p=0,14 > 0,05$) cinsiyet değişkeninin sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarına anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

2.Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimiye yönelik öz yeterlik algıları çocuk sahibi olup olmama değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimiye yönelik öz yeterlik algılarının çocuk sahibi olup olamama değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ilişkisiz örneklemeler için t-testi yapılmıştır. İki farklı grubun katılımcı sayıları (N), ölçeğin geneli ve farklı alt boyutlarına göre aldıkları ortalama puanlar ($\bar{x}$), standart sapma puanları (S), serbestlik dereceleri (sd), t değerleri ve p değerleri Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2: Çocuk sahibi olup olmama değişkenine ilişkin ilişkisiz örneklem için t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Çocuk sahibi misiniz?	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Ölçek Geneli	Evet	98	4.19	0.52	197	-0.25	0.81
	Hayır	101	4.21	0.53			
Öğretmen Davranışları	Evet	98	4.49	0.45	197	0.64	0.53
	Hayır	101	4.44	0.56			
Planlama-Uygulama	Evet	98	4.22	0.51	197	-0.39	0.70
	Hayır	101	4.25	0.50			
İş Birliği	Evet	98	4.10	0.66	197	0.42	0.67
	Hayır	101	4.06	0.70			
Değerlendirme	Evet	98	3.96	0.72	197	-1.33	0.19
	Hayır	101	4.21	0.68			

Tablo 2’de görüldüğü gibi çocuk sahibi olup olmama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ilişkisiz örneklem için t-testinde, uygulanan ölçeğin genelinde ($p=0,81 > 0,05$), öğretmen davranışları alt boyutunda ($p=0,53 > 0,05$), planlama- uygulama alt boyutunda ($p=0,70 > 0,05$), işbirliği alt boyutunda ($p=0,67 > 0,05$), değerlendirme alt boyutunda ($p=0,19 > 0,05$) çocuk sahibi olup olmama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarına anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

3.Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları üniversitede değerler eğitimi dersini alıp almama değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algılarının üniversitede değerler eğitimi alıp almama değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ilişkisiz örneklem için t-testi yapılmıştır. İki farklı grubun katılımcı sayıları (N), ölçeğin geneli ve farklı alt boyutlarına göre aldıkları ortalama puanlar ($\bar{x}$), standart sapma puanları (S), serbestlik dereceleri (sd), t değerleri ve p değerleri Tablo 3’ te verilmiştir.

Tablo 3: Üniversitede ders alıp almama değişkenine ilişkin ilişkisiz örneklem için t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Üniversitede ders aldınız	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Ölçek Geneli	Evet	82	4.30	0.55	197	2.20	0.03*
	Hayır	117	4.13	0.49			
Öğretmen Davranışları	Evet	82	4.51	0.47	197	1.12	0.27
	Hayır	117	4.43	0.54			
Planlama-Uygulama	Evet	82	4.31	0.54	197	1.73	0.09
	Hayır	117	4.18	0.48			
İş Birliği	Evet	82	4.15	0.77	197	1.13	0.26
	Hayır	117	4.03	0.61			
Değerlendirme	Evet	82	4.22	0.64	197	3.38	0.01*

Tablo 3'te görüldüğü gibi üniversitede değerler eğitimi dersini alıp almama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ilişkisiz örneklem için t-testinde, uygulanan ölçeğin öğretmen davranışları alt boyutunda ($p=0.27 > 0.05$), planlama- uygulama alt boyutunda ($p=0.09 > 0.05$) ve işbirliği alt boyutunda ($p=0.26 > 0.05$) üniversitede değerler eğitimi dersini alıp almama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarına anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Ölçeğin genelinde ($p=0.03 < 0.05$) ve değerlendirme alt boyutunda ($p=0.01 < 0.05$) üniversitede değerler eğitimi dersini alıp almama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algıları üzerinde bu dersi alanlar lehine anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

4.Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları hizmet içi eğitim alıp almama değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algılarının hizmetiçi eğitim alıp almama değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ilişkisiz örneklem için t-testi

yapılmıştır. İki farklı grubun katılımcı sayıları (N), ölçeğin geneli ve farklı alt boyutlarına göre aldıkları ortalama puanlar ($\bar{x}$), standart sapma puanları (S), serbestlik dereceleri (sd), t değerleri ve p değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Hizmetiçi eğitim alıp almama değişkenine ilişkin ilişkisiz örneklemeler için t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Hizmetiçi eğitim aldınız	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Ölçek Geneli	Evet	65	4.35	0.53	197	2.92	0.004*
	Hayır	134	4.13	0.50			
Öğretmen Davranışları	Evet	65	4.58	0.44	197	2.18	0.03*
	Hayır	134	4.41	0.54			
Planlama-Uygulama	Evet	65	4.36	0.51	197	2.49	0.01*
	Hayır	134	4.17	0.49			
İş Birliği	Evet	65	4.22	0.65	197	1.95	0.05
	Hayır	134	4.02	0.69			
Değerlendirme	Evet	65	4.26	0.69	197	3.39	0.001*
	Hayır	134	3.91	0.68			

Tablo 4'te görüldüğü gibi hizmetiçi eğitim alıp almama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan ilişkisiz örneklemeler için t-testinde, uygulanan ölçeğin genelinde ($p=0,004 < 0,05$), öğretmen davranışları alt boyutunda ($p=0,03 < 0,05$), planlama- uygulama alt boyutunda ($p=0,01 < 0,05$) ve değerlendirme alt boyutunda ($p=0,001 < 0,05$) üniversitede değerler eğitimi dersini alıp almama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarına yönelik anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin işbirliği alt boyutunda p değeri 0,053 olarak bulunmuş ve p değeri $> 0,05$ olduğu için hizmetiçi eğitim alıp almama değişkeninin işbirliği alt boyutunda sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarına yönelik anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

5.Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algıları kıdem değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik algılarına etkisi incelenen bir başka demografik değişken ise kıdem yılıdır. Öğretmenlerin kıdem yılları 0-5 yıl, 6-10 yıl, 11-15 yıl, 16-20 yıl, 20 ve üzeri kategorik değişkenler olarak ele alınmıştır. Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarının kıdem değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile bakılmıştır. Tek yönlü ANOVA sonucu Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Kıdem değişkenine ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt boyutlar	Kıdem yılı	N	$\bar{x}$	S	sd	F	p
Ölçek Geneli	0-5 yıl	58	4.18	0.55	4/194	0.31	0.87
	6-10 yıl	50	4.15	0.58			
	11-15 yıl	29	4.23	0.48			
	16-20 yıl	23	4.27	0.52			
	20+ yıl	39	4.23	0.43			
Öğretmen Davranışları	0-5 yıl	58	4.37	0.64	4/194	1.38	0.24
	6-10 yıl	50	4.42	0.49			
	11-15 yıl	29	4.50	0.41			
	16-20 yıl	23	4.54	0.46			
	20+ yıl	39	4.59	0.38			
Planlama-Uygulama	0-5 yıl	58	4.24	0.53	4/194	0.53	0.72
	6-10 yıl	50	4.16	0.53			
	11-15 yıl	29	4.20	0.44			
	16-20 yıl	23	4.31	0.55			
	20+ yıl	39	4.29	0.46			
İş Birliği	0-5 yıl	58	4.03	0.75	4/194	0.43	0.79
	6-10 yıl	50	4.03	0.72			
	11-15 yıl	29	4.12	0.66			
	16-20 yıl	23	4.22	0.68			
	20+ yıl	39	4.11	0.53			
Değerlendirme	0-5 yıl	58	4.09	0.65	4/194	0.38	0.83
	6-10 yıl	50	3.98	0.79			
	11-15 yıl	29	4.10	0.69			
	16-20 yıl	23	4.01	0.64			
	20+ yıl	39	3.94	0.71			

Tablo 5’te de sunulduğu üzere kıdem değişkeninin sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizinde (ANOVA), ölçek genelinde ($p=0,87>0,05$), öğretmen davranışları alt boyutunda ($p=0,24 > 0,05$), planlama- uygulama alt boyutunda ($p=0,72 > 0,05$) ve işbirliği alt boyutunda ($p=0,79 > 0,05$) ve değerlendirme alt boyutunda ($p=0,83 > 0,05$) üniversitede değerler eğitimi dersini alıp almama değişkeninin sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarına yönelik anlamlı bir farklılaşma oluşturmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Bu bulgulara göre sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarının farklı cinsiyetlere göre değişkenlik göstermediği yorumu yapılabilir. Demirhan Işcan (2007), Can (2008) ve Türk ve Nalçacı (2011) yaptıkları çalışmalarda cinsiyet değişkeninin değerler eğitimine yönelik öz algı üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya yol açtığı sonucuna varmışlardır. Bunların yanında Ekiz’in (2019) sınıf öğretmeni adayları ile yürütmüş olduğu çalışmada cinsiyet faktöründe kadınlar lehine anlamlı düzeyde farklılıklar tespit edilmiştir. Ancak bu çalışmaların sonuçları ile araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçlar benzeşmemektedir. Bunun aksine Çetinbaş (2015), Engin (2014), Baysal (2013), Şahin (2013) ve Demirel’in (2009) yaptıkları çalışmalarda cinsiyet değişkeninin değerler eğitimine yönelik öz algı üzerinde anlamlı bir farklılaşma oluşturmadığı edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar araştırmamızda bulduğumuz sonucu desteklemektedir. Ulaşılan farklı sonuçların çalışılan örneklemelere bağlı olarak değişiklik gösterdiği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer değişkeni çocuk sahibi olup olmama durumunun ölçeğin alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda çocuk sahibi olup olmama durumunun sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarına etkisi olmadığı yorumu yapılabilir.

Üniversitede değerler eğitimi dersini alıp almama değişkeninin de ölçek geneli ve değerlendirme alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin geneli ve değerlendirme boyutlarında üniversitede değerler

eğitimi dersi alanların ortalama puanı ders almayanların ortalama puanına göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Bu bağlamda üniversitede ders alıp almama değişkeninin ölçek geneli ve değerlendirme alt boyutunu etkilediği yorumu yapılabilir. Bu sonucu Ekin'in (2019) üniversitede ders alıp almama değişkeni ile ilgili ulaştığı sonuçlar da desteklemektedir. Ekin (2019) üniversitede değerler eğitimi ile ilgili ders alan öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarının ders almayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hizmetiçi eğitim alıp almama değişkenine göre ise beş farklı alt boyutu ölçen öz yeterlik ölçeğinin dört farklı boyutunda (ölçek geneli, öğretmen davranışları, planlama-uygulama, değerlendirme) anlamlı düzeyde farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bağlamında hizmetiçi eğitim alıp almama değişkeni sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarında anlamlı bir farklılığa yol açmaktadır yorumu yapılabilir. Ancak hizmetiçi eğitim değişkeni ile ilgili ulaşılan bu sonucu Çetinbaş (2015) ve Şahin'in (2013) kendi çalışmalarında ulaştıkları sonuçlar desteklememektedir. Bu durumun da ulaşılan örneklemelerin farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızın bir diğer değişkeni kıdem yılıdır. Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algıları kıdem yılı açısından bakıldığında toplanan ölçek verileri tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarının kıdem yılıyla bağlantılı olarak farklılaşmadığı yorumu yapılabilir. Kıdem yılı değişkeni ile ilgili elde bu sonucu Çetinbaş (2015) ve Baysal'ın (2013) çalışmalarında elde ettiği sonuçlar da desteklemektedir.

1. Öneriler

2. Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik öz yeterlik algılarının belirli değişkenlere göre incelendiği bu çalışmanın elde edilen sonuçlarına göre aşağıdaki öneriler verilebilir.
3. Literatürde öğretmenlerin değerler eğitimi öz yeterlik algılarının incelendiği araştırmalar az sayıdadır. Bu konu ile ilgili araştırmaların sayısı artırılabilir.

4. Araştırmamız sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları üzerinedir. Bu araştırma diğer branş öğretmenleri üzerinde de yapılabilir.
5. Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algılarına yönelik yapılan araştırmalar farklı evren ve örneklemelere uygulanabilir.
6. Üniversitede değerler eğitimi alıp almama durumuna göre sadece değerlendirme boyutunda anlamlı farklılıklar görülmüştür. Değerler eğitimi dersleri üniversitelerde daha kapsamlı olarak verilebilir.
7. Hizmetiçi eğitim almanın değerler eğitime yönelik öz yeterlik algıları üzerinde oluşturduğu anlamlı düzeydeki farklılıklardan da görüldüğü üzere bu eğitimler eksiksiz tüm öğretmenlere ulaştırılmaya devam edilebilir. Yüz yüze ve öğretmenlerin daha aktif olduğu eğitimler düzenlenebilir.
8. MEB tarafından sınıf öğretmenlerine değerler eğitiminin öneminden bahseden, gerekliliğini vurgulayan tanıtıcı ve öğretici seminerler düzenlenebilir.
9. Üniversitelerde görevli konunun uzmanı akademisyenler tarafından öğretmenleri değerler eğitimi yönünden geliştirebilecek çalışmalar yürütülebilir.
10. Okullarda yapılan değerler eğitimi faaliyetlerinin MEB tarafından takibi ve değerlendirmesi yapılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, B. Ve Özdaş, F. (2013). İlköğretimde değer eğitime ilişkin öğretmen görüşleri: nitel bir analiz. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(2), 105-113.
- Aktepe, V., Yalçınkaya, E., Gündüz, M. ve Temur, M. (2020). Değerler eğitimi dersine yönelik sınıf eğitimi öğretmen adaylarının görüşleri. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(2), 809-821.
- Altıntaş, M. E. (2016). Öğretmenler gözüyle değerler eğitimi (1.Baskı). d-eğitim Kitaplığı Yayıncılık.
- Aranlı, S., Akbulut Yamanoğlu, E., Yamanoğlu, S. & Yıldırım, E. (2023). Okulda Değerler Eğitimi. Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences 9(64), 2833-2837.
- Aydın, M. (2019). Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitime yönelik görüşleri (ısparta ili örneği)[Yüksek Lisans Tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Bayat, S. & Yazar, T. (2022). Development of primary school teachers' values education self efficiency scale: A validity and reliability study, Inonu University Journal of the Faculty of Education, 23(3), 1975-1993,
- Bayırlı, H., Doruk, O. ve Tüfekci, A. (2020). Öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri: Afyonkarahisar örneği. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education, 8(3), 865-894.
- Baysal, N. (2013). Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğretmenler Yönüyle Değerlendirilmesi[Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Üniversitesi.
- Can, Ö. (2008). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri[Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Canbazoglu Bilici, S. (2019). Örnekleme yöntemleri. H. Özmen & O. Karamustafaoğlu (Ed.), Karakter ve Değerler Eğitimi Güncel Yaklaşımlar (2.Baskı, 56-78) içinde. Pegem Akademi Yayıncılık.

Çetinbaş, E. (2015). Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik yeterliliklerinin incelenmesi[Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Demirel, M. (2009). Sınıf öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin karakter eğitimine ilişkin öz- yeterlilik inançları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37, 9-36.

Demirhan İşcan, C. (2007). İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Durmaz, M., ve Yorulmaz, B. (2022). Ödüllü Resimli Çocuk Kitaplarındaki Metin ve Görsellerin Değerler Açısından İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Eğitim Dergisi, 4(7), 519-548.

Ekin, A. İ. (2019). Öğretmenlerin değerler eğitimi öz yeterlilik algılarının incelenmesi[Yüksek Lisans Tezi]. Siirt Üniversitesi.

Ekiz , S. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının değerler eğitimi ile ilgili yeterlilikleri ve sahip oldukları metaforlar[Yüksek Lisans Tezi]. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.

Engin, G., (2014). Türkçe ve beden eğitimi öğretim programları ile bütünleştirilmiş değerler eğitimi programının etkililiği[Yayımlanmamış doktora tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Hocaoğlu, N., & Akkaş Baysal, E. (2019). Nicel araştırma modelleri- desenleri. G. Ocak (Ed.), Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (2.Baskı, 66-119) içinde. Pegem Akademi Yayıncılık.

Karamustafaoğlu, S. ve Amanat, G. (2017). Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(3), 1-15.

Kıral, B., ve Dinçer, B. (2018). Sınıf Öğretmenliği 4. Sınıf Öğrencilerinin Değerler Eğitimine Bakış Açısı. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi 9(1), 84-94.

Koç, C. (2023). Değerler Eğitimine İlişkin Temel Kavramlar. C. Koç (Ed.), Karakter ve Değerler Eğitimi Güncel Yaklaşımlar (1.Baskı, 2-16) içinde. Pegem Akademi Yayıncılık.

Meydan, H. (2014) Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 1(1), 93-108.

Ocak, İ., & Olur, B. (2019). Bilimsel araştırma süreci: Giriş. G. Ocak (Ed.), Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (2.Baskı, 3-61) içinde. Pegem Akademi Yayıncılık.

Onat Sayın, N. (2020). İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili görüşleri (Merkeze fendi ilçe örneği)[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

Öz, G. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerinin değer eğitimi öz yeterlik algılarını yordayıcılığının incelenmesi[Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Şahin, T. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimi Öz-Yeterliliklerinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tekbıyık, A. (2023). İlişkisel araştırma yöntemi. H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu (Ed.), Eğitimde araştırma yöntemleri(3.Baskı,164-178) içinde. Pegem Akademi Yayıncılık.

Türk, N., & Nalçacı, A. (2011). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programında Verilen Değerleri Edinme Düzeyleri (Erzincan Örneği). Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(2), 39-56.

Ulusoy, K ve Dilmaç B. (2020). Değerler Eğitimi (6.Baskı).Pegem Akademi Yayıncılık.

UNESCO, Living values education overview: 2010, 17.02.2010 tarihinde >www.livingvalues.net< adresinden edinilmiştir.

Yıldırım, İ. E. (2017). İstatistiksel Araştırma Yöntemleri (3.Baskı). Seçkin Yayıncılık

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

AİLE İÇİ İLİŞKİLERİN ERGENLERE ETKİSİ*

Tuğba KOP¹

Sosyolog

E-mail: sosyologtugbakop@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5900-8854

Öz

Bu araştırmada aile içi ilişkilerin ergenlere olan etkisi anlatılacaktır. Suça yönelmiş ya da davranım bozuklukları olan ergenlere ailelerinin etkileri kapsamında ebeveyn ilişkilerinin etkilerini, kardeşler arası ilişkiler, ailedeki iletişim biçimleri, ailenin yapısı ve sistemi, sağlıklı ve sağlıklı ailelerin tanımı ve bu hususta çözüm yolları araştırılmıştır. Yapılan araştırmalar, ailelerin ergenler üzerindeki etkilerini kanıtlar özelliğindedir. Çocukluk döneminde kurulan ilişkiler ergenlik dönemini de etkilemektedir, bu sebeple kısaca çocukluk dönemindeki gelişim dönemlerine de değinilecektir. Bu gelişim dönemlerinin sağlıklı atlatılması ailelerin tutum ve davranışlarına bağlıdır. Özellikle yapılan araştırmalar, erken çocukluk döneminde anne ile çocuk arasındaki etkileşimin, çocuğun ergenlik ve yetişkinlik dönemindeki ilişkilerini ve yaşamını etkilediğini göstermektedir. Bu sebeple Psikolog Bowlby'nin yaptığı araştırmalar sonucu, erken çocukluk döneminde anne ve çocuk arasındaki ilişkilere yönelik ortaya koyduğu kuramı, "Bağlanma türlerinde açıklanacaktır. Araştırmada görüşme yöntemi kullanılarak 13-18 yaş arası bireylere yönelik sorular hazırlanmıştır. Yapılan araştırma sonucu, ailelerin, ergenler üzerindeki etkisinin fazla olduğu görülmüştür. Ailesiyle ilişkileri iyi olan çocuk ve ergenlerin daha sağlıklı olduğu, ailesiyle ilişkileri kötü olan çocuk ve ergenlerin ise psikolojik olarak daha sağlıklı olduğu gözlemlenmiştir.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** sosyologtugbakop@gmail.com

Atıf (APA): Kop, T., (2025), Aile İçi İlişkilerin Ergenlere Etkisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17 (2): 245-279.

Anahtar Kelimeler: Aile, aile içi ilişkiler, çocuk, ergen, kimlik arayış

Alan Tanımı: Sosyoloji

THE EFFECT OF FAMILY RELATIONS ON ADOLESCENTS

Abstract

In this study, the effect of family relationships on adolescents will be explained. The effects of parental relations, relations between siblings, communication styles in the family, the structure and system of the family, the definition of healthy and unhealthy families and solutions in this regard were investigated within the scope of the effects of their families on adolescents who are delinquent or with conduct disorders. Studies have proven the effects of families on adolescents. Relationships established during childhood also affect the adolescence period, therefore, the developmental periods in childhood will also be briefly mentioned. The healthy overcoming of these developmental periods depends on the attitudes and behaviors of families. In particular, studies show that the interaction between mother and child in early childhood affects the child's relationships and life in adolescence and adulthood. For this reason, as a result of the researches carried out by Psychologist Bowlby, his theory of the relations between mother and child in early childhood, "Attachment types" will also be explained. In the research, questions were prepared for individuals between the ages of 13-18 by using the survey method. As a result of the research, it has been seen that the influence of families on adolescents is high. It has been observed that children and adolescents who have good relations with their families are healthier, while children and adolescents who have bad relations with their families are psychologically unhealthy.

Key Words: Family, family relations, child, adolescent, search for identity

JEL Code: Z19

1.GİRİŞ

Ergenlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan bir geçiş dönemidir. Bu dönemin belirli başlı özellikleri vardır. Ergen bu dönemde, kimlik arayışı içindedir, yetişkinliğe doğru adım atan ergen bağımsız olmak ister bu sebeple de ebeveynleriyle çatışmalar içine girer. Bu dönemde ergen, kendini bulma arayışı içindedir, olumlu ya da olumsuz özellikler kazanabilir. Ergenin olumlu ya da olumsuz özellikler kazanması ailenin tutum ve davranışlarına bağlıdır. Amaç; ergenlik dönemiyle ilgili detaylı bilgi vermek ve farkındalık kazandırmaktır. Ergenlik dönemiyle birlikte toplumlar yeni yetişkin bireyler kazanır. Topluma sağlıklı bireyler kazandırmak amacı ile bu dönem ile ilgili gerekli bilgiler araştırılmış ve yanlış aile tutumlarının ergenler üzerindeki sağlıksız etkilerinin üzerinde durulmuştur.

1.1.Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemi çocukluktan çıkış dönemidir. Birey hem yeni davranışlar kazanır hem de fiziksel değişimlere uğrar. Bu değişikliğin yarattığı bazı olumsuz davranışlar, ergen ile ailesini karşı karşıya getirmektedir. Bu kriz dönemi ailenin bilinçli şekilde davranması ile aşılr. Bu araştırma toplumu bu konuda bilgilendirmek ve olumsuzlukları engellemek amacıyla önem arz etmektedir.

1.2.Araştırmanın Varsayımı

Araştırma, aile içi ilişkiler ve örüntülerin ergenlerin davranışlarını etkilediği varsayımı üzerine dayandırılmıştır.

1.3.Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada veri toplamak amacıyla sorulan sorulara cevap veren bireylerin doğru ve açık cevaplar verdikleri varsayılmaktadır. Seçilen evren ve örneklem uyumludur.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 31 kişi üzerinden yapılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucu, tüm 13-18 yaş grubuna genellenemediği için araştırma bu 100 kişiyi temsil etmektedir. Pandemi sebebi ile yapılan araştırmalar, sahaya inmeyi engellemektedir bu sebeple veriler, görüşme yoluyla form oluşturularak toplanmıştır.

2.AİLE

2.1.Ailenin Tanımı

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır. Toplumlar ailelerden oluşur. Aile sağlıklı olursa toplumda sağlıklı olur. Toplumun birçok kurumu vardır, ailede bu kurumlardan en önemlisidir. Geçmişte geleneksel (büyük aile) tipleri yaygınken, günümüz modern toplumlarında çekirdek aileler yaygındır. Modernleşme ile birlikte kentler ortaya çıkmıştır ve köylerden kentlere hızlı bir göç olmuştur. Tarımla uğraşan geleneksel toplumlardan sanayi ve ticaretle üretim sağlayan modern toplumlara geçilmiştir. Bu durum aile yapılarında da önemli değişimlere sebep olmuştur. Aile içi ilişkiler farklılaşmıştır. Ailenin birçok tanımı bulunmakla birlikte özellikle günümüzde sadece kan bağı değil, duygusal bağı olan sosyal gruplara da “Aile” denilmektedir. Genel bir tanım olarak şu şekilde ifade edilebilir: Aile, aralarında duygusal, mekansal, ekonomik ve kan bağı bulunan sosyal grup ve kurumdur.

2.2.Çocuk Yetiştirme Yöntemlerine göre Aile Tipleri

Her ailenin kendine ait kuralları ve rolleri vardır. Bu kurallara göre çocuklar yetiştirilir. Aşağıda bu aile tipleri açıklanmıştır.

Baskıcı Aile

Bu aile tipinde, çocuklara baskı uygulanır. Çocuklara bir birey gibi davranılmaz, ebeveynler çocukları üzerinde mutlak söz sahibidir. Çocuğun kendi istek ve arzuları dikkate alınmaz. Ailede kurallar serttir ve ceza sistemi vardır. Otorite baskındır. Çocuklar bu tip ailelerde kendi

“Ben”ini oluşturmazlar. Çocuğun ayrı bir birey olması engellenmiştir. Özellikle bu tip ailelerde büyümüş çocuklar ergenlik dönemlerinde ciddi sorunlar yaşarlar. “Kimlik arayışı” içinde olan ergen, bir “Kimlik bunalımı”na girer. Bu tip ailelerde yetişen bireyler ya bağımlı olur ya da içe dönük, sosyal fobisi olan bireyler olurlar.

Aşırı Koruyucu Aile

Bu tip ailelerde çocukların bağımsız bireyler olması engellenir. Çocuğun yapması gereken görev ve sorumlulukları aile yapar. Ailede sınırlar net değildir, iç içe geçmiş bir ilişkiler ağı vardır. Dış dünyaya karşı çocuklarına fazla korumacı davranırlar. Bu tip ailelerde çocuğun yapması gereken işleri aileler yaptığında çocuklar yeni beceriler edinemezler. Kendi ayakları üzerinde duran, tek başlarına kararlar alabilen bireyler olarak büyümmezler. Çocuk , ilerleyen yaşamında kendi ayakları üzerinde duran bir birey haline gelemmez, başkalarına bağımlı olur. Çocuk, kendini koruyabilecek olgunluğa erişemez, ufak sorunlarla baş edemez. Bu tarz ailelerde yetişmiş çocukların depresyona yakalanma olasılığı fazladır. Zorluklarla baş etme becerisini edinememiştir. Çocuğun çözebileceği sorunların aileler tarafından çözülmesi, çocuğun bir “Birey” olmasını engellemektedir.

İlgisiz Aile

Bu tip ailelerde sınırlar net çizilmemiştir. Ailede belirgin kurallar yoktur. Tüm aile üyeleri özgürce kurallar ve sınırlar olmadan istedikleri şekilde davranırlar. Ebeveynler çocuklarla ilgilenmemektedir. Örnek: Okul başarısızlıkları ve akran zorbalıkları sebebi ile intihara kalkışan bir çocuğu annesinin çocuk psikiyatristine götürmesi. Annenin çocuğun sorunlarıyla ilgilenmesi, çocuğun intihara kalkışması ile olmuştur. İntihar davranışına sürüklenene kadar anne, çocuğun sorunlarını görmemiş ve ilgilenmemiştir. Bu tür ortamlarda büyüyen kişiler suç işlemeye meyilli olurlar ayrıca yeterince ebeveynlerinden ilgi ve sevgi görmedikleri için davranış bozuklukları gösterirler.

Kararsız Aile

Ebeveynlerin çocuklara koyduğu sınır ve kurallar tutarsızdır. Çocukların kendilerini güvende hissedebilmeleri için kural ve sınırların net bir şekilde koyulması önemlidir. Bu aile tiplerinde anne ya da baba koyduğu sınır ve kuralları değiştirirler. Örnek: Anne: “Sadece 2 saat bilgisayar oynayabilirsin.” Baba: “1 saat bilgisayar oynayabilirsin.” Anne ve babanın çocuklara kural ve sınırlar koymalarında tutarsız davranmaları çocuğun kurallara uymamasına sebebiyet verir. Çocuk daha sonra buradan doğan boşluklarla bu tutarsız davranışları ebeveynlerine karşı kullanır. Çocukların ebeveynlerinin laflarını dinlememesinin en önemli sebeplerinden biri budur.

Mükemmeltci Aile

Bu tip aileler, çocuklarının hatasız,kusursuz olmalarını isterler. Örnek: Sınav notu 85 alan çocuğa annesinin neden 100 almadın demesi. Çocuklardan hep en iyisi istenir. Bu tür ebeveynler genellikle çocukluklarında yapamadıkları şeyleri çocuklarının yapmalarını isterler. Her çocuğun kendi özgü başarılı ve başarısız yetenekleri vardır. Bu tip aileler bu başarılı ve başarısız yönleri dikkat etmezler. Çocuklarının her alanda en iyisi olmasını isterler. Başarısızlık karşısında tepkileri sert olur. Bu durum ilerleyen yetişkinlik döneminde çocuğun hırslı, kaybetmeye tahammülü olmayan bireyler haline getirir ya da çocuk; içine kapanık, kendine güvensiz olabilir.

Çocuk Merkezci Aile

Bu tip ailelerde sınırlar ve kurallar yoktur. Genellikle çocukların dedikleri olur. Rollerde uyumsuzluk vardır. Örneğin: Anne ve babanın yapması gereken işleri çocuğun yapması ve çocuğa bir yetişkin gibi davranmak. Çocuklar net olmayan kurallardan dolayı sosyal ve okul çevrelerine uyumda sorunlar yaşarlar. “Benmerkezci” olma ihtimalleri yüksektir. Karşılaşılan kurallara uymakta zorluk yaşarlar.

Demokratik Aile

Bu tip aile yapıları ise en sağlıklı olan yapılardır. Kurallar, roller ve sınırlar nettir. Aşırı baskı ya da aşırı serbest bırakma yoktur. Kurallar aile içinde herkesin fikri alınarak koyulur. Çocuklar da görüş ve düşüncelerini ifade edebilme özgürlüğüne sahiptirler. Bu tür ailelerde sevgi ve saygı vardır. Her bireyin düşünceleri önemsenir. Bu tür ailelerde yetişmiş bireyler özgüvenli olurlar. Kendilerini sevip saygı duydukları gibi çevrelerine de sevgi ve saygı duyarlar. Ebeveynlik rolleri ve çocuk rolleri bellidir. Üyeler arasındaki sınırlar çok katı ya da serbest değildir nettir.

2.3. Aile Sistemi ve Ailede Roller, Kurallar, Sınırlar, Koalisyonlar

Aile Sistemi

Aile, kendilerini aynı evin üyeleri hisseden bireyler arasında biyolojik ve psikolojik bağın kurulduğu, duygusal, ekonomik ve ortak bir tarihsel birlikteliğin olduğu bir sistemdir. Aileyi oluşturan bireylerin her biri biriciktir ve kendine özgü özelliklere sahiptir. (<https://norapsikoloji.com,08.02.2022>). Ailede bireyler döngüsel olarak birbirlerini etkilerler. Örnek: Anne ve babanın tartışmalarından çocuklar da etkilenir. Ailede bir kişide davranış bozukluğu olması diğer üyeleri etkiler. Aile yapısı, alt sistemlerden oluşur. Bunlar: ebeveynler alt sistemi, çocuklar alt sistemi, kardeşler alt sistemi, eşler alt sistemi. Bu alt sistemler ailenin yapısını etkiler. Her alt sistemin kendine ait kuralları, rolleri, sınırları vardır.

Ailede Roller

Her ailede belirli statü ve bu statülerin gerektirdiği roller vardır. Anne, baba ve çocuk statüleri ve bunların aile için de gerektirdiği rol dağılımları vardır. Çamaşırları ve bulaşıkları yıkayan annelik rolünü, çocuklar yaparsa aile içindeki denge bozulur. Birden çok statü ve bunun gerektirdiği roller olabilir. Bu rollerin karışmaması önemlidir. Çocuğun

kendi yaşına göre yapması gereken işler vardır, uygun olmayan roller verilmesi ailedeki sınırların çizilmesini de zorlaştırır.

Ailede Kurallar

Her ailenin kendine has kuralları vardır bu kuralların sağlıklı olması önemlidir. Ailenin düzeni için her ailede kurallar olmalıdır. Kurallar oluşturulurken her aile üyesine konuşma hakkı verilmelidir. Herkesin ortak kararı ve rızası olan kuralların oluşturulması kurallara uyulmasını kolaylaştırır. Örnek: Herkesin saat 8’de akşam yemeğinde masada olması.

Ailede Sınırlar

Hem aile içindeki sınırlar hem de dışarıya karşı oluşturulmuş sınırlar sağlıklı bir aile ortamı için önemlidir. Ebeveynler ve çocuklar arasında sınırlar olmalıdır. Ebeveynlerin çocuklarına karşı sadece arkadaş gibi davranmaları sınırların oluşmasını zorlaştırır. Sınırlar, çok katı ne de iç içe geçmiş olmalıdır. Demokratik aile ortamlarında sınırlar sağlıklı çizilmiştir.

Ailede Koalisyonlar

Ailede iki kişinin bir kişiye karşı ittifak kurmasıdır. Bu durum ailede kargaşalara ve huzursuzluklara yol açar. Bowen, bu duruma “Üçgenleşme” demektedir. (<https://www.terapal.com/,09.02.2022>).

2.4.Sağlıksız ve Sağlıklı Ailelerin Özellikleri

Sağlıklı Ailelerin Özellikleri

Dünya Sağlık Örgütü 1946’da yayımladığı anayasasında sağlığı “Ruhsal,zihinsel ve sosyal açıdan da tam bir iyilik hali içinde olma”

olarak tanımlamıştır(Yıldırım,2020 :12). Kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal olarak kendilerini “İyi” olarak tanımlayabilmeleri ve kendilerini sağlıklı olarak kabul edebilmeleri parçası oldukları ailenin de sağlıklı olup olmadığına bağlıdır (Bowen,1985)

- Sağlıklı bir ailede etkili iletişim hakimdir (Yıldırım,2020:12).
- Üyeler arasında saygı, sevgi ve bağlılık vardır.
- Her aile üyesinin konuşma ve düşüncelerini dile getirme hakkı vardır.
- Aile üyeleri birlikte zaman geçirirler (Yıldırım,2020:12).
- Aile yapısı esnektir, değişime açıktırlar.
- Ailede çatışmalar olsa da bu çatışmaları yönetebilirler.
- Ailede roller, kurallar ve sınırlar nettir. Çok katı veya çok esnek değildir.
- Demokratik bir ortam hakimdir.
- Üyeler birbirlerini saygıyla dinler ve birbirlerinin gelişimine destek olur.
- Ebeveynler çocuklarıyla ilgilidir.
- Ebeveynler “Ceza sistemi” ile hareket etmezler.
- Bireyin iç ana-babasıyla iç çocuğu arasında denge vardır. (Cüceloğlu,2021:30).

Sağlıklı bir ailede büyümüş çocukların ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde davranış bozuklukları azdır. Sağlıklı bir ailede yetişmiş kişiler öz saygıları yüksek, kendilerine ve diğer insanlara değer veren, iç kaynakları güçlü, değişime açık ve mutlu bireyler olurlar. Sağlıklı aile ortamında yetişmiş birey, kendisini sever. Yaşamında sorunlar olsa da bu sorunları yönetebilecek olgunluğa erişmiştir. Şiddet ortamında büyümemiş ailelerin çocukları yetişkin olduklarında kendileri de şiddetten uzak durur ve şiddetten kaçınırlar. Çocuklar, gözlemleyerek öğrenme sağlarlar. Aile ortamında ebeveynlerin davranışları sağlıklıysa çocuklarında davranışları sağlıklı olur. Özellikle sevgisiz bir ailede yetişmiş çocuklar, kendilerini ve başkalarını sevmez dış Dünya’ya karşı güvensiz olurlar. Sağlıklı nesillerin olabilmesi için öncelikle sağlıklı ailelerin olması gerekir. Ailede var olan sorunların çözülmesi bu sorunların gelecek nesillere aktarılmaması açısından önemlidir. Genetik

özellikler de bir bireyin davranışlarında etkilidir ancak bu genetik özellikler de yine aileden aktarılır. Bu sebeple Bowen, 3 nesil köken aile araştırması yapar. Çözülmemiş sorunlar nesilden nesile aktarılır (Nichols,2013:147). Ailelerin var olan sorunları çözebilmesi bu sebepten önemlidir. Sağlıklı bir ailenin bir diğer özelliği ise aile yapısının işlevsel olmasıdır. Alt sistemlerin uyumlu olması,roller,kurallar ve sınırların açık olmasıdır(Nichols,2013:209). Sağlıklı bir çocukluk yaşantısı geçirmiş bireyin ergenlik dönemi çok sancılı geçmez. Ergenliğin dönemsel olumsuz özellikleri olsa da, çocukluk yaşantısı iyi geçmiş bir ergen bu dönem de çok fazla olumsuz özellikler ya da ciddi davranış sorunları göstermez. Bu tür ailelerde yetişmiş bireyler sorunlarla daha rahat baş ederler. Sağlıklı bir ailede yetişmiş birey, sorumluluklarını bilir ve buna göre davranır.

Sağlıksız Ailelerin Özellikleri

Belirtilmiş sağlıklı aile özelliklerinin tam tersi sağlıksız aile özelliklerini oluşturmaktadır. Bir aileyi dışardan etkileyen pek çok olumsuz etken vardır ancak sağlıksız aileler bu sorunlarla baş edemez ve yönetemezler. Ufak bir sorunda üyeler arası stres artar. Sağlıksız ailelerde sürekli bir aile içi kargaşa ve huzursuzluk vardır. İlişkiler ya çok iç içe ya da çok uzaktır. Değişime kapalıdırlar. Aile içi ilişkilerde kurallar katıdır ya da hiç kural yoktur. Ailede saygı ve bağlılık yoktur. Sağlıksız ailelerde dengeli işleyiş yoktur. İletişimleri kötüdür ya da aile üyeleri arasında iletişim yoktur. Bu tür ailelerde yetişen bireyler; öz değeri düşük, güvensiz, kendini sevmeyen ve davranış bozuklukları gösteren ya da madde bağımlısı kişiler haline gelirler. Her ailede sorunlar vardır, sağlıklı ailede de sorunlar vardır ancak sağlıklı bir aile bu sorunları ve çatışmaları kontrol edebilir. Sağlıksız ailede ise sorunlar ve çatışmalar kontrol altına alınamaz,yanlış tutum ve davranışlar, ailedeki huzursuzluğu devam ettirir. Çatışma yaşayan bireyler genellikle öfkeli davranırlar ve aralarında saygı yoktur. Sağlıksız ailelerdeki bu olumsuz tutum ve davranışlardan çocuklar da etkilenir. Çocuklar, örnek aldığı her davranışı,iletişim şeklini ileride kendi yaşantılarında sürdürürler. Bu olumsuzluklar bir döngü haline gelir ve ailenin her üyesi bu olumsuzluklardan etkilenir. Bu olumsuz döngü nesiller arası aktarılır. Genelde depresif bireyler bu tür sağlıksız ailelerden çıkmaktadır. Bazı

bireyler depresyona ya da mutsuzluğa daha yatkındır çünkü karşılaştıkları sorunlarla baş edebilme yöntemlerini ailelerinden öğrenmemişlerdir. Bu sebeple genelde depresyona girerler ya da mutsuz olurlar. Nesiller arası davranışların genetik aktarımı da vardır. En önemlisi bu aktarıma ve döngüye son verebilmek için farkındalık kazanmak ve destek almaktadır. Sağlıksız ailelerin en önemli özelliklerinden biri sürekli “Savunma” halinde olmaktır. Üyeler birbirlerini dinlemez, kendilerini savunma pozisyonunda olurlar, “Haklı” olabilmek için her yolu denerler. Önceliklerinin “Haklı olmak” olması ilişkileri çıkmaza sokar. Sürekli haklı çıkmaktan öte öncelikleri ailenin birliği, mutluluğu olan aileler sağlıklı ailelerdir. Sağlıksız ailelerde üyeler arasında koalisyonlar vardır. İki kişi genellikle diğer aile üyesine karşı ittifak kurar. Bu genellikle anne-çocuk ittifakının babaya karşı olması şeklindedir. Bu tür ittifaklar huzursuzluğa sebep olur. Sağlıksız ailelerde psikolojik, fiziksel şiddet olabilir. Aile üyelerinin birinde bile var olan davranış bozuklukları diğer aile üyelerini de etkiler. Özellikle ailede madde bağımlısı olan biri varsa çocukların bundan etkilenme oranları yüksektir. Madde bağımlısı biri diğer aile üyelerine de zarar verir. Sağlıksız ailelerde büyüyen çocuklar psikolojik bozukluklara daha yatkındır. Sağlıksız ailelerin döngülerinin sürmesi “Ayrışma”nın gerçekleşememiş olmasından kaynaklıdır. Birey, ailesinden ayrışabildiği ölçüde kendisine yeni ve farklı bir yaşam kurabilir ancak bu ayrışma sağlıklı olmalıdır. Aile, bir organizma gibidir. Her alanı, yapının tümü için birlikte çalışır. Yapının sağlıklı olabilmesi için her bölümün işlevsel olması gerekir. Bir bölümde oluşan işlevsizlik, diğer bölümleri de etkiler. Ailenin sağlıklı olabilmesi için işlevsiz olan bölümü düzeltmek gerekir. Sağlıksız ailelerde sınırlar ve roller karmaşıktır. Aile üyeleri ”Empati” kurmazlar. Bu tarz ailelerde yetişme tarzı ve çevrenin etkisi fazladır. Kültür, sosyal çevre ve genetik özellikler sağlıksız ailelerin oluşmasında etkilidir.

3.ÇOCUK

Çocukluk dönemi özelliklerinin ergenliğe ve yetişkinlik dönemlerine etkisi vardır. Bu sebeple çocukluk dönemi gelişimsel özellikleri ele alınacaktır.

3.1.Çocuk Tanımı

18 yaşını doldurmamış kişilere “Çocuk” denmektedir. Çocuklar henüz yetişkenler gibi bilişsel olgunluğa erişmemişlerdir. Çocuk, her yönden yetişkinliğe doğru gelişmeye,büyümeye ve olgunlaşmaya evrilir. Bu sebeple bilişsel,psikolojik,sosyal gelişme dönemleri ele alınmalıdır. Bu dönemleri sağlıklı geçiren çocuklar, ergenlik dönemlerini daha rahat geçirirler. Bu dönemlerin sağlıklı geçmesi için ailelerin çocukların gerekli ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmektedir. Özellikle 2 yaş itibari ile çocukluk dönemi başlamaktadır. Her yaş grubu ve döneminin kendine has özellikleri vardır.

3.2.Çocukluk Dönemi Özellikleri

Her çocuğun belirli yaş gruplarına göre belirli özellikleri vardır. Bu dönemsel özellikleri farklılıklar olmakla birlikte her çocuk geçirir. Dönemsel olarak ortaya çıkan olumsuz davranışlar, ailelerde endişe yaratabilir, ancak bu dönemsel özellikleri bilmek , bunların geçici olduğunun farkında olmak dönemin daha sağlıklı atlatılmasını sağlayacaktır. Çocuklar fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal gelişim içerisinde. Bu gelişimsel özelliklere bağlı olarak çocuklar, stres altında olabilir ya da davranış bozuklukları gösterebilirler. Her bir aşamada büyüyen çocuk bu yeni duruma uymaya çalışır.

Her bireyin doğuştan temel ihtiyaçları vardır. Bunlar: Güvenlik,yeme-içme,sevgi,barınma gibi temel ihtiyaçlardır. Kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yeterince olgunlaşmamış çocuklar, bu ihtiyaçların karşılanması için ebeveynlerine ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçların yanına çocuk büyüdükçe sosyalleşme,saygınlık kazanma gibi gereksinimler de eklenir.

Çocukların gelişme evrelerine ve ihtiyaçlarına dair farklı kuramlar ortaya atılmıştır. Çocukların gelişme dönemlerinin özelliklerinin çocuklar üzerindeki etkilerini kanıtlar özelliğindedir. Bu dönemlerin sağlıklı atlatılması, ebeveynlerin davranışlarına ve çocukların gerek duyduğu temel ihtiyaçların ne kadar karşılandığına bağlıdır. Sağlıklı ve mutlu bireyler, bu dönemlerin ne kadar iyi geçirildiğine bağlıdır. Bazı kuramcılara göre çocukluk dönemlerini iyi geçirmemiş bireylerde bu dönemlerin telafisi yoktur. Bazı kuramcılara göre ise bu dönemler iyi

geçirilmemiş olsa da telafisi vardır. Freud, yaşamın ilk 6 yılının bireyin kişiliğinin oluşmasında çok önemli olduğunu belirtir ancak ona göre bu yıllarda ortaya çıkan sorunların ilerleyen dönemlerde telafisi yoktur. Freud'a göre doğuştan gelen bir cinsel enerji vardır, bu enerji vücudun çeşitli yerlerine dönemsel olarak aktarılır. Bu enerji sağlıklı olarak aktarım sağlayamamışsa ilerleyen dönemlerde ortaya sorunlar çıkar. Yine bu cinsel enerjinin aktarımının sağlıklı olması da ebeveynine bağlıdır. Freud bu evreleri 5 döneme ayırmıştır: oral dönem, anal dönem,fallik dönem,latent dönem ve genital dönem. Oral dönem 12 aydan 18 aylara kadar sürer, oral dönemde çocuk ağız bölgesiyle rahatlama yaşar. Anal dönemde, 1,5 yaş ile 3 yaş arasındır. Çocuğun bu dönem de ilgisi anüs bölgesine yoğunlaşmıştır. Çocuğun tuvalet eğitimi bu yaşlarda başlar, ebeveyn tutumu önemlidir, tuvalet eğitimi sağlıklı verilmeyen çocuklar ilerleyen dönemler de bazı kişilik bozuklukları geliştirirler. Bir diğer evre fallik dönemdir. Bu evre 3 ile 6 yaş arasındır. Çocuğun dikkati cinsel organına yoğunlaşır. Çocuk, bilinçsizce cinsel organına dokunabilir ve zevk alabilir. Bu dönem kız çocuklarında elekra erkek çocuklarında ise ödipal kompleksleri yaşanır. Kız çocukları penis yokluğundan dolayı babalarına karşı ilgi duyar, erkek çocukları ise annelerine karşı ilgi duyar ancak bu dönem, kız çocuklarının anne ile erkek çocuklarının baba ile özdeşim kurması sonucu kriz çözülür. Latent dönem, 6 yaş itibari ile çocuğun okul yıllarına denk gelir. Bu dönem de çocuğun cinselliğe yönelişi sönmüştür ve okul başarısına yönelme başlamıştır. Bu dönem de çocuklar, başarılı olmak ve takdir edilmek isterler. İlgi,sosyal çevreye yönelmiştir. Son dönem olan genital dönem ise ergenlik döneminin başlamasıyla ortaya çıkar. Burada tekrar cinselliğe doğru bir ilgi artar. Karşı cinse karşı ilgi duyma başlar. Önceki dönemlerde çözölememiş çatışmalar bu dönemde sürdürölür. Örnek: Ergenin sigara içmesi(Oral döneme saplantı). Ebeveynlerle olan ilişkiler ilerleyen dönemler de belirli kişilik bozukluklarına sebep olur.

Çocuğun gelişimsel özellikleri ile ilgili bir diğer önemli kuram ise Ericson'un "Psikososyal gelişim kuram"ıdır. Freud, doğuştan gelen istek ve arzulara odaklanırken, Ericson sadece cinsel enerjinin çocuk kişiliğinde etkili olduğunu kabul etmez. Sosyal çevre de çocuğun kişiliğini etkiler ve gelişim dönemlerinde ortaya çıkan sorunların ilerleyen dönemlerde telafisi vardır. Ericson, Freud'dan farklı olarak kişilik gelişimini ilk 6 yılla sınırlandırmamıştır. Yaşlılık dönemine kadar

gelişim aşamalarını ele almıştır. Freud'un kuramıyla benzerlik gösteren ilk 5 evreyle birlikte bu süreçten sonra bireylerin ilgileri farklı yönlere yoğunlaşmıştır. Ericson'un gelişim evreleri kısaca: güvene karşı güvensizlik, bağımsızlığa karşı utanç ve şüphecilik, girişkenliğe karşı suçluluk duyma, başarıya karşı aşağılık duygusu, kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası, dostluk kazanma ya da yalnız kalma, üretkenlik ve duraklama, benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk olmak üzere 8 evreye ayrılmıştır.

Bir diğer önemli kuramcı Piaget, çocukluktan ergenliğe kadar olan bilişsel gelişim süreçlerini ele almıştır. Bilişsel gelişimi, biyoloji ile açıklamıştır. Çocuğun doğuştan gelen belirli ihtiyaçları ve özellikleri vardır, sevgi ve güvenlik ihtiyaçları da çocuğun gelişimi açısından önemlidir.

Bu konuda da “Bağlanma kuramı” Bowlby tarafından ele alınmıştır. Bağlanma, çocuğun bakım vereniyle kurduğu ilişki şeklidir. Bağlanma özellikle 0-5 yaş arası dönemlerde oluşur. Bowlby bakım veren ile kurulan ilişkinin çocuğun psikolojik, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimini etkilediğini söylemektedir. Bu ilk 5 yıl çocuğun yetişkinlikte diğer bireylerle kuracağı ilişkileri etkiler. Çocuk kendisine ve çevresine güven duymayan biri olabilir. “Güvenli bağlanan” bireyler kendilerine ve çevrelerine güvenirlir. Bowlby, bağlanma türlerini 4 evreye ayırmıştır. Bunlar: güvenli bağlanma, kaygılı/kararsız bağlanma, kaçınan bağlanma ve dağınık bağlanmadır. Güvenli bağlanmada bakım veren ile çocuk arasındaki ilişki sağlıklıdır. Bakım veren kişi, çocuğun ihtiyaçlarını zamanında karşılar. Çocuk gerekli olan ilgi ve sevgiyi bakım vereninden almıştır. Kaygılı/kararsız bağlanmada bakım veren çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada tutarsız davranmaktadır. Bazen çocukların ihtiyaçları zamanında karşılanmakta bazen ise karşılanmamaktadır. Bakım verenin bu tarz davranışları çocukta kaygı yaratır. Kaçınan bağlanma türünde ise, bakım veren çocuğa karşı ilgisizdir, yeterince sevgi verememiştir. Dolayısı ile çocuk yetişkin olduğunda bağlanma sorunları yaşar. Dağınık bağlanma türünde, çocuğun ihtiyaçları karşılanmaz. En sağlıklı bağlanma türü güvenli bağlanmadır, diğer bağlanma türleri sağlıklıdır. Diğer bağlanma türlerinde çocuk kimseye güvenmez ve duygusal zorluklar yaşar. Bireylerin bu temel ihtiyaçları çocuklukta karşılanmadığında çeşitli bozukluklar ortaya çıkar. Bir çocuğun sağlıklı bir yetişkin olması birçok özelliğe bağlıdır ancak en önemli etken

ailesiyle kurduğu ilişki biçimidir. Çocukların ilk gözlerini açtıkları ve gördükleri yer aileleridir.

Gelişimsel olarak çocukların belirli bir evreye geçtikleri dönemler de krizler yaşabilir. Bunlardan ilki “2 yaş sendromu”dur. 2 yaş, bebeklikten çocukluğa geçiştir. Bu dönem de yeni beceriler kazanılır. 2 yaş döneminde çocuklar konuşmaya başlama, tuvalet alışkanlığı kazanma,kaba motor becerilerinin artması ile birlikte bağımsız olmak ister. Çocuk bu dönem de dış çevreyi keşfetmeye çalışır. Her yeri kurcalar,bakar ve inceler. 2 yaş ve 6 yaş arası çocuğun “Benmerkezci” olduğu bir dönemdir. Bu yaş gruplarında çocuk inatçıdır,kendi istedikleri olmayınca krizler yaşanır. Çocuk henüz diğerlerinin hislerini anlayabilecek yaşta değildir. “Empati” kurma yeteneği gelişmemiştir. Bu dönemdeki çocuklar, Dünya kendi etraflarında dönüyor sanırlar. Ebeveynin çocukla ilgili sıkıntı yaşadığı dönemdir. Çocuklar, oyun oynarken arkadaşlarının oyuncaklarını alabilirler ancak bu bir çalma davranışı değildir. Çocuk her şeyin kendisine ait olduğunu düşünür çünkü odak noktası kendisidir. Bu dönem çocukları meraklıdır. Kohlberg’e göre bu dönem itaat-ceza dönemidir. Ceza verildiğinde çocuk o davranışı o an yapmaz ancak sebebini bilmez. Tekrar o davranışı yapabilir çünkü çocuk davranışı neden yapmaması gerektiğinin sebebini anlayabilecek bilişsel olgunlukta değildir. Çocuk bu yaş dönemlerinde kendi cinsi ve karşı cins arasındaki farklılıkları öğrenir. Bu yaş dönemlerindeki çocuklar yaptıkları davranışları bilinçli yapmaz, doğru ile yanlış ayırt edemezler. Bu yaş dönemlerinde çocuklara kızmak,ağır cezalar vermek doğru değildir. Tıpkı çocukluktan ergenlik dönemine geçişte olduğu gibi bu dönem de çocukluğa geçiş dönemidir. Her geçiş dönemi sancılı olabilir ancak kalıcı değildir. Çocuklarda gelişimin doğası gereği başlayan değişiklikler, ailelerin tutumuyla olumlu ya da olumsuz şekillenir. Her dönemin kendine has ihtiyaç ve özellikleri olması sebebi ile bunların ne derece karşılandığı ve beslendiği çocuğun kendisine ve çevreye olan tutum ve davranışlarını belirler. Genel olarak çocuğun gelişimini etkileyen özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Biyolojik değişiklikler
- Genetik etkenler

- Sosyal çevrenin etkisi
- Salgı bezlerindeki değişimler
- Annenin doğum yaparken çocuğun oksijensiz kalması(Beyin hasarları)
- Ailenin çocuk üzerindeki etkisi

3.3.Aileler ile Çocuklar Arasındaki İlişki

Aileler ile çocuklar arasındaki ilişkiler çeşitli faktörler ile ele alınacaktır. Ailelerin çocuk yetiştirmede etkilendiği en önemli faktör kültürdür. Özellikle aileler ile çocuk arasındaki ilişkiler toplumumuzun kültür yapısına bakılarak ele alınacaktır. Kültürün çocuk yetiştirmedeki etkisi araştırmalarla kanıtlanmıştır. Aşağıda aileler ile çocuklar arasındaki ilişkiler çeşitli yönlerden ele alınmıştır.

Anne-Baba İlişkisinin Çocuk Üzerindeki Etkisi:

Çocukların ilk olarak sağlıklı bir ortamda büyümesi anne ve babanın ilişki biçimlerine bağlıdır. Bu sebeple evlilikler yapılırken eşler arasındaki uyum, çocukların mutluluğu ve sağlığı açısından da önemlidir. Anne-baba ne kadar mutluysa çocuklar da o derece mutlu olur. Çocukların gözlerini ilk açtıkları ve gördükleri anne-babalarıdır. Çocuklar çoğu davranışı gözleyerek, model alarak öğrenirler. Anne ve babalarını gözleyen çocuklar aynı davranışları geliştirmeye başlarlar. Anne ve baba arasındaki ilişki çocuğun ileri ki yaşantısında diğer kurduğu ilişkileri de etkiler. Sürekli kavga ve tartışmaların olduğu anne-baba ilişkisinde çocuklarda mutsuz olurlar. Bu durum çocukların psikolojisini olumsuz etkiler. Çocuğun sağlıklı yetişmesi,ebeveynler tarafından ilgi gösterilmesi eşlerin ilişkilerine bağlıdır. Sürekli tartışan eşler, çocuğun gelişimine odaklanamazlar. Çocuk büyütmek emek,sabır,sevgi gerektirir. Mutsuz bir ortamda çocuk büyütmek, çocukla her yönden ilgilenmek zorlaşır. Eşlerin ilişkiyi sürdürememesi boşanmaları durumunda, çocuğun sağlığı ve gelişimi için ortak planlar ve kararlar alınmalıdır. Boşanma durumunda ebeveynler çocuklarının gelişimi ile ilgilenmeli, sevgilerini göstermeleri gerekmektedir. Anlaşamayan ebeveynler çocukları için tartışmadan bir araya gelip

kararlar alabilmelidirler. Anne-baba arasındaki ilişki çocuk için sağlıklı bir şekilde devam etmelidir. Çocuk anne-babasının mutlu olduğunu gördüğünde mutlu olur. Kötü bir ortamda büyüyen çocuk, dış çevreye yönelir. Mutluluğu doğru ya da yanlış dış çevrede arar. Çocuğun okul başarısı düşer, kendisine olan öz güveni azalır. Arkadaşlarıyla kavga edebilir, olumsuz tutumlar sergileyebilir. Çünkü çocuk anne ve babasından gördüğü şekilde davranır. Davranışçı kuramlar da çocuğun gözlem yoluyla öğrendiğini kanıtlamıştır. Anne-baba ilişkisindeki diğer bir olumsuz özellik ise eşlerin çok fazla birbirleriyle ilgili oldukları, çocuklarını ihmal ettikleri ilişki tarzlarıdır. Kişilerin birden çok rolleri vardır. Sadece eş rolüne odaklanmak, ebeveyn olma rollerini ihmal etmek demektir. Böyle bir ortamda çocuk yine sağlıklı büyümmez. Çocukların sağlıklı olmasında en önemli faktör ebeveynlerin ilgi ve sevgisidir. İlgisiz ve sevgisiz ortamda büyümüş çocuk, sevgiyi dışarıda arar ve diğer bireylerle ilişkilerinde bağımlı özellikler gösterebilir. Anne-baba davranışlarıyla çocuğa örnek olurlar. Olumsuz davranışlar, çocuklarında olumsuz davranışlar göstermesine sebep olur. Ebeveynler çocuğun yanında davranış ve konuşmalarına dikkat etmelidirler. Çocuğun ilk güven duygusunun oluştuğu yer anne ve babasıyla olan ilişkisidir.

Ebeveynlerin Çocukla Etkili İletişimi Nasıl Olmalıdır?

Ebeveynlerin çocukla olan iletişimleri çocuklara olumlu ya da olumsuz özellikler kazandıracaktır. Ebeveynlerin çocuklarla olan etkili iletişim biçimleri aşağıda verilmiştir.

- Çocuğa “Sen dili” değil, “Ben dili” ile konuşulmalıdır. Sen dili suçlayıcıdır. Örnek1: “ Odanı toplamayarak beni üzüyorsun.” Bu tarz iletişim ben dilidir. Örnek2: “ Yeter artık odanı topla dedim sana !” bu tarz bir iletişim ise sen dili ile kurulmuştur ve yanlış bir iletişim şeklidir. Bu şekilde çocuğa istenilen davranış kazandırılmaz tam tersi çocuğun istenilen davranışı yapmamasına sebep olur.
- Çocuk sakince dinlenilmelidir. Çocuk yanlış bir şey yaptığında çocuğa bağırarak, kızarak çocuğun daha çok inatlaşmasına sebep

olur. Çocuk anlaşılmadığını düşünür, çocuğun yaptığı davranışın sebepleri önce dinlenilmelidir.

- Çocuğun duyguları onaylanmalıdır. Örnek: “ Çok öfkeli olduğunun farkındayım ancak arkadaşına vurman doğru değil.” Çocuğun duygularını tanıması açısından yaşadığı duygular çocuğa yansıtılmalıdır. Çocuk duygularının anlaşıldığını hissedecek ve sakinleşecektir.
- Çocuğun boy hizasına eğilip, göz kontağı kurarak iletişim kurulmalıdır. Bu şekilde çocuk dinlenildiğini ve önemsendiğini hisseder. Çocukta bu tarz bir iletişim özdeğer oluşturur.
- İstekleri için kızıp bağırarak yerine anlaşıldıklarını hissetmeleri çocuklara iyi gelecektir. Çocuk: “Mısır istiyorum.” Anne: “ Mısır yemek çok istiyorsun, seni anlıyorum. Keşke kocaman kutularımızın içinde mısırlarımız olsaydı.”
- Çocuklara uzun öğütler verilmemelidir, çocuklar bunları dikkate almazlar. Kısa ve net açıklamalar yapılması çocukların anlayabilmesi açısından daha etkili olacaktır.
- Kurallar için arada hatırlatıcı kısa cümleler kurulmalıdır. “ Akşam yemeklerimiz saat 7’de idi, televizyon izlemeyi bırakman için son 10 dakikan kaldı.” gibi kısa ve hatırlatıcı cümleler, çocukların kuralları benimsemesini sağlar, hem de etkili iletişim kurulmuş olur.
- Emir verici cümlelerden kaçınılmalıdır.
- Çocuklarla “Empati” kurulmalıdır. Empati kurmak, çocuğu anlayabilmeyi ve daha sağlıklı iletişim kurmayı sağlar.

Ebeveyn ve Çocuk Arasındaki Çatışmaların Çözümü

Ebeveynler genellikle istedikleri davranışları çocuklara yaptırmak için ödül ve ceza yöntemini uyguladılar ancak ödül ve ceza yöntemi doğru bir yöntem değildir. Çocuk sadece o an davranıştan uzaklaşır ancak daha sonra ebeveyninin olmadığı zamanlar da bu davranışı tekrarlar. Çocuğa yaptığı iyi davranış sonrası maddi anlamda verilen ödüller de yararlı değildir. Çocuk yaptığı davranışı bundan sonra ödül almak için yapacaktır. Her olumlu davranışın ardından verilen ödül çocukta daha

fazla beklentilere yol açar. Çocuğa yaptığı davranış sonrası, davranışa yönelik olumlu ve destekleyici cümleler kurmak önemlidir. Yapılan olumsuz davranışlar sonucu çocukla çatışmaya girmek çocuğun savunmaya geçmesine sebep olur. Girişken ve bağımsız çocuklar yetiştirebilmek, sürekli çocukları azarlamakla mümkün değildir. Çocukluk döneminde ebeveynle çözölen çatışmalar bir sonraki dönem olan ergenlik dönemi için de önemlidir. Ergenlik döneminde çocuk yeni bir geçiş dönemine girmiş olacaktır. Kurulan iyi ilişkiler ergenlik döneminin de çok zorlu geçmesini engeller. İstenilen davranışı yaptırmak için ceza ya da baskı yöntemi etkili değildir. Aksine çocuğun daha çok içine kapanmasına ve bağımsız bir birey olmasına engel olur. Ebeveynin sözünü dinletmek için çocuğun her hatasına bağırması tam tersi çocuğun artık bu tepkileri umursamaz hale gelmesine sebep olur. Her aile bireyinin ailede belirli sorumlulukları vardır. Çocuğun da aile içinde belirli yaşına uygun sorumlulukları vardır. Örnek: Oyuncaklarını toplamak. Bu sorumluluklara çocuğun uyması ebeveyniyle arasındaki ilişkiye bağlıdır. Çocukla olan ilişkiler bir güç gösterişine dönüşmemelidir. En önemlisi çocuğun ebeveyninden farklı bir birey ve özellikleri olduğunu kabul etmektir. Kukla gibi çocuğu istenilen her yöne yönlendirmek çocuğun bireysel gelişimini engeller. Çocuğun özellikleri ebeveyniyle aynı olmak zorunda değildir. Her birey biriciktir, Çocuğu tanımak ve çocuğun yeteneklerini keşfetmek, çocuğu bu yönde desteklemek çocuğun kişisel gelişimine ve ebeveynleriyle olan çatışmaların azalmasına sebep olur. Çocuğun kendi benliğinin bulunmasına destek olunmalıdır. Çocukları diğer çocuklarla karşılaştırmak asla doğru değildir. Karşılaştırma yapmak çocuğun özdeğerini düşürür. Çocuk kendisini başarısız,kötü,beceriksiz hisseder. Böyle bir çocuktan başarı ve sorumluluk beklenemez,çünkü çocuk kendisini beceriksiz,hiçbir iş yapamayan hissettiği için kaygı ile yapılması gereken işlerden uzak durur. Çocuk ebeveynleri tarafından takdir görmek ister. Çocuğun kendine olan öz saygısı ilk olarak ebeveynleri tarafından oluşturulur. Özellikle ilkökul çağındaki çocuklar başarılı olmak ve göze girmek isterler. Çocukların her girişimi desteklenmeli ve engel olunmamalıdır. Kendisini ve çevresini keşfetmek isteyen çocuk sorular sorar ve bir şeyleri yapmak için girişimde bulunur. Çocuğun yaşına göre yapmaması gereken şeyleri yapmak istemesine aşırı tepki vermek doğru değildir. Öğrenmek için giriştikleri her adım

desteklenmelidir. Ebeveyn ile çatışma yaşamayan çocuklar daha başarılı ve daha girişkin olurlar. Çocuğun ebeveynine karşı tutum ve davranışları yine ebeveynin çocuğa nasıl davrandığı ile ilgilidir. Ebeveynler genellikle çocuklar ağlayınca çocukların ağlamasına izin vermezler ya da kızarlar, bu doğru bir davranış değildir. Ağlamakta bir duygudur, bu duyguyu çocuğun dışarı aktarması önemlidir. Öfkelenen çocuğun ağlaması bu öfke duygusunu dışarı atabilmesi demektir. Üzgünken çocuğun ağlayabilmesi üzüntüsünün azalmasını sağlar. Öfke doğal bir duygudur ve çocuğa öfkelenildiği için kızmak çocuğun duygularını sağlıklı yaşamasına engel olur. Ebeveynler çocukla vakit geçirmeli, çocuklarıyla oturup konuşabilmeli, oynayabilmeli ve dinleyebilmelidirler. Çocuğa sadece istenmeyen davranış için yanaşmak, çocuğun bu davranışlarını pekiştirir. Ebeveynlerinin ilgisini olumsuz davranışlar yaparak üzerine çeken çocuk bu davranışları tekrarlar. Çocuk her zaman ilgi ister ve bu ilgiyi olumlu ya da olumsuz her yolla kendi üstüne çekmek ister. Sadece olumsuz davranışlarda çocukla iletişime geçmek çocukla ebeveyn arasında keskin mesafeler oluşturur. Çocuğun istenmeyen davranışları yapmasının bir diğer önem sebebi ise televizyonlar ve tabletlerdir. Çocuklar gördükleri davranış model alma eğilimindedirler, bu sebeple çocuğun izledikleri şeylere dikkat etmek önemlidir. Ayrıca Ebeveynlerin de sürekli tablet ya da telefonla meşgul olması yine çocukla ebeveyn arasına sınırlar çizer. Bir diğer önemli nokta çocuğu aşağılamamak ve yapamadığı şeyler için ona kızmamaktır. Yukarıda verilen iletişim tarzlarının uygulanması da çocukla ebeveyn arasındaki çatışmaları azaltır. Çocuğu tanımak ve onun iletmek istediği mesajları anlamak çocuğun öfkelenmesini azaltır. Özellikle küçük yaşlardaki çocuklar dil açısından sınırlı cümleler kurabildikleri için çocukların ne demeye çalıştıklarını anlamak ve bunları tamamlamak önemlidir. Kendi çocuklarını tanıyan bireyler onlarla daha az çatışmaya girerler. Genel olarak çocukla çatışmaya girmemek için:

- Çocukla ilgilenmek gerekir.
- Çocuğu tanımak gerekir.
- Ödül ve ceza yöntemleri uygulanmamalıdır. Ödül maddi değil, manevi şekilde verilmelidir.

- Sadece istenilen davranışlar için çocukla iletişime geçmek doğru değildir.
- Çocukları başka çocuklarla kıyaslamak yanlıştır.
- Çocuk ağladığında engel olunmamalıdır.
- Çocuğun araştırma isteğine izin verilmelidir.
- Çocuğa vurmak, kızmak daha çok çatışmaya yol açar.
- Çocukla istenilen davranış için iş birliği yapılmalıdır.
- Çocuğun istek ve arzuları dikkate alınmalıdır.
- Çocuğun yaşına uygun,onun da isteğiyle sorumluluklar verilmelidir.
- Çocukla inatlaşılmalıdır.
- Çocukla güç savaşına girilmemelidir.

4.ERGEN

4.1.Ergenliğin Tanımı

Fiziksel ve psikolojik değişikliklerle ortaya çıkan çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş dönemi olan kızlarda 10, erkeklerde 11 yaş civarında başlayan döneme “Ergenlik dönemi” denir.

4.2.Ergenlik Dönemi Özellikleri

Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş dönemidir. Yapılan bazı araştırmalara göre bu dönemin 25 yaşına kadar sürdüğü ortaya koyulmuştur. Ancak genel anlamda ergenlik dönemi için 10-18 yaş aralığı diyebiliriz. Bu dönem fiziksel değişikliklerle başlar. Özellikle hormonal değişimlerin olması ergenlik dönemindeki kişileri birçok yönden etkiler. Bu dönem çocukluk ve yetişkinlik arasında ergenler, sıkışık kalmıştır. Fiziksel değişiklik olarak kızlarda adet görme,tüyenme,göğüslerin belirginleşmesi,vücut hatlarının belirgin olması gibi özellikler ortaya çıkmaktadır. Erkeklerde ise vücut olarak gelişme, sakalların çıkmaya başlaması,tüyenme gibi özellikler görülmektedir. Bu dönem yaşanan hormonal değişimlerle birlikte ergenlerde sivilcelenmeler görülebilir. Ergenler, bu yaşadıkları değişime

uyum sağlamaya çalışırlar. Genellikle bu değişimler ergenliğin ilk evrelerinde görülür. Ergenliğin ikinci evresinde vücuttaki değişimler azalır. Ergenlik döneminden önceki dönem de okul başarısına odaklanan çocuklar, ergenlik ile birlikte karşı cinse tekrar yönelmeye başlarlar. Bu dönem de ergenler birçok yönden karmaşa içindedirler. Özellikle yapılan araştırmalara göre 22 yaşına kadar ergenlerin beyin gelişiminin sürdüğü ortaya koyulmuştur. Ergenlerin düşünme ve mantıktan sorumlu olan kısım olan sol beyin lobu gelişmeye devam eder. Bu dönem özelliği olarak ergenlik döneminde beynin duygusal bölümünden sorumlu olan kısmı sağ lob daha etkindir. Dolayısı ile ergenlerin duygusal tarafları mantıksal taraflarına göre daha ağır basmaktadır. Bu dönem de inatçılık, agresiflik ve kendini kanıtlamaya çalışmalar normaldir. Çünkü ergen artık yetişkin gibi görülmek ister ancak bir taraftan da ebeveynlerinin ilgisine, sevgisine muhtaçtır. Bu dönem ergenler “Kimlik bunalımı” içindedirler. Ergen bu yetişkinliğe geçiş döneminde kendini bulmak ister. Hedefleri, istekleri ve kim olduğunu araştıran ergen, ağır bir stres içindedir. Bu dönem ergenler dürtüseldir. Arkadaş çevrelerine yönelmiştir ve onlar tarafından kabul görmek isterler. Ailelerine ise büyüdüklerini kanıtlamaya çalışırlar, bu sebeple aile ile ergen arasında çatışmalar oluşur. Ruhsal değişimler ile birlikte ve bu dönemin özelliği olarak duygusal olarak baskın olan ergenler karşı cinse karşı yoğun ilgi beslerler. Bu dönem ergenlerin sosyal çevrelerine yönelmesi ile birlikte dış görünüşlerine önem vermeleri artmıştır. Ergen beğenilmek ister, kabul gördüğü kadar kendisine olan özsaygısı artar. Bu dönem sosyal çevreye katılmak için arkadaşlarına uyabilir ve onlar gibi davranabilir. Ergenlerin arkadaş grubuna katılmak için sigara, alkol gibi maddeleri kullanmalarına dikkat edilmelidir. Ergen , ebeveynlerinin arkadaşlarının yanında çocuk gibi davranmalarına tepki gösterir. Kabul görmek ve özenliklerini beslemek için sosyal çevreye uyum söz konusudur. Okulda en popüler en yakışıklı olma gibi istekleri vardır. Kendi başlarına hareket etmek isterler, çünkü artık bir yetişkin olduklarını düşünürler. Bu sebeple aile ile ergen arasında çatışmalar çıkar. Ruhsal olarak karmaşalar yaşayan ergenin ders başarısının düşmesi de görülebilir. Bu dönem karşı cinse yönelme, aşık olma gibi davranışlar gösterebildiğinden derslerde başarısızlık görülür. Unutulmaması gereken ise her bireyin farklı ve biricik olduğu bu özelliklerin genel olarak görülebildiğidir. Ergenlik döneminin iyi geçmesi, çocukluk döneminin nasıl geçtiğine bağlıdır.

Mutlu bir çocukluk geçiren ergen, bu dönemini daha az stresle atlatır. Bu dönem Freud'un psikoseksüel gelişim kuramının "Genital dönem" ine denk gelir. Yapılan araştırmalar, çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan olayların yetişkinlik dönemini etkilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle Freud gibi psikanalizciler bu dönemlerin yetişkin yaşam üzerindeki etkisi üzerinde dururlar. Çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan travmalar ya da aile ilişkileri yetişkin dönemde nasıl bir insan olunacağını etkiler. Psikanaliz kökenli aile terapistleri ise, ailenin sorunlarında geçmiş odaklı çalışırlar. Psikanalizciler bireyin yaşadığı kişilik bozuklukları ya da davranış problemlerinde bireyin çocukluk ve ergenlik dönemlerini incelerler. Bu dönem ergenler, bilişsel olarak da gelişmişlerdir. Piaget'in kuramına göre ergenlik dönemi "Soyut bilişsel dönem"e denk gelmektedir. Yani bu dönem de siyaset,felsefe,din gibi soyut konuları anlayabilirler. Matematiksel işlemleri kafalarından çözebilirler. Bu sebeple ergenin "Empati" yeteneği bu dönem de ortaya çıkar. Diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini anlayabilirler, bu dönem toplumsal konulara yönelmeler görülebilir. Otoriteye karşı gelme eğilimleri vardır. Ergen bir yolla kendini kanıtlamak ister. Ne yapacağını bilemeyen ergen toplumsal,kişisel,grupsal,ailesel kimliklerde buhran yaşarlar. Dürtüleri kontrol edebilmeden ve mantıklı düşünmeden sorumlu frontal lob henüz gelişmek üzere olduğundan dürtüsel davranabilirler. Aileden uzaklaşıp dış çevreye yönelmeye başlayan ergen bu dış çevrede bir kimlik oluşturmaya çalışır. Üst bilişsel gelişimleri bu dönemde gelişmektedir. Soyut düşünme becerisinin ortaya çıkmasıyla birlikte bilişsel üretkenliğin de ortaya çıktığı bir dönemdir. Genel olarak ergenlerde ortaya çıkan değişiklikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Fiziksel değişimler görülür.
- Hormonal değişiklikler görülür.
- Ruhsal değişimler ortaya çıkar.
- Sosyal çevreye yönelim vardır.
- İnatçılık, otoriteye başkaldırma gibi özellikler görülür.
- Soyut düşünebilirler.
- "Kimlik bunalım"ı görülmektedir. Kimlik arayışı içindedirler.
- Mantıksal olarak davranmaktan çok duygusal olarak hareket ederler.

- Karşı cinse ilgi artmıştır.
- Dürtüsel davranabilirler.

4.3.Ergenlik Döneminde Aile ve Ergen İlişkileri

Bir önceki bölüm de aile ve çocuk ilişkileri anlatılmıştı, aile ve çocuk ilişkileri ergenlik dönemini de etkiler. Sağlıksız aile ilişkileri sürmekteyse ergenlik dönemi krizleri daha fazla görülür. Aile ve ergen ilişkilerini etkileyen faktörler aşağıda verilmiştir.

- Kültür
- Çocukluk dönemi aile ilişkileri
- Ailenin tutum ve davranışları
- Ergenlik dönemi özellikleri

Ebeveyn ve Ergen Arasındaki Çatışmaların Sebepleri ve Sonuçları

Ebeveyn ve ergen arasındaki çatışmaların en önemli sebebi, kültürdür. Toplumumuzun kültürüne göre anne- babaya saygı, itaat ve anne-babanın sözünden çıkmama gibi beklentiler vardır. Çocuk ya da ergen ebeveynlerle zıtlaşmamalı ve saygısızlık yapmamalı, ebeveynler ne derse o yapılmalı gibi düşünce tarzı vardır. Çocuk ya da ergen ebeveyni ile zıtlışırsa bu saygısızlık ya da şımarıklık olarak kabul edilir. Bu durum bağımsız bir birey olma yolunda adım atan ergenlerle çatışmalara sebep olur. Bu tutum çocukların ve ergenlerin ailelerinden bağımsızlaşmasına engel olur. Kendi ayakları üzerinde duran bireyler yetiştirebilmek, çocuk ve ergenlerinde farklı bir kişilik oldukları ve kendi özelliklerinin olduğunu kabul etmekle başlar. Kendisini yetişkin olarak kabul eden ve farklı bir kimlik yaratmaya çalışan ergen bu baskılardan dolayı çatışmalara girer ve aileden uzaklaşır. Ailede çok baskı varsa yetişkinlik dönemlerinde bağımlı bireyler olurlar. Bağımlı bireyler, ailelerinden farklı düşüncelere sahip olamazlar, hep ailelerinin onaylarına ihtiyaç duyarlar, ilişkilerinde de anne ve babalarının özelliklerini sürdürürler. Bu sebeple yetişkinlik yaşamlarında ilişkilerinde sorunlar yaşarlar. Bağımlı olan yetişkinler, ailelerinden kopamazlar. Bu durum özellikle ergenlik

döneminde bir birey olma ve kimlik bulma yolunda arayış içinde olan ergeni olumsuz etkiler. Aile içi ilişkiler ve yetiştirilme tarzı bu sebeple ergenlerin üzerinde çok fazla etkilidir. Ailenin tutum ve davranışları ergenlik döneminin kötü ve buhranlı geçmesi sebebi ile ergenin kimlik karmaşası yaşaması ile sonuçlanabilir. Çocukluk dönemi aile içi ilişkilerin sağlıklı ya da sağlıklı olmaması ergenlik döneminde yaşanan kimlik arayışını kolaylaştırabilir ya da zorlaştırabilir. Bu sebeple aile terapistleri, ailenin yapısının çocuk ve ergenler üzerindeki etkisini vurgular. Bowen, Ailede yaşanan kötü ilişkilerin nesilden nesile aktarıldığını araştırmalarında ortaya koymuştur. Özellikle ergenin kendi benliğini ailesinden ayıramaması sonucu bu durum bir sonraki nesile aktarılır. Bu durum nesiller arası devam eder ve huzursuzluklara sebep olur. Satir, araştırmalarında iletişim tarzlarının aile üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır. Sağlıksız bir iletişim aile içi çatışmalara yol açar. Bu sağlıksız iletişim kişinin özsaygısının azalmasına sebep olur. Minuchin'in yaptığı araştırmalara göre ise aile bir sistemdir ve her ailenin kendine has bir yapısı vardır ancak bu yapının sağlıklı ya da sağlıksız olması aile içi ilişkileri etkiler. Ergene çok sert kurallar ve sınırlar koymak ergenle çatışmaya yol açar. Aile yapısı içinde yetişkin olduğunu kanıtlamaya çalışan ergene söz hakkı verilmemesi ergenin yüksek stres yaşamasına sebep olur. Ergene istenilmeyen bir davranış ifade edildiğinde ebeveyn bu istemediği davranışı kendisi yapıyorsa ergen, bu olumsuz davranışı yapmayı sürdürür. Bu sebeple ebeveynlerin söyledikleri ile yaptıklarının aynı olmaması da çatışmaya yol açar. Çok katı olunması ya da çok ilgisiz olunması doğru bir yaklaşım değildir. Özellikle ergenlik döneminde çocuğun, ilgiye de ihtiyacı vardır. İlgiyi bulamayan ergen, daha fazla dış çevreye yönelir ve olumsuz davranışlar edinme olasılığı daha da artar. Ailede yaşanan travmalar ergeni madde bağımlılığına, okul başarısının düşmesine, arkadaş ilişkilerinin kötüleşmesine sürükler. Ailede huzurun olmaması çocukta davranış ve kişilik bozukluklarına yol açar. Ergenin dönemsel ve doğal olarak agresif,hırçın olması aile içi ilişkileri etkiler. Ailenin yapı özellikleri ergenin nasıl bir birey oluşunda, kimlik oluşumunda etkilidir. Ailedeki sorun çözme yolları nasılsa çocuk ve ergenler de bu çözüm yollarını uygular. Bir ailedeki iletişim sürekli bağırma ve tepki verme şeklindeyse ergen de aynı iletişim yolunu kullanır. Boşanma,ölüm gibi hayati olaylar ailede yaşandıysa bunlar ergenin psikolojisini etkiler. Çocuğun ergenlik

döneminde aile yapısında ciddi kültürel değişimler yaşanmışsa ergen kimlik arayışında sorunlar yaşar. Bu dönemde yaşanan önemli ve kötü olaylar, ergeni depresyona sokabilir. Ailenin yaşanan stresli olayları nasıl karşıladığı ve neler yaptığı ergen üzerinde etkilidir. Aile ortamı, anne-baba ilişkileri ergenin nasıl bir kimlik inşa edeceğini etkiler. Bu dönem de ergen olumsuz davranışlara yönelebilir. Dönem gereği stresli olan ergen, ailedeki huzursuzluklarla çıkmaza sürüklenir. Ailede görülen özellikler yetişkinlik döneminde tekrar ortaya çıkar ve devam eder. Başkalarının yanında kızmak, başkalarıyla kıyaslamak ergenin özbenliğini kötü etkiler. Bu dönem de ergen kendi kişilik yapısını ve özelliklerini keşfetmeye çalışırken, ebeveynin ergeni kendi istediği şekilde yönlendirmesi ve başkalarına benzetmeye çalışması ergenin kendi benliğini bulmasını engeller. Ebeveynin istediği gibi olsa da olmasa da ergen, kendi seçim ve isteklerini kendisi keşfetmeli ve buna göre davranmalıdır. Ayrı bir birey olma yolunda bu isteklere, seçimlere saygı duyulmalıdır. Her ne kadar ergenlikte fiziksel değişiklikler gerçekleşse de ergenin bir tarafı çocuktur. Bazen çocuksu davranışlar yapması normaldir. Ebeveyn ve ergen arasındaki çatışmaların sonucu özet olarak aşağıda verilmiştir.

- Aile içi huzursuzluk madde bağımlılığına sebep olabilir.
- Ergen, ailedeki huzursuzluk sonucu depresyon yaşayabilir ve intihara kalkışabilir.
- Davranış ve kişilik bozuklukları ortaya çıkabilir.
- Okul başarısında düşüş görülebilir.
- Bu dönem kimlik karmaşası ile son bulabilir.
- Aile içi ilişkiler sonucu bağımlı ya da aşırı bağımsız bireyler olabilirler.
- Ergenin arkadaşlarıyla ilişkisi bozulabilir.

Ebeveyn ve Ergen Arasındaki Çatışmaların Çözümü

Çatışmaların çözümü sağlıklı bir aile yapısının oluşturulması ile mümkündür. Çok sert kurallar, bağımsız olmak isteyen ergenlerle çatışmaya yol açar. Kuralların esnek olması önemlidir. Aile içi kararların alınımında ergenlere de söz hakkı verilmelidir. Bu dönemin en önemli

özellği ergenin artık çocuk olmadığını kanıtlamaya çalışmasıdır. Bu sebeple ergenin yaşamıyla ilgili aile karar verirken ergenin de düşünceleri ve istekleri sorulmalı ortak kararlar alınmalıdır. Koyulması gereken sınırlandırılmalar açıklanmalıdır. Sakin ve dikkatli dinlemek, söz hakkı vermek çatışmaya azaltır. Ergenin kimlik arayışında ona destek olunmalıdır. “Empati” kurma yeteneği gelişen ergen, açıklamaları anlayacaktır. Çok fazla nasihat etmemek açıklamaların çok uzun olmaması ergenin zıtlaşmasına engel olur. Sevgi ve ilgi verilmelidir ancak çok sıkacak şekilde olmamalıdır. Ergen arkadaşlarından kötü davranışlar edindiğinde bunların neden yapılmaması gerektiği ergene sebepleri ile açıklanmalıdır. Ergen bedensel ve ruhsal gelişimi için çeşitli aktivitelere yönlendirilebilir. Sağlıklı ailelerde sorunlar, kızarak,bağırarak değil sakince düşünüp aile üyelerinin ortaklaşa konuşmalarıyla çözülür. Bu dönemin sağlıklı aşılması ebeveynlerin sakin olmasına bağlıdır. Sakin olmak ve destekleyici davranmak sorunların aşılmasını sağlar. Olumlu iletişim biçimleri ailedeki sorunları azaltır. Aile içinde ergene gerekli özgürlük ortamı sağlanmalı ancak gerekli sınırlandırmalar da yapılmalıdır. Bir yetişkin gibi davranılan ergen, daha sakin olur. Ergenin amacı büyüdüğünü göstermektir. Ebeveynlerin davranış tarzları ya da tutarsızlıkları ergeni etkiler. Ebeveynlerin tutarsız olmamaları gerekmektedir, bu sayede koyulan sınırlara ergen daha çok uyar. Ergeni sürekli eleştirmek, özsaygısının düşmesine ve hırçınlaşmasına sebep olur. Aile bireyleri öfke duyguları yaşayabilir ancak bu duyguların nasıl sağlıklı dışa vurulduğu ergene örnek olarak gösterilmelidir. Bu dönem de ergenin yaptığı her şeye karışmak değil, ona rehber olmak önemlidir. Ergenin bu yetişkinliğe geçiş aşamasında kendisini kanıtlamaya çalışması normaldir. Sakin ve her denileni yapan bir ergende tuhaflık olduğu düşünülmelidir. Kuşaklar arası çatışmaları önlemek, her kuşağın farklı olduğunu ve her şeyin değiştiğini bilmek ve saygı duymak ile mümkündür. Ergen farklı müzik dinleyebilir,farklı yemekler sevebilir ya da farklı giyim tarzlarını deneyebilir. Bu kendini keşfetme sürecinde farklılıkları deneyebilir, eleştirmek ya da karşı çıkmak ergenin bir birey olmasını engeller ve sonuç olarak karşı gelmesine sebep olur. Bu tarz durumlarda ergenin seçimlerine saygı duyulmalıdır. Ergenin dış çevreyi keşfinde yanlış yola sapmasını engellemek bağırarak değil, yol gösterici olarak mümkündür. Ergenle kurulan ilişkide “Empati” kurmak, onları daha iyi anlamayı ve

davranmayı sağlar. Ergenlerle olan konuşmalar, herkesin içinde değil, sakın bir ortamda ve göz göze gelerek konuşulmalıdır. Sık sık öfke patlamaları yaşayan ergene sakın ve düzgün bir iletişim tarzıyla cevap vermek, ergenin de yetişkinlik döneminde böyle davranmasına sebep olur. Sürekli kızılan bir ergen, ailesinden her şeyi saklamaya başlar bu şekilde ergen kontrol edilemez. Ailenin ergeni koruyabilmesi için ne yaptığını bilmesi önemlidir. Bu da ancak sakın kalmak ve dinlemekle mümkündür. Sakın kalan ve sevgiyle yaklaşan ebeveyne ergen her şeyi anlatabilir. Ergenin agresif bir dönemde olması iletişimin kesilmesi anlamına gelmektedir, ergen ailesinin rehberliğine ve iletişimine ihtiyaç duyar ancak bu iletişimin özelliği önemlidir. Ergen hep karşı çıkıyor, zıtlıyor diye ergeni kendi haline bırakmakta doğru değildir. Ergenlerin çevreye yönelmesi ve dürtüsel olmaları onları yanlışlara sürükleyebilir bu yüzden kızmadan, sakın davranarak iletişim kurmak önemlidir. Ergenle yeri geldiğinde arkadaş gibi olmak ve birlikte aktiviteler yapmak, iletişimi güçlendirir ve ergenin daha çok ebeveynine yaklaşmasını sağlar. Ergenliğin bir dönem olduğunu ve bu dönemin özelliklerini bilmek ebeveynle ergen arasındaki sorunları azaltır. Kohlenberg'e göre birçok ergen ahlaki gelişim aşamalarında 3.evrededir. İlişkiler ve kişisel uyumun görüldüğü bu dönem daha önce de anlatıldığı gibi iyi arkadaş ilişkileri kurmak ve çevreye kendisini kabul ettirmektir. Bu sebeple ergenin arkadaşlarını eleştirmek ya da keskin sınırlar koymakta ergenle çatışmaya yol açar. Bir taraftan ergen, ebeveyni tarafından takdir görmekte ister. Ergen Kohlberg'e göre 4. Evre olan toplumsal düzen ahlaki aşamasının özelliklerini de taşıyabilir. Bu sebeple ergenlerin çoğu hak, adalet gibi kavramlara önem verirler. Bunları çiğneyen ebeveynleri dahi olsa tepki verip, karşı çıkarlar. Özellikle bu dönem ergenin benliğine edilen kötü söz ve hakaretler, ergenin daha çok tepki vermesine ve agresifleşmesine sebep olur. Ebeveynler ne kadar sinirlenirse sinirlensinler ergenin benliğine ve kişiliğine hakaret etmemelidirler. Ergenle çatışmalara çözümler aşağıda özet olarak maddeler halinde verilmiştir.

- Agresif ergen karşısında ebeveynler sakın kalmalıdır.
- Ergene yapılan sınırlandırmalar, sohbet tarzında sebepleriyle açıklanmalıdır.

- Ergene çok baskı uygulamamak gerekir.
- Ergene rehberlik yapmak , yol göstermek gerekir.
- Kurallar, ergen ile birlikte düşünceleri sorularak koyulmalıdır.
- Ebeveynlerin yaptıkları ile söyledikleri tutarlı olmalıdır.
- Ergeni diğer kişilerle kıyaslamamak ve kişiliğine karşı hakaret etmemek gerekir.
- Ergenle yeri geldiğinde arkadaşça konuşmak ve sevgi, ilgi göstermek gerekir.

5.YÖNTEM

5.1.Evren ve Örneklem

“Aile içi ilişkilerin ergenlere etkisi” adlı araştırmanın evreni 13-18 yaş aralığı bireylere yöneliktir. Araştırmanın örneklem sayısı 31 kişidir.

5.2.Verilerin Toplanması

6.BULGULAR

Yapılan araştırmada verilerin toplanması görüşme yöntemi ile yapılmıştır. Yapılan görüşmede sorular açık uçlu ve kapalı uçlu soru tiplerini oluşturmaktadır.

6.1.Genel Sonuçlar

Tablo 1.

İlişkiler

İLİŞKİLER	KÖTÜ ORANI	İYİ ORANI	ÇOK İYİ ORANI
Anne ile ilişkiler	19.4%	64.5%	16.1%
Baba ile ilişkiler	54.8%	41.9%	3.2%
Kardeşler ile ilişkiler	9.7%	41.9%	19.4%
Aile içi ilişkiler	38.7%	51.6%	9.7%

13-18 yaş arası ergenlerle yapılan görüşme sonuçlarına göre aile içi ilişkilerin çocuk ve ergenlere etkisinin fazla olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre aile içi ilişkileri iyi olan çocuk ve ergenlerin daha fazla mutlu ve sağlıklı olduğu, aile içi ilişkileri kötü olan çocuk ve ergenlerin ise sağlıksız ve mutsuz oldukları gözlemlenmiştir. Aile içi ilişkilerin ergenlere etkisi ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalardan elde edilen kuramlar, bu araştırmada elde edilen sonuçları destekler özelliğindedir. Toplumumuzdaki kültür yapısının ergenler üzerinde baskı oluşturduğu tespit edilmiştir. Aile içi ilişkilerde ergenlerin anne, baba ve kardeşleriyle ilişkileri ve iletişimleri değişiklik göstermektedir.

6.2.Alt Boyutlara Göre Sonuçlar

Ergenler ile Annelerinin ilişkileri

Yapılan görüşme sonucuna göre ergenlerin anneleriyle ilişkilerinin daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu sonuç 31 kişinin cevaplarına göre elde edilmiştir.

Ergenler ile Babalarının İlişkileri

Görüşme sonucuna göre ergenlerin, annelerine oranla babalarıyla ilişkilerinin daha az olduğu görülmüştür. Babalarıyla ilişki ve iletişimleri daha sınırlıdır.

Ergenlerin Kardeşleri ile İlişkileri

Ergenlerle yapılan görüşmeler sonucuna göre kardeşleri ile ilişkilerinin genel olarak iyi olduğu görülmüştür.

Ergenlerin Aile İçi İlişkileri

31 kişiyle yapılan görüşmeler ve alınan cevaplara göre ergenlerin anneleriyle ilişkilerinin daha iyi babalarıyla ise daha kötü olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre babalar daha otorite ve baskı figürü olarak görülmektedir. Anneler ile ise daha rahat iletişim kurulduğu görülmüştür. Genel olarak görüşme sonucuna göre ergenlerin aile içi ilişkileri ve mutlu, mutsuzluk oranları değişmektedir. Ancak aile içi ilişkilerin ergenlerin ruhsal durumuna etkisi fazladır. Sonuca göre, ergenler babalarının baskıcı olmalarından rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Anneleri ile ilişkileri kötü olan ergenlerin ise aynı şikayetleri anneleri için yaptıkları görülmektedir. Kardeşleriyle ilişkilerinin genellikle iyi olduğunu ifade eden ergenler, kardeşleriyle ilişkilerinden çok okulla ve arkadaş çevresiyle daha fazla iletişim halinde olduklarını söylemişlerdir. Kardeşi olmayanlar ya da ablası abisi olup evli olanların da olduğu görülmüştür.

7.SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırma, aile içi ilişkilerin ergenlerin olumlu ya da olumsuz davranışları üzerine etkilerinin olduğu varsayımı öne sürülerek yapılmıştır. Bu araştırma 31 kişiye uygulandığı için sonuçlar herkese genellenememektedir. Geçerli sonuçların ve genellemelerin yapılması için araştırma birçok kişiye uygulanmalıdır. Bu durum zaman, maliyet ve

pandemi hastalığı dolayısı ile araştırmayı sınırlandırmaktadır. Yapılan araştırma, önceki kuramlara da atıf yapılarak yazılmıştır. Aile içi ilişkilerin ergenlere etkisi konusunda yapılan önceki araştırmalar, 31 kişiyle yapılan görüşme sonuçlarını desteklemektedir. Yapılan önceki araştırmalar, aile içi ilişkilerin ergenlerin birçok davranışına etkisi olduğunu göstermektedir. Mutlu bir aile ortamında yetişen çocukların yetişkinlik yaşamlarında daha mutlu ve sağlıklı ilişkiler kurabildiği ortaya koyulmuştur. Kültüründe aile yetiştirme biçimleri üzerinde etkisi olduğu özellikle toplumumuzda babaların daha baskın oldukları ve ergenlerin iletişimlerinin babalarıyla daha sınırlı olduğu anneleriyle ile iletişimlerinin daha iyi olduğu görülmüştür.

Yapılan görüşme sonucuna göre de toplumumuzda ergenlerin anneleriyle daha iyi anlaştıkları, babalarıyla daha az iletişimlerinin olduğu sonucu çıkmıştır. Yapılan genel araştırma ve kuramlar, baskıcı aile yapısının ergenlerle çatışmaya yol açtığını göstermektedir.

Özellikle araştırmada çocuklardan bahsedilmiştir, çünkü çocukluk döneminin iyi ya da kötü geçmesi ergenlik dönemini etkilemektedir. Araştırmalar, huzurlu bir çocukluk dönemi geçiren ergenlerin daha az stresli ve daha az mutsuz olduklarını ortaya koymaktadır. Çocukluktan itibaren ailelerin çok baskıcı ya da çok serbest olmasının bireyin tüm dönemlerinde etkisi görülmektedir. Çok baskıcı aile ortamı çocuk ve ergenin ailesine bağımlı olmasına ve içine kapanık olmasına ya da hırçın olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple en uygun aile tipinin demokratik aile olduğu görülmektedir. Çocuk ve ergenlerin demokratik ailelerde büyümeleri ile daha öz güvenli, kendisini ve çevresini seven bireyler oldukları ortaya koyulmuştur. Demokratik aile tiplerindeki iletişim şekli, her bireye söz hakkı verilmesi ve değer verilmesi çocukların daha sağlıklı bireyler olmalarına ve daha sağlıklı ilişkiler yaşamalarına sebep olmaktadır. Çocukların iyi ya da kötü davranışlarını ailelerinden rol model alarak öğrendikleri ve bu davranışları uyguladıkları görülmüştür. Çocukluk ve ergenlik dönemindeki aile içi ilişkiler ve yetiştirilme tarzları yetişkinlik döneminde nasıl bireyler olacaklarını etkilemektedir. Ailelerinde önemle travmalar yaşayan kişiler depresyona daha meyillidir. Yapılan araştırmalar, ailedeki rollerin, sınırların, kuralların iyi yapılandırılmış olmasının çocuk yetiştirilmesinde önemli olduğunu göstermektedir. Aile içinde çocuklara yeterince sevgi verilmesi ile

çocuklar, daha mutlu ve sağlıklı olmaktadır. Ergenlik döneminin çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş dönemi olması çocuğun fiziksel, psikolojik birçok değişiklik yaşaması onda gerginlik ve stres yaratmaktadır. Bu dönem dürtüsel olabilirler ve beyin yapılarındaki mantıklı düşünmeden sorumlu frontal lob olgunlaşmaya devam etmektedir, bu sebeple ailelerin davranış ve tutumlarının sağlıklı olması ergenin bu dönemi iyi bir şekilde atlatmasını sağlar. Kritik bir dönemdir, çünkü ergen bu dönem “Kimlik arayışı” içindedir. Bu dönem ergenin kendi benliğini ve kişiliğini sağlam inşa edebilmesi aile içi iletişimlerin olumlu olması ile mümkündür. Toplumumuzda ergenlik dönemi özellikleri olan hırçnlık, karşı cinse ilgi, dürtüsel davranma olumsuz olarak görülmekte ve tepki ile karşılanmaktadır. Genellikle bu tarz davranışlar toplumumuzda saygısızlık, şımarıklık olarak ifade bulunmaktadır. Bu sebeple aile ile ergen arasında çatışmalar ve uyumsuzluklar ortaya çıkar. Ergenin artık ailesi tarafından yetişkin olarak kabul edilmek istemesi ailenin ise çocuk olarak görüp bu yönde davranışlarda bulunması bir diğer önemli çatışma sebeplerindendir. En sağlıklı ergenin bir tarafının çocuk bir tarafının yetişkin olduğunu bilmek ve buna göre davranmaktır. Sonuç olarak, çocukların ve ergenlerin davranışları, ailelerin onlara olan tutumlarına bağlıdır. Ergenlik dönemi geçici bir dönemdir ve bu dönem ergene yol göstermek, dinlemek, sakin olmak gerekmektedir. Önerilerim: Konunun geniş kitlelere hitap etmesi sebebi ile daha fazla zaman gerekmektedir. Konuyla ilgili güvenilir ve kesin sonuçlar elde etmek için farklı araştırma yöntemlerinden faydalanılmalıdır. Araştırma örneklem sayısı olabildiğince geniş tutulmalıdır. Araştırma planı ve maliyetleri detaylıca incelenmeli ve yazılmalıdır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Bakırcioğlu, R. (2015). *Çocuk ve ergenlerde ruh sağlığı* (6. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2021). *İçimizdeki çocuk* (67. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Güneş, A. (2021). *Çocuk eğitiminde 100 temel kural* (10. baskı). İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Küçükyazıcı, B. (2018). *Çocuk büyütürken en sık sorulan 100 soru 100 cevap* (1. baskı). Ankara: Büyükada Yayınevi.
- Yavuzer, H. (2021). *Çocuk eğitimi el kitabı* (41. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, Ö. S. M. (2020). *Aile psikolojisi* (1. baskı). Ankara: Sarıyıldız Ofset.
- Mert, A., Köklü Bayrakçı, E., Kiper, C., & Kesici, Ş. (2017). *Vaka örnekleriyle birlikte aile danışma kuramları ve teknikleri* (4. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayınevi.
- Nichols, M. P. (2013). *Aile terapisi: Kavramlar ve yöntemler* (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Terapal. (2022, Şubat 9). Aile işlevselliğini bozan üçgenleşme kavramı. <https://www.terapal.com/post/ai%CC%87le-i%CC%87%C5%9Flevselli%CC%87%C4%9Fi%CC%87ni%CC%87-bozan-%C3%BC%C3%A7genle%C5%9Fme-kavrami#:~:text=Aile%20sisteminin%20alt%20sistemi%20olan,ki%C5%9Fi%20ise%20%E2%80%9Cd%C4%B1%C5%9Farda%E2%80%9D%20kal%C4%B1r>.
- Nöropsikoloji. (2022, Şubat 8). Aile sistemi ve işlevleri. <https://norapsikoloji.com/aile-sistemi-ve-islevleri/#:~:text=Aile%20kendilerini%20ayn%C4%B1%20evin%20%C3%BCyeleri,ve%20kendine%20%C3%B6zg%C3%BC%20%C3%B6zelliklere%20sahiptir>.

Sağlıgım. (2022, Şubat 14). Ergenlik dönemi.
<https://www.sagligim.gov.tr/ergen-sagligi/ergenlik-donemi.html>

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

THE LINE KENTİNİN (SUUDİ ARABİSTAN) KARŞILAŞTIĞI EKOLOJİK ZORLUKLAR*

Gouran HASAN

Doktora Öğrencisi

Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

E-posta: gouranhasan47@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3099-9612

Canan KOÇ¹

Doç. Dr.

Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

E-posta: canan.koca@dicle.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0992-2290

Öz

Sürdürülebilir ve devrimci bir proje olarak “The Line kenti” projesinin Prens Muhammed bin Salman tarafından 2021 yılında gündeme getirilmesiyle çevre, şehir planlama ve beşeri coğrafya alanlarında uzman ve araştırmacılar tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Çalışmada, doğrusal şehir fikrinin tarihsel gelişimi incelenerek, avantaj ve dezavantajlarına değinilmektedir. 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan doğrusal şehir kavramı, eksenel bir ana yolun vurgulanması, tüm fonksiyonların belirli bir genişlik ve belirsiz uzunluktaki bu eksen boyunca düzenlenmesi, ikincil dikey sokaklarla belirli mesafelerde kesişmesiyle ifade etmektedir. Bu bağlamda, the Line kenti doğrusal şehirlerle karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaktadır. Şehrin geleceği hakkında net bir vizyon belirlemek amacıyla The Line kentinin karşı karşıya olduğu çevresel ve kentsel zorluklar (ekosistemin parçalanması, ulaşım sistemi, güneş ısı ve kentsel büyüme) uzmanların görüş ve önerileriyle ele alınmaktadır. The Line kenti projesi trafik yoğunluğu, enerji tüketimi, yeşil alan eksikliği gibi

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** canan.koca@dicle.edu.tr

büyük kentsel sorunlara odaklanmak yerine, maddi ve teknik kabiliyetler üzerine yoğunlaşmaktadır. Doğrusal formu benimseyen şehir tasarımlarının çoğu The Line kenti projesine göre daha ucuz ve gerçekçi olmasına rağmen, uygulanmasından doğabilecek habitat parçalanması gibi olumsuzluklar nedeniyle hayata geçirilememiştir. Dolayısıyla, The Line kentinin uygulama aşamalarında doğal çevreyle uyumu ve sürdürülebilirliğinin yeniden ele alınması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: NEOM Projesi, Doğrusal Şehir, Ekoloji, Ulaşım

Alan Tanımı: Mimarlık, Planlama, Tasarım

ECOLOGICAL CHALLENGES FACED BY THE LINE CITY (SAUDI ARABIA)

Abstract

As a sustainable and revolutionary project, "The Line City" project was brought to the agenda by Prince Mohammed bin Salman in 2021 and has since been discussed by experts and researchers in the fields of environment, urban planning, and human geography. The study examines the historical development of the linear city concept, addressing its advantages and disadvantages. The linear city concept, which emerged at the end of the 19th century, is expressed by the emphasizing on an axial main road, the arrangement of all functions along this axis of a certain width and indefinite length, intersecting with secondary vertical streets at certain distances. In this context, "The Line City" is compared with linear cities to highlight similarities and differences. In order to present a clear vision for the city's future, the environmental and urban challenges faced by The Line City (ecosystem fragmentation, transportation system, solar heat, and urban growth) are addressed with the opinions and recommendations of experts. The Line city project focuses on material and technical capabilities instead of focusing on major urban problems such as traffic density, energy consumption, and lack of green space. Although most of the city designs that adopt linear form are cheaper and more realistic than The Line city project, they could not be implemented due to negative effects such as habitat fragmentation that may arise from their implementation. Therefore, the harmony and sustainability of The Line City with the natural environment should be reconsidered in the implementation stages.

Key Words: NEOM Project, Linear City, Ecology, Transportation

JEL Codes: R14, R30, R52

1. GİRİŞ

Dünya çapında birçok şehir, giderek artan nüfus yoğunluğu sorunuyla karşı karşıyadır (Heilig, 2012). Kentsel genişleme, yeşil alanların ve doğal yaşam alanlarının kaybına yol açmakta, bu alanlarda biyolojik çeşitlilik olumsuz yönde etkilenmektedir. Ayrıca, yenilenemeyen enerji kaynaklarına aşırı bağımlılık ve artan ulaşım imkanları, şehir sakinlerinin sağlığı ve refahı üzerinde zararlı etkiler oluşturmakta, daha yüksek düzeyde karbondioksit emisyonuna, deniz seviyesinin yükselmesine ve küresel ısınmaya neden olmaktadır (Tian, 2011).

Günümüzde, kentsel sorunlar uzmanlar tarafından tartışılmakta ve çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Uzmanların bir kısmı mevcut şehirlerde altyapının geliştirilmesi, yeşil alanların artırılmasını ve trafik yoğunluğunun azaltılmasını uygun görmekte, bir kısmı kentsel sorunların mevcut şehirleri genişleterek veya şehirlere bağlı konut, hizmet ve sanayi banliyöleri oluşturarak çözülmesini önermekte, bir kısmı ise yeni şehirler inşa etmeyi tercih etmekte, ancak bu durum en maliyetli ve riskli olarak kabul edilmektedir (Tian, 2021; Li, vd., 2022).

2022 yılında Suudi Veliyaht Prensi Muhammed bin Salman, “NEOM” projesinin tasarımlarını ortaya çıkarmıştır. NEOM, Suudi Arabistan'ın kuzey batısında, Kızıldeniz'in kıyısında inşa edilmesi planlanan dev bir şehir projesidir. NEOM, 2030 vizyonu çerçevesinde ülkenin petrol bağımlılığını azaltmayı ve ekonomik çeşitliliği artırmayı hedefleyen önemli bir girişimdir. 26,500 km² alan kapsayan projede The Line kenti, en önemli NEOM projesi olarak bilinmektedir. NEOM projesinde The Line kentinin yanı sıra yüzen bir sanayi kompleksi, uluslararası ticaret merkezi ve turistik alanlar yer almaktadır (NEOM,2021)

The Line kentinin tasarımı Kızıldeniz'den başlayıp Tebuk kenti yakınında biten, çölü kateden 170 km uzunluğunda düz bir çizgi şeklindedir. Prens Muhammed, The Line kentinin sokaklardan, arabalardan ve karbon emisyonlardan arınmış bir ortamda kentsel toplulukların nasıl olacağını gösteren bir model olduğunu, NEOM projesindeki toprakların %95'ini koruduğunu (Rashad ve El Yaakoubi, 2021) ve %100 yenilenebilir enerjiye dayandığını belirtmektedir. Proje, geleneksel şehirlerdeki gibi ulaşım ve altyapı sorunlarına odaklanmak yerine, kentsel tasarımda insan sağlığı ve refahına dikkat etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında, The Line kenti projesinin çevre sorunlarını nasıl çözdüğü ve bölgeye uygunluğu değerlendirilerek, uzman görüşleri gözden geçirilmekte ve bu projenin yapılabilirliği konusunda bir vizyon oluşturulmaktadır. Proje tasarımlarını değerlendiren uzman görüşlerinin incelendiği çalışmada, The Line kenti projesinin çözmeyi amaçladığı çevresel zorluklar tartışılmakta ve projeden

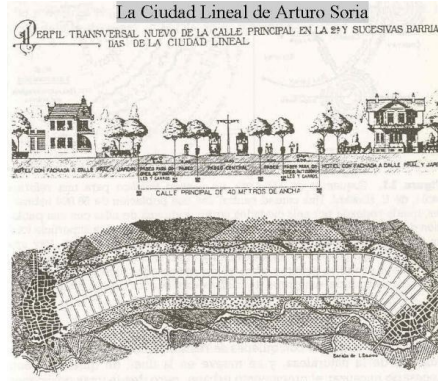
kaynaklanabilecek çevre sorunları araştırılmaktadır. Bu bağlamda, aşağıdaki sorulara açık ve objektif cevaplar aranmaktadır:

- The Line kenti projesi çağın gereksinimlerine gerçek bir yanıt oluşturur mu?
- Çevresel ve kentsel zorlukların nasıl üstesinden gelebilir?
- Projenin, Tebuk bölgesinde kumsal ve çöl arasında oluşturacağı bölünme doğal yapıyı ve biyolojik yayılımı etkiler mi ve bu nasıl çözümlenebilir?
- Atıklar nasıl geri dönüştürülebilir ve kanalizasyon suyu nasıl bertaraf edilebilir? Kirliliği ve karbon emisyonlarından kurtulmanın yolları nelerdir?
- Şehirdeki bina yoğunluğu ve cam duvarlardan kaynaklanan kentsel ısı adası etkisinden nasıl kurtulabilir?
- Şehrin tüm ulaşım ihtiyacını çift yönlü hızlı tren hattıyla çözmek mümkün müdür?
- Şehre su ve gıda sağlamanın yolları nelerdir? The Line kenti kendi kendine yetebilecek mi?

Çalışma, The Line kenti projesinin çevresel hedefleri ortaya konarak bu hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı, projenin gerçekçiliği ve öngörülen zamanda tamamlanma olasılığı ele alınmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle doğrusal şehir kavramı irdelenmekte, ardından The Line kenti projesi değerlendirilmektedir.

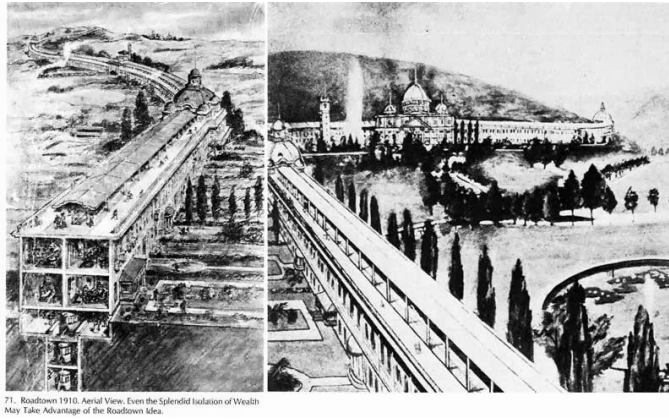
2. DOĞRUSAL ŞEHİR KAVRAMI

Doğrusal şehir kavramı, 19. yüzyılın sonunda mühendis A. Soria Y Mata tarafından 1882'de Ciudad Lineal'de Madrid planıyla ortaya çıkmıştır. Doğrusal şehir fikri, aksenel bir ana yolun vurgulanması, tüm fonksiyonların belirli bir genişlik ve belirsiz uzunluktaki bu aksen boyunca düzenlenmesi, ikincil dikey sokaklarla belirli mesafelerde kesişmesiyle ifade edilmiştir. Bu tasarım, yol kavşaklarında yer alan ticari ve kamu binaları ile bahçelerle çevrili büyük konut binalarından oluşmuştur (Tufek-Memisevic ve Stachura, 2015) (Şekil 1).



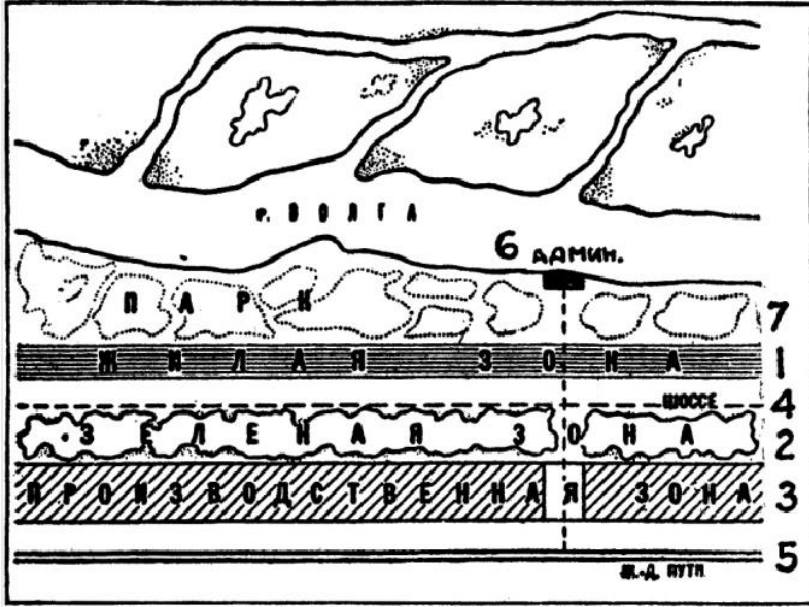
Şekil 1. Ciudad Lineal de Madrid planı (Pinterest, 2025a)

1910'da Edgar Chambless, New York Times'ta şerit şehir Roadtown'un Amerikan vizyonunu sunmuştur. Demiryolu ağının geliştirilmesiyle bağlantılı olan bu vizyon yeşil alanların ve binasız peyzajların doğrudan kullanılmasıyla ulaşım ağına kolay erişim sağlanmıştır (Şekil 2). Edgar Chambless'in vizyonu, iletişim ve sağlıklı yaşamla ilgili temel sorunları çözmesi beklenen, mekânsal gelişimi sınırsız, "sahte bir gökdelen" şeklinde olmuştur (Chambless, 1910).



Şekil 2. Roadtown şehri (Slováková, 2023)

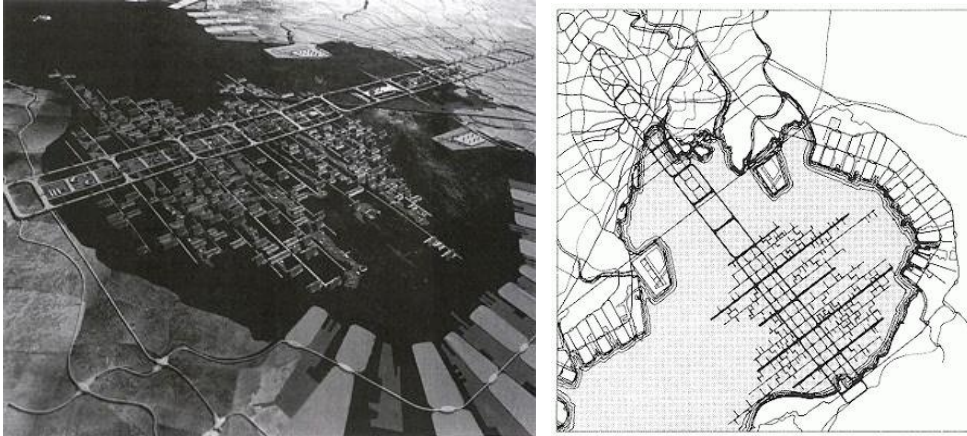
1930'larda Sovyet şehir plancısı N.A.Milyutin, Magnitogorsk ve Stalingrad topraklarında doğrusal kalkınma planlarını uygulamıştır. Paralel şeritlerin tasarımında demiryolu, sanayi bölgesi, yeşil tampon bölge, otoyol, okulların ve kamu binalarının bulunduğu yerleşim alanı ile nehrin önündeki eğlence parkı gibi fonksiyonlar yer almıştır (Tufek-Memisevic ve Stachura, 2015) (Şekil 3).



1) Konut bölgesi 2) Yeşil bölge 3) Sanayi bölgesi 4) Otoyol 5) Demiryolu 6) İdari Alan 7) Park

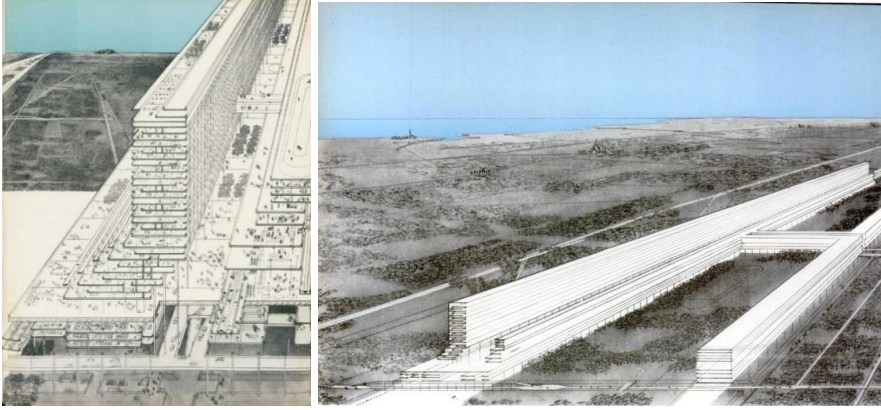
Şekil 3. Milyutin'in doğrusal Stalingrad planı (1931)(Söderholm, 2016)

1960'larda Kenzo Tange, körfezin ötesine uzanan ve her iki tarafta dallar yoluyla genişletilebilen, yüzen doğrusal bir şehri içeren proje aracılığıyla Tokyo Körfezi'ni geliştirmeyi önermiştir (Archeyes, 2022; Tange, 2023) (Şekil 4).



Şekil 4. Kenzo Tange Tokyo geliştirme projesi (Pinterest, 2025b)

Peter Eisman ve Michael Graves de 1960'ların başında doğrusal bir şehrin tasarımı üzerinde işbirliği yapmışlar ve şehrin Boston'dan Washington D.C.'ye, New Jersey eyaleti boyunca 25 mil uzunluğunda olmasını planlamışlardır. Projede biri sanayi alanı, diğeri konut, ofis ve mağazalar olarak belirlenmiş iki uzun şerit blok yer almıştır. Proje aynı zamanda geniş altyapı, yollar, otoparklar, meydanlar, bahçeler ve alt katlardaki halka açık alanlarla desteklenmiştir (Hidden Architecture, 2025) (Şekil 5).



Şekil 5. Peter Eisenman ve Michael Graves'in doğrusal projesi (Hidden Architecture, 2025)

2005 yılında yalın doğrusal şehir proje önerisi mimar Paolo Soleri tarafından ortaya atılmıştır. Yalın doğrusal şehir (LCC), yirmi veya daha fazla kat yüksekliğinde ve birkaç kilometre boyunca uzanan 200 m'lik (600 ft) modüllerdeki iki ana paralel yapıyı içermekte olup, her bir ünite yaklaşık 3.000 sakini barındıracak niteliktedir. Ticaret, sanayi, eğitim, kültür, eğlence ve sağlık faaliyetlerine yönelik alanlara sahiptir (Paszowska-Kaczmarek, 2021) (Şekil 6).



Şekil 1 Paolo Soleri 'nin önerdiği doğrusal proje (Soleri vd., 2012)

Mimar Gilles Gauthier, 1995'ten itibaren çevre sorunlarını çözmek ve karbon emisyonlarını azaltmak amacıyla doğrusal şehir için çağdaş bir tasarım geliştirmeye çalışmıştır. Ulaşım sistemi, alt tarafta çözümlenmiş, ancak mal taşımak için araç ve küçük elektrikli arabaların kiralanması imkanıyla birlikte üç kata (yerel metro, normal tren ve ekspres tren en altta) yayılmıştır. Ulaşım sisteminin bulunduğu katlar üzerinde şehir boyunca bir ticaret merkezi tasarlanmış, en üst katlar konut ve ofislere ayrılmıştır (Alter, 2021) (Şekil 7).



Şekil 7. Gilles Gauthier'in doğrusal projesi (Alter, 2021)

Kentleşmenin doğa üzerindeki etkisinin azaltılması, yaşanacak, çalışılacak ve alışveriş yapılacak yerlerde sosyal eşitliğin ve hızlı erişimin sağlanması amacıyla geçtiğimiz iki yüzyıl boyunca doğrusal kent projelerine yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Ancak bu projelerin çoğu teorik çerçeve içinde kalmış, şehri bir kentsel blok halinde birleştirmeyi öneren projeler dahil olmak üzere bunları ciddi bir şekilde uygulamaya yönelik girişimde bulunulmamıştır. Projelerin uygulanmasının zorluğu, yüksek maliyetleri ve ekonomik fizibilitelerinin netlik eksikliği gibi nedenlerle projeler tam anlamıyla uygulanamamıştır.

Tarihsel süreç içinde çeşitli örnekleri görülen doğrusal şehirlerin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Etkin ve hızlı ulaşım sistemleri ile ekolojik ayak izinin azaltılması gibi iki önemli avantajı aşağıdaki gibi belirtilmektedir:

- **Etkin ve hızlı ulaşım sistemleri:** Doğrusal şehirlerde uzun eksenleri boyunca demiryolu, tramvay veya otobüs gibi hızlı ulaşım sistemleri uygulanabilmektedir. Bu sistemler verimli, yüksek kapasiteli ulaşım sağlayıp, şehrin farklı bölgelerini birbirine bağlayarak seyahat sürelerini kısaltmaktadır (Antyufeev, vd., 2020). Ayrıca, yürüme, bisiklete binme ve toplu taşıma gibi farklı ulaşım türlerinin birleştirilmesi doğrusal şehirler

içinde erişilebilirliği ve bağlantıyı geliştirebilmekte, özel araçlara olan bağımlılığı azaltabilmektedir.

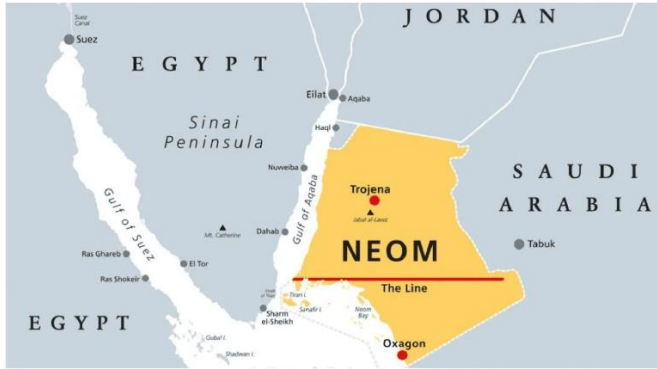
- **Ekolojik ayak izinin azaltılması:** Kentsel büyümenin doğrusal bir eksen boyunca yoğunlaştırılması, yayılmanın azaltılması ve çevredeki ekosistemlerin korunması yoluyla kentin ekolojik ayak izi azaltılmaktadır. Doğrusal şehirler böylece doğal alanlara olabilecek zararı düşürerek, verimli arazi kullanımını geliştirmektedir (Zaręba, vd., 2022).

Bunların yanı sıra ekosistemin parçalanması ve kentsel ısı adası etkisi gibi dezavantajları aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür:

- **Ekosistemin parçalanması:** Doğrusal kentleşme, doğal ekolojik bölgeleri parçalayarak yaban hayatı yaşam alanlarını ve göç koridorlarını etkileyebilmekte, biyolojik çeşitlilik kaybına ve ekolojik dengesizliğe neden olmaktadır (Liu, vd., 2016).
- **Kentsel ısı adası etkisi:** Doğrusal şehirlerdeki yoğun gelişme ve düşük yeşil alan, kentsel ısı adası etkisini şiddetlendirerek (Zhou, vd., 2017) daha yüksek sıcaklıklara ve soğutma için artan enerji tüketimine yol açmaktadır.

3. THE LINE KENTİ PROJESİ

Enerji emisyonlarını azaltmayı, ekonomik ve sosyal yaşamda radikal değişiklikleri amaçlayan devasa bir kentsel alan projesi olan NEOM'un parçası the Line kenti, genişliği 200 m, uzunluğu 170 km (Summers, 2021) ve yüksekliği 500 m'yi bulan düz bir çizgi şeklinde yatay bir şehirdir (NEOM, 2021) (Şekil 8).



Şekil 8. NEOM ve the Line kentinin konumu (NEOM ,2021)

The Line kentinin iki dış tarafı, yapı kütesinin doğayla harmanlanmasını sağlayan aynalar olan cam yüzeylerle kaplıdır (Al-Arabiya, 2022) (Şekil 9). 9 milyon

sakininin yaşaması ve bunun sonucunda km^2 başına 260.000 ortalama nüfus yoğunluğuna sahip olması planlanmaktadır (Chulov, 2022). Proje, tamamen yenilenebilir enerji kullanımını amaçlamaktadır (Et ve Urbain, 2023).



Şekil 9. The Line kenti projesi (NEOM, 2021)

Yayalar için yüzey katmanı, altyapı için yer altı katmanı ve ulaşım için alt katman olmak üzere üç katmandan oluşmaktadır (Summers, 2021) (Şekil 10). Araba veya sokak bulunmayacak şekilde düzenlenecek olan şehirde, sakinlerin ihtiyaç duyduğu her şeye beş dakikalık bir yürüyüşle ulaşabileceği düşünülmektedir (Carlson, 2021). Şehir, yapay zekâ ile izlenerek, vatandaşların günlük yaşamlarını iyileştirmeleri için tahminleri ve veri modellerini kullanacaktır (Summers, 2021).



Şekil 10. Şehri oluşturan katlar (Designboom, 2021)

The Line (hat) kenti, her biri 800 m uzunluğunda ve 500 m yüksekliğinde 135 birimden oluşacaktır (Carlson, 2021). Şehir, geleneksel şehirlerin yaşadığı tüm çevresel, işlevsel ve ekonomik sorunlara radikal çözümler sunan sürdürülebilir

çevreci bir şehir olarak tanımlansa da, birçok uzmanın bu devrim niteliğindeki tasarımın çağdaş zorluklarla başa çıkma yeteneği konusunda şüpheleri bulunmaktadır.

4. DOĞRUSAL ŞEHİR VE THE LINE KENTİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Genel olarak The Line kenti ile doğrusal şehir önerileri arasında merkezi bir yola bağlanması, tek blok halinde olması, nüfus yoğunluğu gibi benzerlikler bulunmaktadır. Ancak, The Line kenti cam duvarlarla çevrili, içeriye açılan ve tamamen modern teknolojiye dayanan birleşik bir bina olmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Çalışmada, doğrusal şehir ve The Line kenti “boyut ve yükseklik, sürdürülebilirlik ve teknoloji, ulaşım sistemi, kentsel yayılma, doğaya açıklık” başlıkları kapsamında karşılaştırılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Doğrusal şehir ve The Line kentinin karşılaştırılması

	Doğrusal Şehirler	The Line Kenti
Boyut ve yükseklik	Doğrusal şehir önerilerinin çoğu düşük yüksekliklere sahip olup, yükseklikleri 100 metreyi geçmemektedir.	The Line kentin yüksekliğinin 500 m ve uzunluğunun 170 km olarak belirlenmesi, önerilen şehirlerin uzunluğunun aşıldığını göstermektedir. The Line kentinin inşaatı tamamlandığında dünyanın en yüksek 12. şehri olacağı düşünülmektedir.
Sürdürülebilirlik ve teknoloji	Doğrusal şehirlerde, ileri teknoloji, sürdürülebilirlik koşulları ve gerekliliklerini entegre etme yollarına odaklanılmamıştır.	The Line kenti sürdürülebilirliğe, en son teknolojik gelişmelere büyük önem vermekte, yapay zeka, robotik uygulamalar ve yenilenebilir enerji gibi modern yenilikleri kullanmayı hedeflemektedir.
Doğaya açıklık	Doğrusal şehir projeleri çoğunlukla orta sıcaklıktaki bölgelerde planlandığından tasarımları genellikle doğaya açık şekildedir.	Çöl bölgesinde inşa edilecek olan The Line kenti dışarıdan iki yansıtıcı cam duvarla izole edilmiş olup, bu durum şehrin içine yeşil ve açık alanlar yerleştirilerek telafi edilmiştir.
Ulaşım sistemi	Doğrusal şehir örneklerinden biri olan Gauthier şehrinin tasarımındaki ulaşım sistemi The Line kentindeki ulaşım sistemi tasarımına yakın olsa da, önceki tasarımların tümü geleneksel ulaşım araçlarından tamamen vazgeçmemiştir.	The Line kenti tasarımcıları, şehrin tasarımında yayalara, açık alanlara ve yer altı toplu taşıma sistemlerine öncelik verildiğini, bunun da araba ve diğer geleneksel ulaşım sistemlerine bağımlılığı azalttığını, dolayısıyla enerji tüketiminden kaynaklanan kirliliği düşürdüğünü iddia etmektedir.
Kentsel yayılma	Geleneksel doğrusal şehir tasarımları her yöne doğru genişlemeye izin vermiş, Kenzo Tange'nin tasarımı gibi bazıları şehrin enine genişlemesini tasarım hedeflerinden biri olarak görmüştür.	The Line kentinin tasarımı, büyümeyi dar bir koridorla sınırlandırarak ve genişlemesini önleyerek kentsel yayılmayı kontrol etmeyi amaçlamaktadır.

The Line kenti incelenen doğrusal şehir özelliklerinden farklı nitelikler taşımakta olup, modern teknolojiyi kullanarak çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı hedeflemektedir.

5. THE LINE KENTİNİN KARŞILAŞTIĞI ZORLUKLAR

Tebük Bölgesi'nin çölünde tasarlanan The Line kenti projesi, büyük maliyetlerle sıfırdan yeni şehirler inşa etmenin zorluğunu, Riyad, Mekke ve Cidde gibi Suudi şehirlerinde kötüleşen kentsel sorunların göz ardı edilmesine yol açan birçok sorunu gündeme getirmektedir. Uzmanların çoğu The Line kentinin tasarımında sorunlar ve zorluklar bulunduğunu, projenin nasıl tamamlanacağını ve bu zorluklar ışığında uygulamanın fizibilitesini tartışmaktadır. Çalışmada uzman görüşlerinden yola çıkarak “ekosistemin parçalanması, ulaşım sistemi, güneş ısısı ve kentsel büyüme” başlıkları değerlendirilmiştir.

Ekosistemin parçalanması: Çeşitli kaynaklarda “habitat parçalanması” olarak adlandırılan ekolojik parçalanma; organizmanın tercih ettiği ortamda biyolojik topluluğun parçalanmasına yol açan bölünmelerin ortaya çıkmasını ifade etmektedir (Benton vd., 2010). Daha spesifik olarak, habitat parçalanması, büyük, bitişik habitatların daha küçük, daha izole alanlara bölündüğü bir süreçtir (Fahrig, 2019). Habitat parçalanmasının nedenleri arasında jeolojik süreçlerin yanı sıra çevreyi hızlı değiştiren ve birçok türün yok olmasına yol açan arazi dönüşümü, karayolları, demiryolları inşaatı gibi insan faaliyetleri yer almaktadır. Doğal yaşam alanlarının yollar ve binalar aracılığıyla parçalanması, hayvanların göçünü durdurarak, hassas türleri öldürerek veya genetik çeşitliliği azaltarak doğal sistemi etkilemektedir.

The Line kenti projesi düzensiz doğal araziye nüfuz etmekte ve sahili çölden ayırmaktadır. Bu durum, projenin sürdürülebilirliğini sağlamak için yeşil teknolojiye odaklanan hedefiyle çelişebilmektedir. Tasarım bilimci Melissa Sterry, The Line kenti projesinin habitatlar ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkisiyle bağlantılı çevresel sorunlara dikkat çekmiştir. Projenin tasarımını doğal araziye ve hayvan koridorlarını göz ardı etmesi nedeniyle eleştirmiştir. Sterry, yaban hayatı ile yaşam alanları arasında kopukluğa yol açılabileceğini, bu tür gelişmelerin bitki ve hayvan türlerinin kaybı nedeniyle ekosistemin çökmesine katkıda bulunabileceğini belirtmiştir (Metro, 2022).

Tebük bölgesindeki çölde binlerce hayvan ve bitki türü bulunmaktadır (Şekil 11). Özellikle kıyıları birçok göçmen kuş türü için önemli bir yerleşim yeri olarak değerlendirilmektedir. Projenin çölde yer alması bitki ve hayvan türleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olabilecektir.



Şekil 2 Tebük bölgesindeki biyolojik çeşitlilik (Al-Awfi, 2016)

Dolayısıyla şehrin bu şekilde inşa edilmesinin, onu çevreleyen biyolojik çevreye herhangi bir olumsuz etki oluşturmayacağı garanti edilememektedir. Ayrıca güneşi yansıtma özelliğine sahip iki cam duvarın, güneş termal etkisini iki katına çıkararak şehrin her iki yakasında canlılar için uygun olmayan aşırı sıcak bir alan oluşmasına yol açacağı düşünülmektedir.

Güneş ısısı: Philip Oldfield (New South Wales Üniversitesi'nde (UNSW) Profesör), The Line kentinin sürdürülebilirlik iddialarında, özellikle inşaat malzemeleri konusunda şüphecilikini dile getirmiştir. 500 m yüksekliğinde bir yapı inşa etmenin önemli miktarda çelik, cam ve beton gerektirdiğini ve büyük miktarda karbon emisyonuna yol açtığını belirtmiştir. İnşaatın 1,8 milyar tondan fazla karbondioksit üretebileceği beklenmekte olup, bu durumun projenin sıfır karbon hedefleriyle çeliştiği ortaya konmuştur (Glimpsefromtheglobe, 2023).

Yaz aylarında kuvvetli güneş sıcaklığının 40°C'yi aştığı (Türk Pedia, 2025) bir bölgede şehrin iki cam duvarla çevrili olması nedeniyle iç ısınmada artışın yaşanacağı ve şehrin soğutması için büyük miktarda enerji tüketileceği düşünülmektedir (Şekil 12). Koreli mimar Hyunjun Yoo, cam duvarların güneşi yansıtacak şekilde yerleştirilmesi halinde ısının %80'inin giderilebileceğini ancak bunun şehir içinde gün ışığı eksikliği oluşturabileceğini açıklamıştır (Hyunjun, 2022).



Şekil 32. The Line kentinin güneş ışığıyla etkileşimi (Hyunjun, 2022)

The Line kentinde gün ışığına erişim son derece önemlidir, çünkü yeşil ve açık alanlar şehrin iki duvarı arasında yer almaktadır. Şehrin alt kısmı bahçe ve ağaç dikimi için ayrılmış ve bu alan 500 metre yüksekliğindeki iki bloğun arasında bulunmaktadır (Şekil 13). Bitki büyümesi için ihtiyaç duyulan güneş ışığının bu derinliğe ulaşabilmesi büyük problem olarak görülmektedir.



Şekil 4. The Line kentinin bahçesinin görünümü (NEOM, 2021)

Gün ışığı sorunu gerektiği gibi çözülmezse proje alanı çok karanlık hale gelecek ve gecekondu bölgelerine benzer şekilde kirlenmiş alanlara dönüşebilecektir. Böylece şehir, zenginlerin üst katlarda, yoksulların ise alt katlarda yaşadığı bir distopyaya dönüşebilecektir.

Ulaşım sistemi: The Line kentindeki ulaşım sistemi şehrin her iki ucuna 20 dakikada ulaşan hızlı trene bağlı olduğundan trenin hızının 500 km/saat'i aşması gerekmektedir. Bu sürede trenin baştan sona yol boyunca durmadığını

varsayılmaktadır. Ancak, duraklar arası mesafe, istasyonlardaki yolcu indirme-bindirme süreleri ve sürüş süresi dikkate alındığında şehrin başlangıcından sonuna kadar olan yolculuk için en az 105 dakika gerekmektedir.

Proje, kısa mesafelerde (1 km'den az) gerçekleşen ulaşım, katlar arası dikey ulaşım veya karşılıklı iki blok arası ulaşım konusunda net çözümler sunmadan, uzun mesafe ulaşım sorununu çözecek hızlı tren imkanı sağlamaktadır. Kentin tasarımı, konut ve ticari alanlar ile diğer alanları birbirine bağlayarak nüfusun ihtiyaçlarını karşılama konusunda ne kadar özenli olursa olsun, 500 m uzunluğunda karşılıklı iki bloğun varlığı ek ulaşım çözümleri gerektirmektedir. Tek ulaşım aracı olarak sadece bodrum katındaki trenle yetinmek mümkün görünmemektedir.

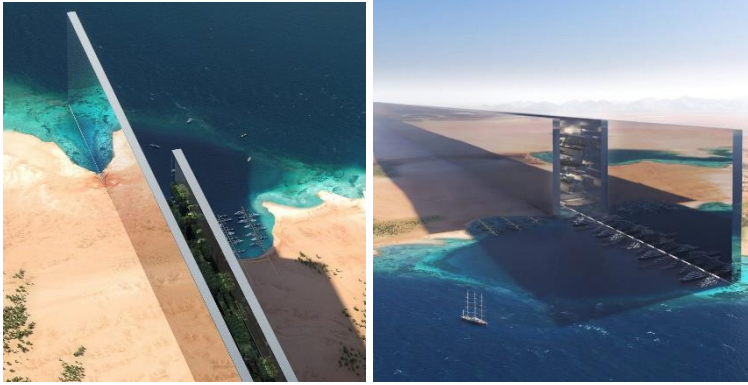
Jasmijn Teunissen (Şehir Planlama Uzmanı), proje tasarımının ulaşım sistemlerinde verimsizliğe yol açabileceğini ve vaat edilen mobilite hızına ulaşmanın şu anda mevcut olmayan ileri teknoloji gerektirdiğini belirtmiştir (Glimpsefromtheglobe, 2023)

Kentsel büyüme: The Line kentinin büyüyemeyen ve genişleyemeyen ilk şehir olduğuna inanılmaktadır. The Line kenti, merkezi bir alan veya pilot alanla başlayan, nüfusun ihtiyaçlarına ve kentsel koşullara göre büyüyüp komşu alanlara doğru genişleyen geleneksel şehirlerden farklıdır. The Line kentinin açıklanan tasarımında kirlilik, yoğunluk ve trafik sıkışıklığı gibi olumsuz etkilere yol açmadan şehre gıda, temel ürün ve iş imkanı sağlayan sanayi ve tarım alanları gibi destek şehirleri veya ana şehre bağlı alanlar yer almamaktadır.

Tarek Qaddumi (NEOM projesinin yöneticilerinden biri), The Line kentinin tüm temel hizmetlerin kolayca erişilebildiği kompakt, doğrusal bir şehir oluşturularak kirlilik ve kentsel yayılma gibi sorunlara çözüm sunduğunu belirtmiştir (Crook, 2022). Öte yandan Rafael Prieto-Curiel (Kompliklık Bilimleri Merkezi'nde Araştırmacı), projenin gelecekteki şehirler için bir model olarak uygulanabilirliği konusunda uyarmıştır. Ayrıca katı yapısının bölge sakinleri için sosyal kopukluğa ve monotonluğa yol açabileceğini ve sadece fiziksel tasarımın ötesinde daha geniş kentsel dinamikleri dikkate almanın önemli olduğunu da açıklamıştır (GCR, 2023).

Mona Lovgreen (DIALOG'da mimar) doğrusal tasarımın potansiyel faydaları olmasına rağmen çeşitlilik ve topluluk alanlarının eksikliği nedeniyle psikolojik olarak stresli bir ortama yol açabileceğini dile getirmiştir (Thompson, 2024).

Şehirlerin enerji, gıda, ürün ve iş konularında kendi kendine yetebilmesi yakın veya bitişik alanların kurulmasıyla sağlanmaktadır. The Line kenti örneğinde kendi kendine yeterlilik sağlanması mümkün olmamakta, bu durum şehrin boyutları dahilinde planlanabilmektedir. Dar şehirde hayvan ve bitki yetiştirmekten kaynaklanan karbon emisyonlarının nasıl ortadan kaldırılabileceği sorusu tartışmalıdır. The Line kentinin tasarımında sahil ile arasında engel bulunmakta, sahile nasıl ulaşılabileceği belirsiz olup, sahille ilişki kentin ucuyla sınırlı kalmıştır (Şekil 14).



Şekil 14. The Line kentinin sahille ilişkisi (NEOM, 2021)

The Line kentinin tasarımı denizden gelen rüzgar basıncıyla karşı karşıya kalma, atıkların bertaraf edilme olasılığı ve temiz su temini gibi farklı sorunları da gündeme getirmektedir.

6. SONUÇ

The Line kenti projesi devrim niteliğinde ve zamanın ilerisinde kabul edilmektedir. Geleneksel şehirlerde olan kentsel sorunları modern, gelişmiş yöntemlerle ve yüksek maliyetlerle çözmeye çalışmaktadır. Ancak, kullanılan yöntemler olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

Kentin açıklanan tasarımı, doğrusal formun ana fikriyle ilgili olan uzmanlar arasında eleştiri ve tartışmalara yol açmıştır. The Line kentinin kıyı ve çöl arasındaki yaşam alanlarını ayırması ve doğal göçleri engellemesi en büyük zorluk olup, acilen değişiklik yapılmasını ve kentin doğrusal gövdesine nüfuz eden doğal koridorların açılmasını gerektirmektedir. Ayrıca ulaşım sisteminin özellikle kısa vadeli hareket için net ve detaylı planın netleştirilememesi, şehrin her iki yakasındaki komşu alanlara genişleyememesi, şehrin sürdürülebilirliği ve devamlılığı konusunda soru işaretleri doğurmaktadır.

Uzmanlar, The Line kentindeki iki şeffaf duvarın yapılabilirliğini sorgulamaktadır. Bu duvarların açık alanlara doğal ışık verirken aynı zamanda güneşin sıcaklığına karşı koyamaması, kentin ıssız bir distopyaya dönüşmesine yol açacak ekolojik sorunu oluşturabilmektedir.

The Line kenti projesi trafik yoğunluğu, enerji tüketimi, yeşil alan eksikliği gibi büyük kentsel sorunlara odaklanmak yerine, madi ve teknik kabiliyetleri ortaya koymaya odaklandığı düşünülmektedir. Doğrusal formu benimseyen şehir tasarımlarının çoğu The Line kenti projesine göre daha ucuz ve gerçekçi olmasına rağmen, uygulanmasından doğabilecek habitat parçalanması gibi olumsuzluklar nedeniyle hayata geçirilememiştir. Dolayısıyla, The Line kentinin uygulama aşamalarında doğal çevreyle daha uyumlu ve sürdürülebilir olacak şekilde yeniden ele alınması beklenmektedir. Konunun dikkatle incelenmesi ve olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla kent içinde vahşi yaşam geçişlerinin açılması için girişimde bulunulması gerekmektedir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

AlArabiya,(2022).<https://www.alarabiya.net/aswaq/economy/2022/07/25/> الأمير محمد بن سلمان يعلن عن تصاميم مدينة "ذا لاین" في نيوم Erişim Tarihi: 10.10.2024.

Al-Awfi, A. H. (2016). Nature In The Tabuk Region: Biodiversity In The Northwestern Region Of The Kingdom Of Saudi Arabia. Tabuk University Press.

Alter, L. (2021). Linear City Proposed as 'Solution To Our Ecological Problems'.<https://www.treehugger.com/linear-city-solution-to-ecological-problems-5095512>. Erişim Tarihi: 09.01.2025.

- Antyufeev, A., Antyufeeva, O., Ptichnikova, G. (2020). Urban Transportation Planning In The Linear City. In *IOP Conference Series: Materials Science And Engineering* (Vol. 918, No. 1, P. 012059). IOP Publishing.
- Archeyes, (2022). Kenzo Tange's Vision for Tokyo in 1960: A Master Plan. <https://archeyes.com/plan-tokyo-1960-kenzo-tange/> Erişim Tarihi: 15.10.2024.
- Benton, M. J., Sahney, S., & Falcon-Lang, H. J. (2010). Rainforest Collapse Triggered Pennsylvanian Tetrapod Diversification In Euramerica. *Geology*, 38.
- Carlson, C. (2021). Saudi Arabia to build 170 kilometres-long city as part of the Neom project. <https://www.dezeen.com/2021/01/13/line-saudi-arabia-170-kilometres-long-city-neom/> Erişim Tarihi: 12.10.2024.
- Chambless, E. (1910). *Roadtown*. Roadtown Press.
- Chulov, M. (2022). Saudi Arabia Plans A 100-Mile-Long Mirrored Skyscraper Megacity-The Guardian. <https://metro.co.uk/2022/07/27/saudi-arabia-wants-to-build-a-100-mile-long-mirrored-vertical-city-17072161/> Erişim Tarihi: 09.01.2025.
- Crook, L. (2022). The Line Megacity Will “Revolutionise Our Current Way Of Life” Says Neom Director. *Interview with Tarrek Qaddumi. Dezeen*.
- Designboom, (2021). Saudi Arabia Unveils The Line, A Linear Development Of Smart Cities Connected Without Cars. <https://www.designboom.com/architecture/saudi-arabia-the-line-smart-cities-without-cars-01-12-2021/> Erişim Tarihi: 07.12.2024.
- Et, N., Urbain, U. F. O. C. (2023) Neom and The Line (Saudi Arabia) Futuristic Utopia or Urban Nightmare?, Armand Colin Press.
- Fahrig, L. (2019). Habitat Fragmentation: A Long and Tangled Tale. *Global Ecology and Biogeography*, 28(1), 33-41.
- GCR, (2023). Why Saudi Arabia's “The Line” Is Not A Revolution In Urban Living. <https://www.globalconstructionreview.com/why-saudi-arabias-the-line-is-not-a-revolution-in-urban-living/> Erişim Tarihi: 07.12.2024.
- Glimpsefromtheglobe, (2023). Saudi Arabia: Is “The Line” A Viable Solution To Climate Change? <https://www.glimpsefromtheglobe.com/topics/energy-and-environment/saudi-arabia-is-the-line-a-viable-solution-to-climate-change/> Erişim Tarihi: 07.10.2024.

Heilig, G. K. (2012). World Urbanization Prospects: The 2011 revision. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (DESA), Population Division, Population Estimates and Projections Section, New York, 14, 555.

Hidden Architecture, (2025). <https://hiddenarchitecture.net/linear-city/> Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Hyunjun, S.H. (2022). Saudi Arabia's ultra-luxury mirror line, is it possible?. <https://www.youtube.com/watch?v=kUKMJUOocb0>. Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Li, Q., Thapa, S., Hu, X., Luo, Z., & Gibson, D. J. (2022). The Relationship Between Urban Green Space And Urban Expansion Based On Gravity Methods. *Sustainability*, 14(9), 5396.

Liu, Z., He, C., & Wu, J. (2016). The Relationship Between Habitat Loss And Fragmentation During Urbanization: An Empirical Evaluation From 16 World Cities. *PloS one*, 11(4), e0154613.

Metro, (2022). <https://metro.co.uk/2022/07/29/saudi-arabias-vertical-megacity-would-be-an-ecological-disaster-17079108/> Erişim Tarihi: 09.01.2025.

NEOM, (2021). <https://www.neom.com/en-us/regions/theline> Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Paszkowska-Kaczmarek, N. E. (2021). The Saudi-Arabian Linear City Concept as the Prototype of Future Cities. *Architecturae et Artibus*, 13(2), 33-46.

Pinterest, (2025a) <https://au.pinterest.com/pin/750482725382397711/> Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Pinterest, (2025b) <https://tr.pinterest.com/pin/295548794299812447/> Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Rashad, M., El Yaakoubi, A. (2021). Saudi Crown Prince Launches Zero-Carbon City In NEOM Business Zone. Reuters. Archived from the original on 10 January 2021. Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Slováková, N. (2023), The City on the Rails, *Athens Journal of Architecture*, 9(1), 9-24.

Soleri, P., Kim, Y., Anderson, C., Nordfors, A., Riley, S., Tamura, T. (2012). *Lean Linear City: Arterial Arcology*, Cosanti Press, USA.

Söderholm, D. (2016). Rural Densification and the Linear City: a Thought Experiment, Thesis Booklet, KTH Royal Institute Of Technology School Of Architecture And The Built Environment, Sweden.

Summers, N. (2021). Saudi Arabia is planning a 100-mile line of car-free smart communities. <https://finance.yahoo.com/news/the-line-neom-smart-city-saudi-arabia-mohammed-bin-salman-113539487.html>?Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Tange, K. (2023). A Plan for Tokyo, 1960 (1961). In *Anthologie zum Städtebau. Band III: Vom Wiederaufbau nach dem Zweiten Weltkrieg bis zur zeitgenössischen Stadt* (pp. 235-245). Gebr. Mann Verlag.

Tian, Y., Jim, C. Y., Tao, Y., & Shi, T. (2011). Landscape ecological assessment of green space fragmentation in Hong Kong. *Urban Forestry & Urban Greening*, 10(2), 79-86.

Tian, P., Li, J., Cao, L., Pu, R., Wang, Z., Zhang, H., ... & Gong, H. (2021). Assessing spatiotemporal characteristics of urban heat islands from the perspective of an urban expansion and green infrastructure. *Sustainable Cities and Society*, 74, 103208.

Thompson, P (2024). The Line -a key part of Saudi Arabia's Neom Project- is a visionary but flawed concept, urban planners say. <https://www.businessinsider.com/saudi-arabia-neom-the-line-urban-design-linear-pros-cons-2024-6> Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Tufek-Memisevic, T., Stachura, E. (2015). A Linear City Development Under Contemporary Determinants. *Środowisko Mieszkaniowe*, (14), 190-195.

Türk Pedia, (2025) <https://turkipedia.com/Teb%C3%BCK> Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Zareba, A., Krzemińska, A., Truch, E., Modelska, M., Grijalva, F. J., & Monreal, N. R. (2022). Linear cities as an alternative for the sustainable transition of urban areas in harmony with natural environment principles. In *Urban and transit planning: Towards Liveable communities: Urban places and design spaces* (pp. 87-99). Cham: Springer International Publishing.

Zhou, B., Rybski, D., & Kropp, J. P. (2017). The Role of City Size and Urban Form in the Surface Urban Heat Island. *Scientific reports*, 7(1), 4791.

-SÖYLEŞİ-

TRANSFER DEVLETİ ve RANT KOLLAYAN TRANSFER TOPLUMU
Prof.Dr. Coşkun Can Aktan’la Sosyal Transferler (Sosyal Yardımlar) ve
İktisadi Transferler (Teşvikler/Sübvansiyonlar) İstismarı Üzerine Söyleşi*

Muhammed Berat KÖKMEN¹

İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: m.b.kokmen@gmail.com

ORCID ID: 0009-0008-9963-4092

İktisadi ve sosyal transferlerin ekonomik ve toplumsal işlevleri nelerdir? Bu tür yardımları kamu ekonomisi perspektifinden nasıl değerlendiriyorsunuz?

Keynesyen kamu politikası ve aynı zamanda teorik refah iktisadi yaklaşımında iktisadi ve sosyal transferlere atfedilen rol oldukça geniştir. Kamunun iktisadi ve sosyal transferleri araç olarak kullanarak büyüme ve kalkınmayı destekleme, kaynak kullanımı ve kaynak dağılımında etkinlik sağlama, adil bir gelir ve servet dağılımını gerçekleştirme, yoksullukla mücadele gibi ekonomik ve toplumsal işlevlerinden söz edilir. Ben kamu tercihi alanında çalışan bir araştırmacı olarak Keynesyen ve refah iktisatçılarının bakış açısından uzak bir perspektife sahibim.

Kamu tercihi alanından çalışan bir araştırmacı olarak devletin iktisadi hayata müdahalesinin olumsuz sonuçlarına odaklanıyorum. Kamusal transfer harcamalarının da keskin bir eleştirisini yapıyorum. Bu çerçevede şunları söylemek isterim. Kamu maliyesi, mali rant ve mali sömürü alanıdır. Birileri halk adına, halktan toplanan paraları har vurup harman savurur, rantlar yaratır, bol keseden rantlar dağıtır. Diğer taraf ise mümkün olduğu ölçüde maliyetine katlanmadan ve vergi vermeden devletten transferler elde etmek için yarışır. Bir tarafta transfer devleti, diğer tarafta ise transfer toplumu...

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** m.b.kokmen@gmail.com

Atıf (APA): Kökmen, M. B., (2025), Transfer Devleti ve Rant Kollayan Transfer Toplumu – Prof.Dr. Coşkun Can Aktan’la Sosyal Transferler (Sosyal Yardımlar) ve İktisadi Transferler (Teşvikler/Sübvansiyonlar) İstismarı üzerine Söyleşi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17 (2): 301-313

Siyasetçiler yeniden seçilebilmek için bütçeden transfer harcamalarını artırır; seçmenler ise ödedikleri vergilerin karşılığını istemekten ve hesabını sormaktan daha çok reylerini silah olarak kullanarak beleşçilik ve avantacılık yapmaya çalışırlar. Bu karşılıklı yarara dayalı politik mübadele neticesinde iki taraf da menfaatlerini maksimize etmeye çalışır. Oy maksimizasyonu peşinde koşan siyasetçiler seçmenlere ihsanlar dağıttıkları ölçüde ve onların fayda maksimizasyonuna giren kalemlere para akıttıkları sürece yeniden seçilebilmeyi garantilemiş olurlar. Siyasetçilerin baş yardımcıları olarak atanmış bürokratların tek gayesi ise bütçe maksimizasyonu yoluyla kaynak yaratmak ve siyasetçilerin rant yaratmalarına ve rant dağıtmalarına imkân sağlamaktır. Ortada para olunca esnaf, tüccar, çiftçi, sanayici gibi her kesim meslek örgütü, iş adamları dernekleri adı altında örgütlenerek ve daha üst seviyede birleşerek konfederasyonlar oluşturarak güçleri oranında devletten rant kollama yarışına girerler.

Özetle, devlet adı verilen o büyük dev organizasyonun büyümesine ve transfer devletine dönüşmesine hizmet eden sadece siyasetçiler ve onun emrindeki bürokratlar değildir. Seçmenler bizatihi beleşçiliği, devletten geçinmeyi, devlette iş bulmayı ve devletten beslenmeyi benimsedikleri ve destekledikleri için bütçeden transfer harcamalarına daha fazla kaynak ayrılmasında etkili rol oynarlar. Oyun tamamen rant yaratma, rant dağıtma ve rant kollamaya dönüştüğünde o zaman meslek örgütleri, işçi sendikaları, işveren sendikaları, dernek ve vakıflar gibi muhtelif sivil toplum kuruluşları çıkar ve baskı gruplarına dönüşerek lobicilik yaparak devletten teşvik, destek, sübvansiyon, ihale, bağış, tahsis ve saire elde etme yarışına girerler.

Bir transfer devleti yaratılmışsa eğer onun gerisinde bunu talep eden bir transfer toplumu vardır. Eğer ortada bir kamusal hırsızlık, talan ve soygun düzeni varsa bundan sadece siyasetçileri ve bürokratları sorumlu tutmak fazlasıyla yanlış bir analiz olur; halk ya da millet adı verilen topluluğun içindeki her bireyin aktif veya pasif olarak bu yağmacılıkta rolü vardır. Bu sözlerim ve açıklamalarım geleneksel siyaset bilimcilerinin pek de alışık olmadıkları bir kamu tercihi bakış açısıdır. 1985 yılından bu yana yaklaşık 40 yıldan bu yana bu araştırma programı üzerine çalışan bir akademisyen olarak transfer devleti ve transfer toplumunun daha iyi anlaşılmasına yarar sağlayacak çalışmalar yapıyorum.

Transfer devleti kavramı bağlamında sosyal yardımların kullanımını nasıl tanımlıyorsunuz? Bu tanım, sosyal politikaların siyasi araç haline gelmesi yönündeki tartışmaları nasıl şekillendiriyor?

Bugün dünyada popülizm giderek güçleniyor ve demokrasilerin ölümüne yol açıyor... Popülizmden beslenen transfer devleti ve aynı zamanda paternalizme yaslanma alışkanlığından kaynaklanan bir transfer toplumu patolojik bir sosyal refah devleti ortaya çıkarıyor. Hem siyasal arz hem de siyasal talep cephesindeki dinamikler birçok ülkede ve kendi ülkemizde sosyal transferlerin türleri, miktar ve bileşimini çoğaltmakta ve sosyal transfer harcamalarını artırmaktadır.

Sosyal transferler için talep o denli güçlüdür ki, toplumun her kesimi çiftçisi, esnafı, iş adamı, işçisi, memuru, emeklisi, öğrencisi, ev kadını hemen herkes devletten karşılıksız ve parasız hizmetler sunmasını ister; destekler verilmesini bekler, sosyal yardımların artırılmasını arzu eder. Seçim dönemlerinde ise siyasetçinin makama olan açgözlülüğü neticesinde bol kepçe vaatler, geçici ya da kalıcı pek çok türde sosyal transferler ile göz boyanır, halkın oyunu almak için türlü oyunlara başvururlar. Belediyeler ardı sıra beleş hizmetler ilan etmeye başlar. Belediyelerin açtığı halk lokantalarında ucuz yemekler sunulur, belediyelerin BİT'leri halk marketi ya da halk bakkalı, halk kasabı adı altında işletmeler açmaya başlar. Yeni doğan çocuklar için hamile annelere içinde zıbın takımından, bezine kadar sayısız ürünün bulunduğu paketler dağıtılır, yeni evlenenlere çeyiz paketi dağıtılır.

Refah devletinin sosyal yardımlara dayalı sisteminin sürdürülebilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sosyal refah devletinin sürdürülebilirliği mümkün değildir. Herkesi konut sahibi yapacağız. Herkesi otomobil sahibi yapacağız. Herkese iki anahtar vereceğiz... Biri ev, diğeri araba anahtarı olacak... Ev hanımlarına asgari ücret üzerinden yarım maaş bağlanacak, dul hanımlara asgari ücret üzerinden tam maaş bağlanacak... Ne bileyim buna benzer onlarca vaat...

Maaş zamları, emekli ikramiyelerinde artış, erken emeklilik, sözleşmeli kamu görevlilerinin kadroya alınması, mazot indirimi, elektrik, su, doğal gaz faturalarında indirim, sosyal yardımlar, öğrencilere beslenme yardımı, üniversite öğrencilerine yol parası, öğrencilere dizüstü bilgisayarlar hediye edilmesi, üniversite öğrencilerine ödenen kredilerin silinmesi, vergi afları, imar afları, mahkum cezalarının affı, öğrenci affı, çiftçilere, esnaf ve sanatkârlara, genç ve kadın girişimcilere karşılıksız hibeler ya da düşük faizli krediler, otoyol ve köprü

hizmetlerinin fiyatlarında artış yapılmayacağını ilanı, bireysel kredi kartlarının ödemesinde sıkıntı çeken vatandaşlara kolaylık sağlanması ve daha onlarca vaat...

Sosyal refah devleti artık adeta bir vaat devletine dönüşmüştür... Bütün bu vaatler ve niceleri, doğrusu beni sosyal refah devletinin sürdürülebilirliği konusunda oldukça karamsar olmaya itiyor.

Türkiye’de iktisadi ve sosyal transferlerin hedefleme mekanizması ne kadar etkin çalışıyor? Mevcut sistemde gördüğünüz en büyük eksiklikler nelerdir?

Türkiye’de iktisadi ve sosyal transferlerin yönetiminde çokça hata ve eksiklikler söz konusu... Hedef kitlenin de gerçekten sağladığı yararların da sorgulanması gerekiyor. Özellikle seçim dönemlerinde istismarcı ya da suistimalci sosyal transferlerin had safhalarına ulaştığını söylemek isterim.

Bu noktada partili siyasetin ürettiği seçim rüşvetleri, seçim rantları ve seçim vaatleri gibi hastalıkları da unutmamak gerekiyor.

Seçim rüşveti, seçim dönemlerinde siyasal iktidarların tekrar seçilebilmek amacıyla müdahaleci iktisat politikası araçlarını kullanarak potansiyel oy gruplarına sağladıkları özel menfaatleri ifade ediyor. Bir başka ifadeyle hükümetlerin vergi politikası, kamu harcamaları politikası, borçlanma politikası, para ve kredi politikası ve saire iktisat politikalarını araç olarak kullanarak işçi, çiftçi, memur, emekli, öğrenci, ev kadını gibi seçmen gruplarını vaatlerle kandırmasını, ikna etmesini ve adeta mavi boncuk dağıtmasını açıklıyor.

Seçim vaatleri ise hem iktidarda bulunan ve tekrar kazanmak için mücadele eden siyasi partinin, hem de muhalefette bulunan siyasi partilerin seçmenlere sundukları menfaatleri ifade ediyor. Seçim menüsü denildiğinde de bundan siyasi partilerin seçmenlere sundukları vaatler ve rüşvetleri anlamak gerekiyor.

İktidarda bulunan haris siyasetçileri iktidardan vazgeçmemek için seçim menüsüne her türlü ikramları dâhil ediyorlar. Bugüne değin dünyanın dört bir yanında yapılan seçimlerde onlarca komik, gülünç, tuhaf, saçma vaatlerle seçmenlerin kandırılmaya çalışıldığına tanık oluyoruz.

Sosyal yardım istismarının en yaygın biçimleri nelerdir? Türkiye’de ve dünyada sosyal yardımların istismarına dair en dikkat çekici örneklerden bazılarını paylaşabilir misiniz?

Ben konuya sadece sosyal yardım istismarı olarak değil, iktisadi ve sosyal gayeli mali yardımları bir bütün olarak ele alarak bakıyorum. Teşvikler, destekler, krediler, hibeler, tahsisler, istisnalar, muafiyetler, mali ayrıcalıklar, ihaleler, yap-işlet-devret projeleri, işletme hakkı devirleri, haraç mezat özelleştirmeler, parsel parsel satışlar, kiralamalar, imtiyaz sözleşmeleri, rant amaçlı imar planları, adrese teslim rantlar, destekleme alımları, sosyal yardımlar...

Sadece seçim rüşvetleri değil elbette... Aklınıza gelen her türlü patolojik ayrıcalıklar, imtiyazlar, tekel rantları, ihaleler ve daha fazlası...

Sosyal yardımların, oy maksimizasyonu gibi siyasi hedeflerle istismar edilmesinin temel dinamikleri sizce nelerdir? Sosyal yardımların oy maksimizasyonu amacıyla kullanılması hangi ekonomik ve etik sorunları doğurur?

Sosyal ve iktisadi transferlerin oy maksimizasyonu gayesiyle genişlediği tespiti daha önce ifade ettim. Buradaki asıl dinamik yeniden seçilebilme gayesidir. Bu merkezi yönetim için de yerel yönetimler için de aynen geçerlidir.

Tevfik Fikret'in şiirine atfen bir Han-ı Yağma düzeninin varlığından söz edebiliriz. Büyüyen ve genişleyen her devlette Han-ı Yağma düzeni her zaman var olmuştur, nimetler sofrası türlü türlü transferlerle misafirlerini ağırlamıştır. Buradaki sözlerimi kesinlikle partizan bir dil ile söylenmiş sözler olarak kabul etmeyiniz lütfen. Söylediklerimi Türkiye'ye dair tespitler olarak da değerlendirmeyiniz. Ben sadece çalıştığım kamu tercihi perspektifinden devletin büyümesinin ve genişlemesinin olumsuz sonuçlarına dair tespitler yapıyorum.

Transfer devletinde sosyal yardım uygulamalarının popülist bir araç olarak kullanılması, kamu kaynaklarının dağıtımını nasıl etkiliyor? Bu durumun uzun vadeli ekonomik ve sosyal sonuçları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Transfer devletinde sosyal yardım uygulamalarının popülist bir araç olarak kullanılması, kamu kaynaklarının dağıtımını elbette olumsuz etkiliyor. Bu tür uygulamaların uzun vadeli ekonomik ve sosyal sonuçları israf, savurganlık ve hırsızlıktan başka bir şey değildir. Müsaade ederseniz burada Han-ı Yağma düzeni konusunda ilave bir şeyler daha söyleyeyim. Büyük Fransız düşünür Frederic Bastiat bu Han-ı Yağma düzenini yasal soygun olarak adlandırıyor. Frederic Bastiat hukukun soygun aracı haline dönüştürülmesi, insanlık tarihinin şahit olduğu en

menfur yozlaşmadır diyor. Bastiat tarifeler yani gümrük vergileri, tarife-dışı engeller, teşvikler, artan oranlı vergiler, müteşebbislerin kar risklerinin güvence altına alınması, başarısız işletmelerin devletleştirilmesi ya da devlet desteği sağlanması, şirket kurtarma operasyonları, özel kesime faizsiz ya da düşük faizli krediler tahsis edilmesi ve daha birçok uygulamaların yasal soygunculuk kapısı olduğunu anlatıyor. Bastiat'a göre ekonomide rantlar yaratan, bu rantları dağıtan, rant kollama faaliyetlerinin toplumda yaygınlaşmasına neden olan devlettir ve devlet müdahaleciliğidir.

Bastiat'a göre pozitif hukuk devlet müdahaleciliğinin temel aracıdır. Pozitif hukukun müdahale alanının genişlemesi, bireyler ve örgütlü grupları yani çıkar ve baskı gruplarını doğrudan verimli iktisadi faaliyetlerden uzaklaştırır ve devletten rantlar elde etmek için lobicilik yapmaya ve yarışa sevk eder. Bu konu kamu tercihi teorisinin kurucularından Gordon Tullock tarafından çok etraflıca işlenmiştir. Literatürde bu konu rant kollama teorisi olarak adlandırılıyor.

Sosyal ve iktisadi yardımlara bağımlılık sorunu nasıl aşılabılır? Sizce sosyal yardımların bireyleri üretken hale getirecek bir yapıya dönüştürülmesi mümkün mü?

Nimetler sofrasında sunulan yemeklerin her biri yasal soygunun araçlarıdır. Teşvikler, destekler, krediler, hibeler, tahsisler... Hepsi...

İktisadi gayeli mali yardımlar yasal soyguna kaynaklık eden çok büyük bir transfer uygulamasıdır. O ölçüde olmasa da sosyal gayeli mali yardımlar da kontrolsüz biçimde büyütülüyor ve keyfice uygulanıyor. Sosyal menüde doğum yardımı, ölüm yardımı, çocuk sayısındaki artışa paralel sosyal yardım, işsizlik yardımı, şehit ve gazilerin yakınlarına yardımlar, fakirlik yardımları, işsizlik yardımı, dul ve yetimlere yardımlar, engellilere yardımlar, malüllük aylığı, emekli aylığı dışında emeklilere sağlanan ilave sosyal yardımlar, öğrencilere burs desteği, ulaşım desteği, yemek yardımı ve daha başka isimler altında sosyal transferlerin miktar ve bileşiminde büyük artışlar olmuştur. Belediyeler de merkezi devletin bire bir yaptığını yapıyor. Sosyal belediyecilik adı altında sağmal belediyecilik tatbik ediliyor. Tüm bu saydığım uygulamalar toplumda her kesimi devletten bir şey almaya, talep etmeye, bu konuda çaba sarf etmeye teşvik ediyor... Sosyal ve iktisadi transferler toplumun tüm kesiminde zamanla bir bağımlılık sorununu ortaya çıkarıyor. Çiftçisi, esnafı, işçisi, emeklisi, ev kadını, öğrencisi... Herkes merkezi devletten ve yerel yönetimlerden elde ettiği iktisadi ve sosyal gayeli mali yardımları muhafaza etmek ve dahası genişletmek istiyor.

Sosyal yardım uygulamalarında istismar riskini artıran kurumsal ve denetimsel eksiklikler nelerdir? Mevcut sistemde hangi yapısal sorunlar, istismar olanaklarını artırıyor?

Denetim, kontrol ve saire öncesinde belirttiğiniz şekilde yapısal ve kurumsal meselelere odaklanmak lazım. İstismara, suistimale neden olan popülizm ve paternalizmden kaynaklanan keyfi kararlar ve uygulamalardır. Denetim, kontrol, regülasyon, ceza, istismar ve suistimalle etkin mücadele yolu değildir. Ya da daha doğru bir ifadeyle öncelikle bu istismara yol açan kaynakların musluklarını kapatmak gerekir.

Sübvansiyonlar, iktisadi gayeli mali yardımlar, vergi teşvikleri, vergi kolaylıkları adı altında belirli kesimlere sunulan rantlar ve özel ayrıcalıklar vasıtasıyla yapılan yağmacılık ortaya çıkması kaçınılmaz olur.

Teşvik varsa orada teşrik-i mesâi olur... Teşrik-i mesâi için bir emek var, zahmet var, gayret var, lobicilik var, harcama var... Teşrik-i mesâi demek teşvik-i mesai demek! Ben çok açık olarak ifade etmek istiyorum. Teşviklere karşıyım... Teşviklerin ve sübvansiyonların ekonomik büyüme ve kalkınma için ve diğer iktisat politikası amaçları için bazı yararları olduğunu kabul ediyorum fakat maliyetlerinin faydalarından çok daha ağır olduğuna inanıyorum...

Defî mefasid celbi menafiden evladır diye bir söz var. Yani zarar verecek şeyleri defetmek ve onlardan uzaklaşmak, fayda verecek şeyleri kazanmaya çalışmaktan daha çok daha önce gelir. Mecelle de yer alan bir hukuk kuralı... Önemli mi... Fevkalade önemli ve değerli... Devlet tarafından sağlanan özel ayrıcalıklar ya da özel imtiyazlar zamanla genişleyerek bir teşvik enflasyonu sorununa dönüşür ve kaotik teşvik mevzuatı oluşturur. İşte bu kaotik ortamda yağmacılık giderek hukuki soygun haline dönüşür ve toplumda hemen herkes ve her kesim devletten bir rant elde etme yarışına girer. Sonuç negatif toplamı bir oyundur ve sosyal israftan başka bir şey değildir.

Bakınız Türkiye sosyal belediyeçilikte istismar ve suistimalleri, yolsuzlukları tartışıyor... Şimdi siz konuya sadece denetim, kontrol, ceza, kayyum gibi önlemlerle yaklaşırsanız bu eksik olur. Gereksiz, önemsiz demiyorum. Sorunun ana kaynağında geleneksel belediyeçiliğin yolundan sapması yatıyor. Eğer belediyeler elektrik, su, yol, park ve bahçe düzenlemeleri, çöp toplama, atıklar, kanalizasyon

gibi ana görevlerinden uzaklaşarak sosyal belediyeçiliğe yönelirlerse bu yanlış bir yol olur.

Devleti herkese memesinden süt veren sağmal bir inek olarak görmek doğru değildir. Eğer devleti her yoksulun karnını doyuracak, herkese aş ve iş sağlayacak bir kurum olarak düşünürsek o zaman transfer devleti yaratmış oluruz ki, böyle bir devlette çalışmadan, emek vermeden, zahmet etmeden geçinen bir transfer toplumu yaratmış oluruz. Bastiat devlet herkesi memesinden emziren sağmal bir inek değildir diyor.. Çok da güzel bir şekilde ifade ediyor. Devlet yani hukuk ancak bazı kişilerden alıp diğer kişilere dağıtan bir gelir eşitleme aracı haline getirildiğinde işte o zaman yasal soygun aracına dönüşmüş olur diyor.

Ülkemizde de belediyelerin bakkal, manav, lokanta açması, hamile kadınlara mama, bez desteği, zıbın takımı, yeni evlenenlere çeyiz paketi dağıtması ve saire uygulama örneklerini ben şahsen patolojik sosyal belediyeçilik olarak görüyorum ve eleştiriyorum.

İktisadi ve sosyal transferlerin siyasal manipölasyon aracı olarak kullanılmasını önlemek için hangi yapısal reformların ve denetim mekanizmalarının uygulanması gerektiğini düşünüyorsunuz? Teknolojik ve kurumsal yeniliklerin bu konuda oynayacağı rol nedir?

Sosyal devlet argümanını körü körüne savunarak genişletmek doğru değildir. İşsizlere işsizlik parası, fakir-fukaraya odun-kömür yardımı, öğrencilere ücretsiz yemek, ücretsiz ulaşım kartı, ev kadınlarına emeklilik yardımı, muhtelif adlar altında aile yardımlar ve çok daha fazla aynı ve/veya nakdi transferlerin nerelere kadar varacağını tahmin etmek güç değildir. Hele ki seçim dönemlerinde siyasetçilerin yeniden seçilebilmek için bol keseden yaptığı vaatler işin çığırından çıktığını gösteren örneklerdir. Öte yandan gerek iktisadi gerekse sosyal transferlerin bütçe üzerindeki yükünü ihmal ederek sadece sağlanan desteğe odaklanmak fevkalade yanlıştır. Transfer harcamalarının vergilerle finanse edilmesinin güçlükleri ve sınırları yanı sıra vergi dışı kaynak olarak borçlanmaya başvurulmasının vahim bir sonucu unutulmaktadır. Devletin borç yükünün artması demek bütçeden faiz ödemelerine ayrılan yükün artması demektir. Faiz de nihayetinde bir transferdir ve rant gibi haksız ve kazanılmamış gelir anlamına gelir. Transfer harcamalarının artması demek rant ve faiz ekonomisinin büyümesi, reel ekonominin ise çöküşü anlamına gelir. Üretim ekonomisini yok ettiğinizde yoksulluk kaçınılmaz olur. Fasit daireyi bizzat kendiniz yaratmış olursunuz. Sosyal refahın maksimizasyonu, gelir eşitsizliklerinin azaltılması, yoksullara yardım adı

altında yapacağınız uygulamaların sonuçta gelip bir fasit daire dönüşmesi hiç de şaşırtıcı olmayacaktır.

İktisadi ve sosyal transferlerin istismarına karşı piyasa temelli çözümler var mı? Özel sektör ve sivil toplum kuruluşları bu sürece nasıl dahil edilebilir?

Çözüm nedir? İktisadi ve sosyal transferlerin istismarına karşı ne tür çözümlerden söz edebiliriz. Sosyal transferlerin ve bu çerçevede iktisadi transferlerin istismar ve suistimale kapı aralamaksızın, rant yaratmaksızın, rant kollama faaliyetlerini ve girişimlerini genişletmeksizin uygulanmasının çözümü sosyal ve iktisadi transferlere dair optimal mali kurallar oluşturmaktır.

Nedir bu optimal kurallar? Transfer devleti ve transfer toplumunun tüm aktörlerinin yasal soygunculuk yapmalarını engelleyecek ana çözüm kurallardır. Bu konu siyasetçilerin keyfi kararlarına asla teslim edilemez, edilmemelidir. Siyasetçilerin iradi, ihtiyari, takdiri ve netice olarak keyfi transfer harcamalarına mutlaka sınırlamalar getirerek kurallara dayalı bir sosyal transfer sistemi inşa etmemiz gerektiğine inanıyorum.

Sadece sosyal transferleri yani sosyal gayeli mali yardımları değil iktisadi transferleri yani iktisadi gayeli mali yardımları ve sübvansiyonları da partizan çoğunlukçu siyasetin suistimalci ve istismarcı uygulamalarından kurtarmak istiyorsak o zaman keyfi kararlar ve uygulamalar yerine herkesi kapsayan, kimseye ayrıcalıklar sunmayan genel kurallar etrafında düşünmeli ve çözüm üretmeliyiz.

Siyasetçilerin suistimalci sosyal transfer politikalarını hiçbir zaman doğru bulmadığımı ve onaylamadığımı ifade etmek istiyorum. Popülizm ve paternalizmden beslenen iradi, ihtiyari takdiri ve netice olarak keyfi sosyal transferlerin doğru olmadığına inanıyorum. Sosyal refah devleti anlayışında istismarcı sosyal transfer uygulamaları yerine kurala dayalı optimal bir sosyal transfer politikasının nasıl olması gerektiği üzerine kafa yoruyorum.

Evrensel temel gelir modeli veya şartlı nakit transferi modeli gibi modeller iktisadi ve sosyal transferlerin istismarına çözüm olabilir mi?

Doğru teşhis doğru tedavi için elzemdir. Sosyal refah devleti, sosyal adalet, gelirin yeniden dağıtımı politikalarının olumsuz taraflarını anlamalı ve devletin sosyal transfer harcamalarını hangi ilkeler ve kurallar çerçevesinde sürdürmesi gerektiği konusunda muhtelif çözüm önerilerini tartışmalıyız. Somut çözüm için önerdiğimiz

radikal öneriyi anlayabilmek için niçin sorusunu gerisindeki ana sorunları iyi anlamak ve kavramak gerekir.

Kamu tercihi teorisinin tedavi ayağını anayasal politik iktisat teorisi oluşturur. Anayasal iktisadın iki önemli temsilcisi Friedrich A. von Hayek ve James M. Buchanan'ın her ikisi de sosyal ve iktisadi transferleri anayasal düzeyde yasaklayacak bir kuralın oluşturulmasını savunuyor. Hiçbir kişiye, gruba, zümreye ya da sınıfa ayrıcalıklar, özel avantajlar sunulmasına izin vermeyen bir mali kural önerisi. Buchanan bu öneriyi demogrant önerisi olarak ele alıyor. Hayek'in önerisi de Buchanan'ın demogrant önerisi ile paraleldir, kısmen bazı değişiklikleri içerir. Nobel ekonomi ödülü kazanmış bu iki düşünürün görüşleri size oldukça radikal gelebilir... Bu öneri bir soyut öneri değildir; hukuk kurallarının soyut ve genellik ilkesine uygun olarak düzenlenmesini savunan büyük bir felsefedir.

Demogrant nedir? Neyi ifade eder?

Buchanan ve Hayek diyor ki, bundan böyle ne merkezi yönetim ne de yerel yönetimler, ister nakdi ister ayni yardımlardan oluşsun, toplanan vergi gelirlerini sadece bazı vatandaşlara aktaracak hiçbir yasa çıkarmayacak veya bu konuda herhangi bir program oluşturamayacaklardır. Hiçbir meslek sınıfına büyüklüğüne ve küçüklüğüne bakmadan teşvik adı altında parasal transferler, hibeler, krediler sunulmayacaktır. Benzer şekilde hiçbir kişiye ya da gruba sosyal transferler yapılamayacaktır.

Hükümetlerin keyfî kararlar olarak iktisadi ve sosyal mali yardımları istismar etmelerini engelleyecek bir optimal kamusal transfer kuralı oluşturalım. Böylesine bir anayasal kuralı bağlayıcı hukuk kuralı olarak anayasada güvence altına alalım. Fakir fukara, garip gurabaya ise ölü demeyelim. Kendi başınızın çaresine bakın demeyelim. Şefkat ya da merhametin genel kuralını anayasada belirleyelim. Genellik ilkesini ihlal etmeden herkese evrensel temel gelir ilkesi temelinde kişi başına sosyal yardım sağlayacak bir optimal sosyal transfer kuralı üzerinde anlaşalım. Geleneksel sosyal refah devleti bakış açısından farklı bir anayasal refah devleti anlayışı. İki arasındaki temel fark şudur. Birisinde şefkat ya da merhametin popülizme ve paternalizme dayandırılarak istismar edilmesi ve sosyal israfa dönüşmesi söz konusu iken, ikincisinde ise şefkat ya da merhametin keyfiyete, istismara ve suistimallere izin vermeyecek şekilde yürütülmesi söz konusu...

Somut çözüm önerisine siz soyut bir öneri sunmuş olmadınız mı? Pratikte bu sunduğunuz önerinin bir anlamı ve değeri var mı? Öneriyi biraz daha somut ve pratikte uygulanabilirliği yönünden açıklar mısınız?

Pekala... İlk olarak genellik ilkesi ve ayrımcılık yapılmaması kuralı anayasal bir kural olacak. İkinci olarak anayasada herkesin yararlanacağı bir evrensel temel gelir kuralı tespit edilecek. Örneğin her vatandaşa belirli bir yaş sınırından başlayıp ölümüne kadar devam edecek bir evrensel temel gelir imkanı sağlanacak. Kişi başına yardım yani demogrant herkese ayırım yapmadan uygulanacak. Bu çerçevede siyasi iktidarların, belediyelerin keyfi iktisadi ve sosyal transfer yapmalarına izin verilmeyecek. Şimdi şöyle düşünün bir yerel idarenin onlarca sosyal yardım programı yürürlüğe koyarak, lokanta, bakkal, manav, kasap açarak, evlenenlere çeyiz, yatak doğası takımı dağıtmak mı rasyonel yoksa merkezi idarenin herkesi ama herkesi sosyal güvenlik ve sağlık sigortası şemsiyesi altına alacak bir çözüm üretmesi mi daha rasyonel? Belediyelerin kolilerle evlere sosyal yardım dağıtması mı rasyonel yoksa herkese ama herkese kurallar dahilinde bir sosyal konut sahibi olmasını anayasal bir kurala bağlamak mı daha rasyonel? E-devlet bilgileri esas alınarak kendisi, eşi ve çocukları üzerinde evi arsası, arazisi, dairesi olmayan her aileye standart bir konutun sağlanması anayasal bir hak olarak verilirse bu genel bir haktır. İlkeleri, kuralları önceden belirlenmiş kura usulü uygulanmak suretiyle tatbik edilen bir uygulama düşünün. Başınızı sokacak bir eviniz olması için devlet size iki arsa ya da daire seçeneği sunuyor. Tek şart üzerinizde bir gayrimenkul olmaması. Bu arsa ya da daireyi örneğin bir 15 yıl satış yapmamanız kaydı şartıyla size veriyor. Bu soyut kurala dayalı somut bir çözüm önerisi değil mi? Hastalık, yaşlılık... Evet normal şartlarda bireylerin kendi geleceklerini kendilerinin düşünerek primlerini kendilerinin ödemeleri esasına dayalı bir sağlık ve sosyal güvenlik modeli esas olmalıdır. Fakat bazı sosyal risk grupları için durum farklı. Fırsat eşitsizliği hayatın bir gerçeği. Siz o zaman öyle genel kurallar oluşturmalısınız ki, toplumsal barış ve adalet için bu sosyal riske ve sosyal dışlamaya maruz kişileri de refah şemsiyesi içine almanız önemli. Bilmiyorum anlatabildim mi?

Demogrant önerisi bana biraz ilginç geldi. Şunu sormak isterim. Zengin de fakir de sağlıklı insan da engelli insanın da demograntı hak sahibi olması doğru olur mu?

Haklısınız. Önerinin pratikte uygulanmasının formülleri üzerine çalışmak gerekebilir. Herkese otomatik bir demogrant yerine gelir ve serveti belirlemeye yönelik test uygulaması yapılarak bu yardımların sadece gerçek hak sahiplerine yapılması konusu önemli.. Ben uygulamada uygun bir çözüm önerisi konusunda

anlaşma ve uzlaşma sağlanabileceğine inanıyorum. Önce de söylediğim gibi niçin sorusunu anlamak, nasıl sorusundan çok daha önemli...

Herkesin ayrımcılık yapılmaması ilkesi ve genellik ilkesinin mantığını anlaması lazım. Önceden belirlenmiş ve ilan edilmiş genel, soyut ve bağlayıcı hukuk kurallarının niçin gerekli olduğunu anlamadıktan sonra benim burada söylediklerimin hepsi masal ya da hikaye gelebilir size.. Bakın size daha somut bir örnek vereyim tekrar... Soyut yani abstract kural yerine genel olmayan ve kişiye özel uygulamalar yaptığınızda bu işi sulandırır, suyu bulandırır. Şimdi gazetelerden televizyonlardan okuyoruz. Devlet baba vefat eden emekli babanın eşi ve çocuklarını korumak için onlara emeklilik hakkını genişletiyor. Ne oluyor sonra? Kendisine haksız yere emekli aylığı bağlatabilmek için eşi ile sahte biçimde boşanmalar oluyor. Hak sahibi kız çocukları işverenle anlaşarak sigortasız çalışmaya başlıyor. Evli olan kızı babasının aylığının bir kısmını alabilmek için kağıt üzerinde boşanıyor. Yani muvazaalı boşanma... Kızına da aylık bağlanınca dul eşin aylığı azalan anne muvazaalı boşanma yapan kızını ihbar ediyor... Bütün bunlar özellikle seçim dönemlerinde siyasetçilerin popülizm gayeli sosyal yardım ve sosyal güvenlik politikalarında aldığı kararlar neticesinde ortaya çıkıyor.

Türkiye özelinde transfer devletin istismarcı sosyal yardım uygulamaları örnekleri üzerinden, geleceğe yönelik politika önerileriniz nelerdir? Benzer uygulamaların engellenmesi için hangi stratejik adımlar atılmalıdır? Son olarak ilave etmek istediğiniz bir husus var mı?

Devletin şefkat elini uzatmasını istiyorsak bunu keyfiyete açık paternalizm uygulamaları ile yapamayız. Popülizme izin vermeyecek, insan onurunu incitmeyecek ve herkesin bakın bu benim anayasal hakkım diyebileceği bir sosyal refah devleti modeli üzerinde kafa yormalıyız. İstismarcı sosyal belediyeçilik, patolojik ayrıcalıklar ve saire bunların tamamı yanlış...

Doğum yardımı, çoklu doğum yardımı, ölüm yardımı, vefat yardımı, beslenme yardımı, aşevi yardımı, iftar yardımı, giyim yardımı, barınma yardımı, yakacak yardımı, doğal gaz tüketim desteği, elektrik tüketim desteği, ulaşım yardımı, öksüz ve yetim yardımı, engelli yardımı, engelli yakını yardımı, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, boşanmış kadınlara yardım, asker aileleri yardımı, asker çocuğu yardımı, şehit yakınlarına yardım, gazilere yardım, malullük yardımı, eğitim yardımı, ücretsiz ders kitapları yardımı, öğrencilere ücretsiz barınma, taşıma ve yemek yardımları, işsizlik yardımı, işe başlama yardımı, işe yönlendirme yardımı, emeklilere maaş dışı sosyal yardımlar... Nereye kadar! Bu nereye kadar gidecek?

Yok efendim yaşlılara evde temizlik hizmeti, yok efendim yaşlılara evde kuaförlük hizmeti... Mobil berber aracı tahsis ederek mahalle mahalle dolaşarak saç ve sakal tıraşı yapacaksınız... Kusura bakmayın ama bu şefkat ve merhamet değil tam bir Kemal Sunal filmi! Belediyeler bakkalcılık yapmasınlar, lokantacılık yapmasınlar... Ucuz ve yaygın otobüs ulaşım desteği sunsunlar. Ulaşım kartı... Zengini de fakiri de herkes alsın... Genellik ilkesinin anlamı budur zaten... Yok yaşlı, yok öğrenci, yok engelli dediğinizde ve istisnalar getirdiğinizde genellik kuralını ihlal etmiş olursunuz. İstisnalar kaideyi bozar değil mi? Halbuki zengine bedava ulaşım kartı hakkı verseniz bile o özel otomobilini bırakıp otobüsle işine gitmez ki? Mesele benim gözümde bu kadar basit...

Umarım sözlerimle ve açıklamalarım ile anlatmak istediklerimi doğru bir şekilde ortaya koyabildim. Belki yanlış anlama ve yanlış yargılamalara karşı tedbiren şunu da ifade etmek isterim. Tüm söyleşi boyunca sözlerimi Türkiye'ye dair eleştiriler olarak yorumlamayınız lütfen. Ne iktidara ne muhalefete ne merkezi yönetim ne de yerel yönetimlerine değil sözlerim. Ben Türkiye aktif siyaseti üzerine yazılar kaleme alan bir yazar değilim. İyi bir yönetime dair yazılar kaleme alıyorum. Buradaki eleştirilerimi de bu çerçevede değerlendiriniz lütfen. Çok teşekkür ederim.

Sayın hocam asıl biz teşekkür etmek istiyoruz. Değerli görüş ve önerilerinizi bizlerle paylaştınız...

SOSYAL TRANSFER İSTİSMARI

Kamu Tercihi Perspektifinden Transfer Devleti'nin Sosyal Yardım Dağıtma ve Transfer Toplumu'nun Sosyal Yardım Kollama Faaliyetleri*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

İ.GİRİŞ

“Eğer tehlikeli dinamikleri görmez ve izlemezsek refah devleti kendini yok etme riski ile karşı karşıyadır. Bu risk bugün bazı ülkelerde bir realitedir.” (1995:9)

Assar Lindbeck

Devlet zorbalıkla ya da şefkatle değil adaletle yönetilir. Eğer ceberrut devlet halkı özgürlüklerinden mahrum bırakarak baskı ve zulüm ile yönetiyorsa o devlette “otokrasi” hüküm sürüyor demektir. Eğer bir devlette siyasetçiler yeniden seçilebilmek için yoksulluk edebiyatı üzerinden sırf oy kazanmak için bol keseden herkese sosyal transferler dağıtıyorsa o devlette “popülizm” ve “paternalizm” hüküm sürüyor demektir. İyi bir devlette adalet demek bireylerin can ve mal güvenliğini güvence altına alacak bir düzeni tesis etmek demektir. Devlet bu minimal ve olması gereken görevin ötesinde iyiniyetli de olsa “adalet dağıtmaya” kalkıştığında orada adalet dengesi ve terazisi bozulmaya başlar. İlkinde “kural adaleti” geçerlidir; herkes için eşit ve adil kurallar mevcuttur. İkincisinde ise

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atıf (APA): Aktan, C. C., (2025), Sosyal Transfer İstismarı (Kamu Tercihi Perspektifinden Transfer Devleti'nin Sosyal Yardım Dağıtma ve Transfer Toplumu'nun Sosyal Yardım Kollama Faaliyetleri), Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17 (2): 314-327.

devletin gelirin yeniden dağılımı ve servet transferi üzerine yaptığı uygulamalar vardır ki bunlar “*niyet iyi, sonuç kötü*” diyebileceğimiz sorunlar ortaya çıkarır.

Muhtaçların yardımına koşan, onların karnını doyuran, beslenmesini, sağlığını, barınmasını düşünen, yol ve okul masraflarını karşılayan, erkekliğe geçişi simgeleyen sünnet ritüellerini finanse eden, evlenme yaşına gelmiş olanların çeyiz masraflarını karşılayan bir müşfik ve duygusal paternalizmin sosyal yardım programları zamanla beklenmeyen ve öngörülmeven sonuçlara yol açarak patolojik paternalizme dönüşebilir.

Eğer bir millet şefkat, merhamet, acıma, sadaka ve alturizm zihniyeti ile yönetilirse orada biat, itaat ve esaret hâkim olur ve özgürlükler ortadan kalkar. Yoksulluk yardımları uzun dönemde yoksulluk kısır döngüsünü ortadan kaldırmayacağı gibi yoksulluk sorununun çok daha büyümesine neden olur. Daha da kötüsü transfer devletinde israf ve savurganlıklar, hırsızlık ve yolsuzluklar yaygınlaşır. Merkezi yönetim ve yerel düzeyde belediyeler partizanlık, kayırmacılık ve kollamacılık yaparak sosyal yardım dağıtma yarışına girerler. Gerçekte ihtiyaç sahibi olmayan kimseler sosyal yardımlardan yararlanmaya başlar. Öte yandan seçim dönemlerinde sırf oy maksimizasyonuna yönelik olarak içi boş göstermelik sosyal yardımlar ilan edilerek seçmen kandırılmaya ve aldatılmaya çalışılır.

İyilikseverliğin ya da hayırseverliğin insani açıdan eleştirilecek bir yanı olmayabilir; fakat kontrolsüz sosyal transferlerin hem bu yardımlardan yararlanan bireylere hem de topluma önemli maliyetleri olur. Bugüne değin paternalizm ve alturizm üzerine kaleme aldığım yazılarımın tamamında baba devletin iyilikseverlik, hayırseverlik, yardımseverlik vb. adı altında yaptığı uygulamaların ve gelirin yeniden dağıtımına yönelik yaptığı sosyal transferlerin keyfi olmasının ve “optimal” sınırını aşmasının ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçlara dikkat çektim.² Yazılarımda hesapsız, kitapsız, kontrolsüz ve sınırsız sosyal yardımların sosyal maliyetlerinin gözardı edilmemesi gerektiğinin önemine değindim.

Okuyucular genel kabulleri, önyargıları, sahip oldukları dünya görüşleri ve ideolojik bağımlılıkları dolayısıyla bu yazıda kaleme alan görüşlerime itiraz edebilirler. Ben yine de bu yazının ilk cümlesini biraz genişleterek tekrarlamak isterim: Devlet zorbalıkla ya da şefkatle değil; adaletle, hakkaniyetle, liyakatla yönetilir. Devlet bir iyiliksever despotun iradi, ihtiyari, takdiri ve kaçınılmaz olarak

² Bkz. Aktan, 2020; Aktan, 2021a; 2021b; Aktan ve Bahçe, 2015; Aktan ve Yay, 2021.

keyfî kararları ile değil; önceden belirlenmiş, ilan edilmiş, kimseye ayrıcalık sağlamayan, ayrımcılık yapmayan genel kurallar ile yönetilir. Devletin ilk ve temel görevi vatandaşların can ve mal güvenliğini sağlayacak bir “adalet” tesis etmek olmalıdır. İnsanların mal ve mülkünü, gelir ve servetini “cebir” yoluyla yeniden dağıtmak “adalet”in gerçek manasına terstir.

II.ZAMANIN RUHU (ZEİTGEİST): ÇALIŞMADAN, ÜRETMEDEN RAHAT YAŞAMAK!

“Sıradan insanların zihinsel ve duygusal hayatları aşağılık bir şeydir. Tıpkı fikirlerini bir tür gezici düşünce kütüphanesinden-ruhsuz bir çağın Zeitgeist’i (zamanın ruhu) ödünç alarak kirletip bir hafta sonra iade ettikleri gibi, duygularını da veresiye alıp faturası geldiğinde kaytarmaya çalışırlar.” (2018:150)

Oscar Wilde

Kimse aşağıdaki sözlerimle zamanın ruhunu yani “zeitgeist”i dürüstlikle kaleme aldığım için bana kızmasın! Yaşadığım Vasatistan’da gördüğüm ve tanık olduğum zamane insanlarına dair tespitlerim bunlar... Zamane uşakları...

İş çok ama işçi yok! Kimse eskisi gibi zora gelmek istemiyor. Tarlada, bağda, bahçede çalışmak yok! Öküz koşmak yok! Tezgelelerle ahırda hayvanların altından çıkan mayısları toplamak, kurutmak yok! İnek sağma yok! Ot biçmek yok! Herkes rahat bir iş istiyor. Gençler köylerini terk ediyor. Her genç mezun olduğunda iş bulamayacağını bilse de bilmesede uyduruk fakültenin uyduruk bir bölümünde dört yılını heba ediyor. Kısa yoldan bir meslek öğrenmek, meslek sahibi olmak yerine boşuna boşuna dört yıllık bir diploma almak için emek, zaman ve para harcıyor. Gençler zamanın ruhuna uygun olarak, televizyonda ve sosyal medyada gördükleri gibi rahat yaşamak istiyorlar, ailelerin evlatları üzerindeki sözleri eskisi gibi güçlü değil...

Evladını el bebek gül bebek yetiştiren, evladına makul bir harçlık yerine emekli aylığının dört beş katı değerinde bir cep telefonu satın alan, emek ve zahmeti öğretmeyen, işi olmayan ve henüz para kazanmayan evladının altına araba çeken, çocuklarına 1+0 ya da 1+1 ev alıp konfor sunan anne ve babaların yanlışları ancak uzun dönemde anlaşılabilir. Zamanın ruhunda üniversiteyi bitirip bir iş aramayan, işi beğenmeyen, zora gelmeyen, patronun ufacık azarına bile tahammül etmeyen bir gençlik ile karşı karşıyayız.

Evladının nişan, nikah, düğün masraflarını karşılayan ve şatafatlı kutlamalar yapan ebeveynlerin harcadıkları para nihayetinde kendi paralarıdır ve tercih kendi tercihleridir. Bu açıdan özel harcamalara israf deyip buna karşı çıkmanın da bir mantığı yoktur denilebilir. Ancak evdeki paternalizm ile devlet paternalizmi aynı şey değildir. Evdeki paternalizmde ebeveynlerin himayeciliği, israf ve savurganlığının maliyetleri kendilerinin üzerinde kalır. Devlet paternalizminde ise sosyal transferlerin sosyal maliyetleri söz konusudur.

“Transfer toplumu” adı verilen bir toplumda yaşıyoruz. İşçisinden memuruna, esnafından çiftçisine, öğrencisinden mezun olup iş bulamayanına kadar her meslek ve her kesimden insanlar devletten kendisine yönelik destekler ve yardımlar talep ediyor. Zamanın ruhunda sadece gençlik değil, herkes kısa yollardan, zahmet etmeden, mümkünse başkasının sırtından, bedava yollardan, avantajlarla ve rantlarla geçinmek istiyor.

Oysa şefkat ve merhamet duygularına dayalı onlarca sosyal yardım programlarıyla bir toplum ilerleyemez, gelişemez, refaha ulaşamaz ve dahası mutlu olamaz. Çalışmadan, emek vermeden, zahmet çekmeden, meşakkatine katlanmadan, alın teri dökmeden başkalarından sağlanan yardımlar ve transferlerle sürdürülen bir yaşam konfor, rahatlık, refah sunsa da mutluluk, gurur ve onurlu bir yaşam sunamaz.

Ailede ebeveynlerin çocuklarına aktardıkları transferler gibi paternal devletin vatandaşlarını korumak ve gözetmek maksadıyla iyiniyetle yaptığı iyiliklerin uzun dönemde sağlayacağı yararlar sınırlıdır. Emeksiz ve zahmetsiz yapılan karşılıksız transferler “sosyal yardım bağımlılığı” yaratarak bedavacılık (beleşçilik), avantacılık, tembellik, miskinlik gibi sorunlara yol açmış olur. Bunun bir ileri aşaması ise sosyal yardım hırsızlığı (rant kollama) olarak ortaya çıkar.

Hükûmetlerin gelirin ve servetin yeniden dağılımına yönelik aşırı ve kontrolsüz transfer harcamaları aslında temel görevi insanların mal ve can güvenliklerini korumaktan ibaret olan bir sınırlı devleti Transfer Devleti’ne dönüştürür. Merkezi devletin ve yerel yönetimlerin ard arda sosyal transferler sunması neticesinde de bir *Rant Kollayan Toplum* ya da *Transfer Toplumu* ortaya çıkar ve kurumsallaşır.

III.ROBİN HOODİZM: ZENGİNDEN AL (ÇAL), YOKSULA VER!

“Hayvanların bazıları ‘Efendi’ diye andıkları Mr. Jones'a karşı bağlılık görevinden bahsediyorlar ya da ‘Mr. Jones bizi besliyor. O giderse açlıktan ölüyoruz,’ gibi basit yorumlar yapıyorlardı.” (2021:12)

George Orwell

Bilindiği üzere Robin Hood İngiliz halk hikâyelerinde yer alan ve zenginlerin mallarını çalıp yoksullara dağıtan bir iyiliksever sosyal haydut karakteridir. Teorik ve felsefi anlamda “*dağıtıcı adalet*” (distributive justice) ve “*sosyal adalet*” (social justice) kavramlarına her ne kadar çok ciddi ve haklı eleştiriler yöneltilmiş olsa da içinde yaşadığımız dünyada piyasa başarısızlıklarından kaynaklanan adaletsizliklerin çok ciddi boyutlara ulaştığı da kabul edilmesi gerek bir gerçektir. İşte bu gerçeklikten hareket edilerek zengin ve yoksul arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak ve *Robin Hood Etkisi* yaratmak amacıyla devletin gelirin yeniden dağıtımına yönelik politikalar uygulaması önerilmektedir.

Robin Hood Etkisi (Robin Hood Effect) ekonomik olarak dezavantajlı olanların ekonomik olarak avantajlı olanların pahasına kazanç sağladığı ekonomik kaynakların yeniden dağıtılmasını ifade eder. Örneğin, zenginlerden daha fazla vergi toplayan, yoksullardan ise daha az veya hiç vergi almayan ve daha sonra toplanan Robin Hood vergi gelirlerini yoksullara hizmet sağlamak için kullanan bir hükûmetin Robin Hood etkisi yaratacağı savunulmaktadır.³

Robin Hood etkisini doğru anlayabilmek için iktisatçılar *Robin Hood Endeksi* adı verilen bir eşitsizlik ölçüsü geliştirilmiştir. Lorenz Eğrisi ve Gini katsayısı ile yakından bağlantılı olan Robin Hood endeksi toplumda eşitliği ve adaleti sağlamak için zenginlerden yoksullara aktarılması gereken paranın oranıdır. Robin Hood Endeksi toplumun mükemmel bir eşitlik içinde yaşaması için yeniden dağıtılması gereken toplum gelirinin oranına eşittir.⁴ Robin Hood endeksi (yani, herkesin eşit derecede iyi durumda olmasını sağlamak için zenginlerden yoksullara aktarılması gereken gelir payı) hesaplamaları ışığında tespit edilen gelir eşitsizliğinin telafi ve düzeltilmesinde kullanılacak en etkili aracın “*Robin Hood Vergileri*” olduğu savunulmaktadır.

³ Bkz. Grossman,1995; Marx et.al. 2013.

⁴ Robin Hood Endeksi, Pietra endeksi, Schutz endeksi ya da Hoover endeksi olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Allen, 2022. (Orijinal kaynaklar için bkz. Pietra, 2014; Hoover, 1936; Schutz, 1951.

Robin Hoodizm denen müşfik paternalizm bir önceki bölümde ifade ettiğimiz üzere devletin gelirin yeniden dağıtımına yönelik kullandığı mali araçlardan çıkar elde etmek isteyen Rant Kollayan Transfer Toplumu’nun doğmasına ve büyümesine neden olur.

IV.SOSYAL ADALET ve SOSYAL HAKLARIN İSTİSMARI

“...hiçbir şey bireysel özgürlüğün hukuki güvencelerini sosyal adalet serabının peşinden koşmak kadar yok etmemiştir.” (1973:13)

... nothing has done so much to destroy the juridical safeguards of individual freedom as the striving after this mirage of social justice.

Friedrich August Hayek

Sosyal devletin genişlemesinin ana nedeni hak ve özgürlük kavramının istismarı ile başlar. Hak ve özgürlükler konusunda en başta “*doğal özgürlükler*” ya da “*doğal haklar*”dan söz etmemiz gerekir. Doğal özgürlükler, insan olmak sıfatıyla tüm insanların cinsiyet, ırk, din, dil farkı gözetmeksizin sahip oldukları özgürlüklerdir. İnsanın kendi fiziki varlığına sahip olma özgürlüğü (self-ownership), insanın kendi emeği ile meydana getirdiği mallara (ürünlere) sahip olma özgürlüğü, dışarıdan baskı ve zorlama olmaksızın yaşama özgürlüğü vb. insanların doğal hak ve özgürlükleridir. Doğal haklar (özgürlükler) esasen koruyucu (protective) haklarıdır. Doğal haklar, literatürde aynı zamanda “*negatif hak ve özgürlükler*” olarak da adlandırılmaktadır. Negatif özgürlük, dışarıdan bir müdahale olmaksızın bireyin serbestçe hareket edebilmesi anlamına gelmektedir. Negatif özgürlük için devletin bireye “*bir şey sağlaması*” söz konusu değildir. Buna karşın “*pozitif özgürlük*”, devletin müdahalesi ve diğer bireylerin özgürlüklerinin sınırlandırılması ile elde edilen özgürlüklerdir. Konut hakkı, eğitim hakkı, yiyecek hakkı, vs. hakların elde edilmesi devletin sağlayacağı türden haklardır. Pozitif özgürlüklerin sağlanabilmesi için bazı bireylerin çaba ve çalışmalar sonucu elde ettikleri iktisadi değerlerin bir kısmını başkalarına vermeleri istenir. Dolayısıyla, pozitif özgürlükler, bazı bireylerin ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik olarak, diğer bir kısım bireylerin maddi özgürlüklerinin sınırlandırılması sonucunu doğurur. Pozitif özgürlükler bu bakımdan “*müdahaleci haklar*” (intrusive rights) olarak da adlandırılmaktadır. Pozitif hak ve özgürlükler sosyal devlet anlayışının talebi olduğundan bu haklara kısaca “*sosyal haklar*” (social rights) da denir (Aktan, 2017:10vd). Literatürde “*pozitif statü hakları*” adı da verilen sosyal haklar, devlete sosyal alanda birtakım

ödevler ve sorumluluklar yükler. Sosyal devletin nihai amacının da sosyal hakları korumak ve genişletmek ve böylece sosyal adaleti tesis etmek olduğu söylenir.

Büyük düşünür Friedrich August Hayek sosyal devlet anlayışını savunanların sıklıkla dile getirdiği “sosyal adalet” kavramının “büyük toplum” (great society) olarak tanımladığı “özgür toplum”u deforme eden bir uygulama olduğunu savunarak sosyal transfer uygulamalarına eleştiriler yöneltmiştir. Hayek’in felsefesinde “sosyal adalet, insanlara eşitsiz davranılması sonucunu doğurur” (social justice demands treating people unequally) anlayışı geçerlidir. Hayek’e göre ancak herkesin kanun önünde eşit olduğu ve herkes için geçerli kuralların mevcut olduğu bir düzende adaletten söz edilebilir. Yoksa belirli kişilere ve kesimlere ayrıcalıklar sunan ve ayrımcılık yapan uygulamalar iy iniyetli de olsa toplumda adaletin tesis edilmesine katkı ve yarar sunmaz. Hayek hem “sosyal adalet” hem de “dağıtım adaleti” kavramlarının anlamsız kavramlar olduğunu ileri sürmüştür. Hayek şöyle demektedir (1973:12):

“Zenginlik, eğitim, gelenek, din, dil veya ırk farklılıkları bugün, sözde bir sosyal adalet veya kamusal zorunluluk ilkesi bahanesiyle farklı muameleye neden olabilir. Bu tür ayrımcılık meşru olarak tanındığında, liberal gelenek içerisinde değer taşıyan bireysel özgürlüklerin tüm güvenceleri ortadan kalkar.”

V.TRANSFER TOPLUMUNUN SONUÇLARI: SOSYAL TRANSFERLERİN SOSYAL MALİYETİ

Washington, Seattle, Stanford ve Oxford gibi seçkin üniversitelerde görev yapmış olan Profesör Robert Higgs’in sosyal transferlere yönelik sade, mantıklı ve ikna edici açıklamalarını dikkatle okumak gerekir. (Higgs, 1994). Kamu Tercihi (Public Choice) ve Avusturya iktisat okulu perspektifinden analiz ve değerlendirmeler yapan Higgs’e göre transfer ödemeleri, bu ödemelerden yararlanan kişilerin daha fazla çalışarak ek gelir elde etme şevk ve arzularını olumsuz yönde etkileyerek bu kişileri devlet yardımlarına bağımlı bir hale getirir. Bağımlılık ise, kişilerin gelecekte elde edecekleri gelirlerin artmasını sağlayacak çabalarını ve yatırımları (özellikle beşeri sermayeye yönelik olan) azaltmalarına yol açarak iktisadi büyümeyi engeller. Yeniden dağıtıcı politikalar ile belirli sosyal tabakaların diğerlerine göre daha fazla transfer elde etmeleri halinde toplumsal barış olumsuz yönde etkilenebilir. Baskı ve çıkar grupları daha fazla yardım için rant kollama faaliyetlerine girişebilirler. Siyasi partiler seçim ekonomisi uygulamalarını

yaygınlaştırırlar. Özetle bu ve buna benzer çok sayıda olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir.

Higgs'e göre transfer ödemeleri, sosyal dayanışma kurumlarını (dini örgütlenmeler, sendikalar, klüpler ve diğer gönüllü kuruluşlar) zayıflatır ve bu kurumlardan bazıları bir müddet sonra ortadan kalkabilir. Devlet, toplumun her kesimini kapsayan ve kişilere nakit yardım yapılmasını garanti eden bazı politikalar (örneğin negatif gelir vergisi) meydana gelen boşluğu dolduramaz ve sosyal dayanışma ve doku tahrip olur.

Robert Higgs'e göre yeniden dağıtıcı politikalar kamu kesiminin milli ekonomideki nispi payını büyütür, bürokrasinin devlet mekanizmaları ve idaresindeki etkinliği ve gücünü artırır ve neticede halkın yönetime katılımı, özgürlükler ve demokrasi yara alır.

Robert Higgs *“Gelirin Yeniden Dağıtımının İhmal Edilen On Dokuz Sonucu”* başlığını taşıyan bir makalesinde yoksullara yapılan transferlerin toplumu daha da yoksullaştırdığını belirtmektedir. Higgs'in görüşlerini kısaca özetlemekte yarar görüyoruz (Higgs, 1994:652-57):

1. Gelirin yeniden dağıtımı amacıyla konan vergiler, vergi mükelleflerinin yeni yatırım faaliyetlerine girişmelerini engeller. Ekonomide yatırımların azalması ise işsizliği ve yoksulluğu artırır.
2. Transfer ödemeleri insanların çalışma yerine aylaklığı tercih etmelerine neden olabilir. Bireyler, çalışmadan bir gelir elde ettiklerini gördüklerinde üretim faaliyetinde bulunarak bir gelir elde etmeye daha az çaba sarfederler. Böylece toplum olabileceğinden daha yoksul hale gelir.
3. Transfer ödemelerinden yararlanan bireyler kendilerine daha az güvenmeye ve devlet yardımlarına daha çok bağımlı olmaya eğilimlidirler. Transfer ödemeleri yaygınlaştıkça, insanlar kendi başlarına bir işin altından nasıl kalkacaklarını unuturlar.
4. Transfer ödemelerinden yararlanan bireyler çocukları, akrabaları ve yakın çevreleri için kötü bir örnek oluşturur. Bir insanın mal ve hizmet üretimine katılmaksızın gelir elde ettiğini gören diğer bireyler aynı yolu tercih edebilirler. Daha rahat bir yaşam için bu tür transferlere bel bağlandığı an, devlet yardımlarına bağımlı bir kültür hâkim konuma gelmiş olur.

5. Bazı transfer ödemelerinin diğerlerinden daha cömert olması sebebiyle daha az transfer elde eden kesimler kendilerine aktarılan sosyal yardımların adaletsiz olduğundan şikayet etmeye başlarlar. Transferlerden tatmin olmamış grupların temsilcileri transfer edilecek para miktarlarının belirlenmesini pazarlık konusu yaparlar ve gerekirse diğerlerinin pahasına belli transferlerin artırılması için lobicilik ve “transfer kollama” gayreti içerisine girerler. Transfer ödemelerinin toplumdaki kesimler arasında farklı olması çatışmalar yaratır ya da varolan çatışmaları daha da tehlikeli bir hale getirir.

6. Aynen transfer ödemelerinden yararlananlar gibi bu transfer yardımlarını sağlayan vergi mükellefleri de gruplar arası çatışmaların içinde yer alırlar. Kendilerini adil olmayan bir yükün altında kalmış hisseden vergi mükellefleri vergi ve transfer sistemiyle sömürülmeleri karşısında artan bir rahatsızlık hissetmeye başlarlar. Böylece vergilerden kaçmak veya vergi yükünden kurtulmak için daha çok uğraş içerisine girerler.

7. Toplumsal kesimler, birbirlerine “ezenler” ya da “ezilenler” olarak yaklaşabilir ya da bu şekilde algılayabilirler. Bazı toplum kesimleri gerçekten de “beleşçi” olarak algıladığı kesimlere karşı nefret besleyebilirler. Bir mağazada bazıları kasada yiyecek kuponlarını kullanırken, aldıkları malları peşin ödemek için kuyrukta bekleyenler arasındaki gözle görülür düşmanlık sezilebilir.

8. Bireyler hükûmetten doğrudan sosyal yardım almaya başlayınca toplumda daha güçsüz ya da bakıma muhtaç kimselere yardım eli uzatan kiliseler, camiler, sendikalar ve diğer gönüllü kuruluşlar bu görevlerinden kısmen kaçınabilirler. Birbiriyle rekabet eden kâr amacı gütmeyen özel kuruluşlar devlet yardımlarının kurumsallaşması ile birlikte etkinliklerini kaybetme en sonunda da yok olma eğilimi içine girerler. Bu kurumlar ortadan kalktıklarında, yardıma ihtiyacı olan insanların devletten başka sığınacak kimseleri kalmaz, bu da birçok sorun doğurur.

9. Kamu kurum ve kuruluşları toplumdaki muhtemel her problemi çözmeye hazır durumda olduklarında, kâr amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlar bu faaliyetleri yerine getirmek için örgütlenmeye daha az eğilimli olurlar. Devlet transferleri özel transferleri dışlayıcı bir etki ortaya çıkarır.

10. Toplum, hayır ve yardım kuruluşlarının faaliyetlerinden ne kadar uzaklaşırsa vatandaşlar etkin olmasa bile devlet hizmetlerini daha fazla kabul etmek durumunda kalır. Herhangi birisi ne zaman devletin daha önceden tamamı ile gönüllü sektör (kâr amacı gütmeyen özel sektör) tarafından yerine getirilen fonksiyonları üstlenmesini önerse bazıları devletin bu ödevi yerine getirmek için gerekli yeteneklere haiz olup olmadığını dile getirerek itiraz etmeye başlarlar.

11. Devlet faaliyetlerinin genişlemesi neticesinde insanlar yeni hükûmet programları teklif edildiğinde politik muhalefeti o kadar çabuk dile getirmezler. Daha az muhalefetle karşılaşınca, yeni programları destekleyenlerin politik anlamda başarıya ulaşması kuvvetle muhtemeldir.

12. Vergi mükelleflerinden toplanan paralarla yapılan transfer ödemelerinin önemli bir kısmı bürokrasi adı verilen organizasyon tarafından israf ve savurganlıklara yönlendirilir. Dolayısıyla vergi mükellefleri tarafından yapılan ödemeler ile yeniden dağıtım için yapılacak harcamalar birbirlerine hiçbir zaman eşit olamayacaktır. Transfer sisteminin devasa maliyetlerinin sebebi olan, aracı konumundaki bürokratik kurumlar büyük miktarlardaki emek ve sermaye kaynaklarını tüketirler. Özetle, toplumsal açıdan, bürokratik kurumlar tarafından kullanılan emek ve sermayenin etkin kullanılmayacağı unutulmamalıdır. Toplum böylece daha da yoksullaşacaktır.

13. Bir kez bir büro yani devlet ofisi oluşturulduktan sonra, bu ofisin çalışanları, büronun bütçesini savunmak üzere mevzilenmiş ve büronun faaliyetlerini genişletmenin dayanaklarını hazırlamış, birbirine sıkı sıkıya bağlı bir baskı grubu haline gelirler.

14. Transfer ödemelerinin artması neticesinde vergi yükünün ağırlaştığını hisseden vergi mükellefleri, yasal vergi yükümlülüklerini en aza indirmek ya da vergiden kaçmak için çaba harcarlar. Vergi ile ilgili prosedürler arttıkça “işlem maliyetleri” de artar. Vergi mükellefleri, konu ile ilgili bilgisayar yazılımları satın almak zorunda kalırlar, mali danışmanlar, avukatlar ve muhasebeciler tutarlar. Mükellefler vergiler daha ağırlaştıkça vergilere karşı eyleme girişme yolunu seçebilirler. Tüm bunlar dolayısıyla harcanan zaman ve diğer maliyetler dikkate alındığında toplumun giderek daha da yoksullaşacağı söylenebilir.

15. Hiç kimse vergilere direnmeyi denemese veya ağırlaşan vergilere karşı davranışlarını değiştirmese bile, vergi maliyetleri artmış olacaktır. Vergi mükellefleri defter tutmak, formlar doldurmak vs. pek çok işleri yapmak zorunda kalırlar. Bu faaliyetlerin aslında üretime hiçbir katkısı yoktur. Özetle, vergi kanunlarına uymak için kaynakların kullanımı toplumu daha da yoksullaştırır.

16. Vergi mükellefleri nasıl vergiye karşı aktif tepki içerisine girerek vergi yüklerinin azaltılması için lobicilik yaparlarsa, transfer ödemelerinden yararlanan ya da yararlanmayı arzu eden potansiyel kesimler de boş durmazlar. Bu kesimler lobicilik yaparak politik alanı etkilemeye çalışırlar. Organizasyonlar kurarlar, toplantılara katılırlar, halkla ilişkiler uzmanları, danışmanlar vs. istihdam ederler ve kendi hedeflerini destekleyen politikacılar için kampanyalar düzenlerler. Transfer

arayışındaki faaliyetlerde kullanılan tüm emek ve sermaye, toplumsal refah kaybından başka bir şey değildir. İnsanlar kaynakları transfer arayışları için ayırmaya devam ettiği müddetçe toplum yoksul kalacaktır.

17. Transfer ödemelerinden yararlanan kişiler bu transferlerin devamlılığını sağlamak için zaman harcamak zorundadırlar. Örneğin, işsizlik sigortası yardımlarını elde eden kimseler istihdam güvenliği kurumlarını ziyaret etmek ve gerçekten de işsiz olduklarını doğrulamak için uzun kuyruklarda beklemek zorundadır. Bazen “iş aradıklarını” kanıtlamak için, hiç kabul bile edilmeyecekleri işlere başvurmak için oradan oraya gitmek zorundadırlar.

18. Siyasal iktidarın kendisi toplumdaki en tehditkâr çıkar grubudur. İktidarı elinde tutan hükûmet seçimlere doğru transfer harcamalarını artırarak (seçim rüşvetleri) ekonomiyi manipüle etmeye başlar.

19. Daha büyük ve her şeye gücü yeten bir devlet yaratmak vatandaşların özgürlüklerinin yok edileceği anlamına gelir. Transfer toplumunun büyümesiyle, negatif haklardan, “refah hakları” olarak da bilinen, aslında diğer insanların kaynakları üzerinde hak iddiaları olan pozitif haklara doğru bir kayma eğilimi olur. Bir şahsın refah hakkı, diğer insanların refahının azalması anlamına gelir. Bu tür yetkiler arttıkça, negatif haklar bağlamında özgürlükler de zorunlu olarak budanmış olur.

Higgs, makalesinin sonuç bölümünde ise şu görüşlerini ifade etmektedir (Higgs, 1994:257):

“İronik olarak, hükûmetlerin yüzlerce farklı sosyal yardım programı aracılığıyla geliri yeniden dağıtmakla meşgul olduğu tam teşekküllü transfer toplumunda, sonuç olarak neredeyse hiç kimse daha iyi durumda değildir. (...) Transfer toplumunda genel halk sadece daha fakir olmakla kalmaz, aynı zamanda daha az memnun, daha az özerk, daha kin dolu ve daha siyasallaşmış olur. Bireyler gönüllü toplum faaliyetlerine daha az, kavgacı siyasi rant yarışlarına ise daha sık katılırlar. Yeniden dağıtımçı siyasetin zehirli atmosferinde gerçekte toplum nefes alamaz. Sonuç olarak, bazılarının merhametin kurumsallaşması olarak gördüğü şeye rağmen, transfer toplumunun gerçek erdemi ortadan kaldırdığını kabul etmek gerekir.”

“Gelirin hükûmet zoruyla yeniden dağıtılması bir hırsızlık biçimidir. Transfer harcamalarının yapılmasını savunanlar demokratik prosedürlerin ona meşruiyet kazandırdığını iddia ederek onun temel karakterini gizlemeye çalışırlar, ancak bu gerekçelendirme aldatıcıdır. Hırsızlık, ister tek bir hırsız tarafından isterse de birlikte hareket eden 100 milyon hırsız tarafından yapılsın, hırsızlıktır. Ve hırsızlığın kurumsallaşması üzerine iyi bir toplum kurmak imkânsızdır.”

VI.SONUÇ

“Zenginden alıp, yoksula vermek” anlamındaki bir Robin Hoodizm anlayışı dar ve patolojik bir bakış açısidir. Robin Hoodizm sosyal transfer çıkmazını, sosyal transfer paradoksunu ve olası sosyal yardım istismarlarını görmezden gelen ve ihmal eden bir anlayıştır.

Yeniden dağıtım politikalarını kör körüne uygulamak yerine *“optimal sosyal transfer”* konusu üzerinde daha fazla çalışmalar yapmak suretiyle uygun ilkeler ve kurallar üzerinde anlaşarak ve uzlaşarak daha yararlı sonuçlar elde edebiliriz.

Optimal sosyal transfer alanında yapılacak çalışmalar şunu hedeflemelidir: popülist ve paternal devletin beklenmeyen, arzu edilmeyen ve öngörülemeyen sonuçlarını (unintended consequences) dikkatle hesaba katarak *“pareto pesimal”* (pareto pessimal) bir yeniden dağıtım ortaya çıkarmamak... Başka bir ifadeyle, eğer yeniden dağıtım israf ve savurganlıklara yol açmayacak, yüksek işlem maliyetlerine neden olmayacak ve rant kollama faaliyetlerine kapı aralamayacak *“kurallar”* çerçevesinde yapılabilirse o takdirde en azından tarafların her birinin katlandığı maliyetler minimize edilmiş olur. Burada üç tarafın her birinin katlandığı maliyetlerden söz ediyoruz: sosyal yardım ve desteklerden yararlanan vatandaşlar, sosyal yardımları finanse eden vergi mükellefleri ve sosyal yardımların dağıtımını organize eden hükûmet. Buna bir de sosyal yardım ve desteklerin arttırılması için çaba içinde olan çıkar ve baskı gruplarını (mesleki organizasyonlar, dernekler ve vakıflar vs.) dâhil edebiliriz.

Sosyal transferlerin dağıtımını hiçbir şekilde siyasi iktidarların iradi, takdiri, ihtiyari kararlarına terk edilmemeli; toplumsal sözleşme metni olarak anayasa içerisinde yer alan ve herkesi kapsayan bir *“genel sosyal transfer kuralı”*na bağlı kalınarak yapılmalıdır.

Bir kesimin durumun iyileştirmek adına diğer bir kesimin refahından kesintiler ve/ya kısıntılar yapmanın haklılaştırılması ve meşrulaştırılması ancak “*pareto pesimal*” maliyetlerin ortadan kaldırılması halinde kabul edilebilir. Bir yeniden dağıtım sürecinde en azından bir başkasını daha kötü hale getirmeden bir başkasını en azından daha iyi hale getirebilecek bir sonuç üretilebiliyorsa bu *durum* “*Pareto optimal*” olarak kabul edilir. Yok eğer yeniden dağıtım süreci ile kamusal kaynaklar heba edilirse, israf ve savurganlıklar yaygınlaşırsa, rant kollayan bir transfer toplumu yaratılırsa o zaman zenginlerden alınan paralar “hırsızlık” (çalınan para) anlamına gelir.

Yeniden dağıtımın iradi, ihtiyari, takdiri ve kaçınılmaz olarak keyfi kararları ile değil; önceden belirlenmiş, ilan edilmiş, kimseye ayrıcalık sağlamayan, ayrımcılık yapmayan genel kurallarla yönetilmesi gerekir. Yeniden dağıtımın anayasal kuralları oluşturulurken şu ilkelere dikkat edilmelidir:

- Sosyal transferlerden yararlanacak kişi ve grupların gerçek hak sahipleri olması ile ilgili kurallara önceden anayasal çerçevede belirlenmeli, siyasetçilerin iradi ve takdiri popülist ve paternalist kararlarına teslim edilmemelidir.
- Sosyal transferlere kaynak sağlayan vergi mükelleflerinin vergi istismarı ve vergi sömürüsü altında ezilmelerini engelleyecek bir “*vergi anayasası*” (tax constitution) fevkalade önemlidir.
- Sosyal transferler konusunda “*genellik ilkesi*” ve “*ayrımcılık yapılmaması ilkesi*” anayasal kural olarak kabul edilerek siyasetçilerin belirli kişi ve gruplara yönelik sosyal transferler yapmaları mutlaka engellenmelidir.

Kaynakça

Aktan, C.C. 2017. “Özgürlük Felsefesi Üzerine”, içinde: C.C. Aktan, Özgürlük Felsefesi, Ankara: Orion Yayınları.

Aktan, C.C. 2020. İyilikten Doğan Kötülükler (İyilikseverlik Eleştirisi: Parentalizm, Paternalizm ve Patolojik Alturizm Üzerine İncelemeler), Konya: Litera Türk Yayıncılık.

Aktan, C.C. (ed.) 2021a. Paternalizm (Felsefi, Sosyal ve Kültürel Temelleri Siyasi ve İktisadi Boyutları Hukuki ve Ahlaki Sınırları), İzmir: SOBİAD: Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi yayını.

Aktan, C. C. 2021b. “Patolojik Paternalizm: Paternal Devlet Ve ‘İyiniyetli’ İyilikseverlik Despotizmi Üzerine”. Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi, 10(27), 172-200.

Aktan, C.C. ve A.B. Bahçe. 2015. “Kamu Tercih Ve Oyun Teorisi Perspektiflerinden Alturizmin (Hayırseverliğin/Yardımseverliğin) Eleştirisi”. Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 7(2), 25-56.

Aktan, C. C. & Yay, S. 2021. Paternal Devlet (Kamusal İyilikseverlik ve Eleştirisi), İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Allen, E. 2022. “Relation Between Two Income Inequality Measures: The Gini coefficient and the Robin Hood Index”, Wseas Transactions On Business And Economics, Vol 19.

Grossman, H.I. 1995. "Robin Hood And The Redistribution Of Property Income", European Journal of Political Economy Volume 11, Issue 3, September 1995, Pages 399-410.

Hayek, F. A. 1973. Economic Freedom And Representative Government. London: Wincott Foundation & The Institute of Economic Affairs.

Higgs, R. 1994. “Nineteen Neglected Consequences of Income Redistribution”, The Freeman. December, ss. 652-657.

Hoover. E.M. 1936. “The Measurement Of Industrial Localization”. Review of Economics and. Statistivs., 18:162–171.

Lindbeck, A. 1995. “Hazardous Welfare-State Dynamics”. The American Economic Review, 85(2).

Marx, I., Salanauskaite, L. and Verbist, G. 2013. The Paradox of Redistribution Revisited: And That It May Rest in Peace?, IZA Discussion Papers, No. 7414, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.

Orwell, G. 2021. Hayvan Çiftliği, (çev. C. Moralı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pietra. G. 2014. On the Relationships Between Variability Indices (Note I). Metron, 72(1):5–16, 2014.

Schutz. R. 1951. “On the Measurement Of Income Inequality”. American. Economic. Review., 41:107–122, 1951.

Wilde, O. 2018. De Profundis, (çev.R. Hakmen), İstanbul: Can Yayınları.